

Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā: situācijas analīze

Autoru kolektīvs:

Pētnieki: Inga Vilka, Aigars Strupišs

Pētījuma līdzstrādnieki: Ieva Strode, Oskars Balodis, Māra Sīmane

Konsultante: Zinta Miezaine

Redaktores: Lelde Rafelde, Sanita Vasiļjeva

Literārā redaktore: Jana Veinberga

Pētījums veikts Phare projekta LE01.03.02
„Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā 2002/2003” ietvaros
Projektu īsteno: Consensus PR un Latvijas Ārpolitikas institūts

Pētījums „Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā: situācijas analīze”, kā arī ziņojumi uz kuriem tas balstīts:

„Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā 2004. Situācija un problēmas”

„Nevalstisko organizāciju sektora finanšu analīze”

„Ziņojums par Latvijā esošo normatīvo aktu analīzi, kas regulē sadarbību starp dažādu līmeņa valsts pārvaldi un sabiedrību, funkciju deleģēšanu, valsts un pašvaldību finanšu piešķiršanu nevalstiskajam sektoram.”

ir atrodami internetā: <http://www.iumsils.gov.lv>.

Pētījuma sniegtā analīze ne vienmēr atspoguļo Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta viedokli.

Satura rādītājs

1. Ievads	5
2. Faktori, kas veicina indivīdu sadarbību	6
2.1. Indivīda motivācija iniciatīvai un sadarbībai	6
2.2. Sadarbību veicinošas vides raksturojums	11
2.3. Sadarbības tīklu atvērtības raksturojums no indivīda viedokļa	12
2.4. Kopsavilkums	12
3. Faktori, kas veicina formālo sadarbības tīklu (NVO) veidošanos un ilgtspēju	14
3.1. Nevalstisko organizāciju skaits, to izplatība, uzskaitē un klasifikācija	14
3.1.1. Latvijas nevalstisko organizāciju raksturojums	14
3.1.2. Nevalstisko organizāciju klasifikācija	16
3.1.3. Nevalstisko organizāciju izplatība Latvijā	17
3.2. Likumdošana	18
3.3. Finanšu pieejamība	18
3.3.1. Organizāciju ienākumu un izdevumu analīze	18
3.3.2. Faktori, kas veicina privātpersonu ziedojumus	32
3.3.3. Korporatīvo filantropiju veicinoši faktori	35
3.3.4. NVO mantiskās attiecības ar valsti un pašvaldībām	37
3.3.5. Kopienų filantropija	38
3.4. Organizāciju kapacitāte	39
3.5. Kopsavilkums	39
4. Faktori, kas veicina indivīda/ NVO līdzdalību politikas veidošanā (izstrādāšanā, ieviešanā un izvērtēšanā)	41
4.1. Likumdošana	41
4.2. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalības iespējas politikas veidošanā pašvaldību līmenī	43
4.3. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalība politikas veidošanā centrālās valsts pārvaldes līmenī	45
4.3.1. Pārvaldes uzdevumu nodošana nevalstiskajām organizācijām	46
4.4. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalība politikas veidošanā Saeimas līmenī	51
4.5. Kopsavilkums	52

5.	Faktori, kas izriet no Latvijas iestāšanās ES un ietekmē sadarbību/ līdzdalību	54
5.1.	Iespējas piesaistīt ES līdzekļus	54
5.2.	Līdzdalības iespējas nacionālo pozīciju formulēšanā	59
5.3.	Zināšanas par lēmumu pieņemšanu ES	59
5.4.	Kopsavilkums	59
6.	Secinājumi	60
7.	Izmantotā literatūra	62
8.	Pielikumi	66

1. Ievads

Pastāv vairākas atšķirīgas izpratnes par pilsonisko sabiedrību un tās lomu demokrātiskā valstī. Dažās teorijās par pilsoniskās sabiedrības elementiem uzskata visus formālos un neformālos veidojumus, kas ir neatkarīgi no valsts, ģimenes un uzņēmējdarbības, tātad ir privāti, bet nav saistīti ne ar reprodukciju (ģimenes saitēm), ne produkciju (ražošanu). Citās teorijās pilsoniskās sabiedrības elementi ir visas privātās (no valsts neatkarīgās) struktūras, ieskaitot uzņēmumus un ģimēni.

No vienas puses, pilsoniskā sabiedrība var izveidoties tikai demokrātiskā valstī, no otras – tikai pilsoniskā sabiedrība spēj nodrošināt demokrātiskas valsts pastāvēšanu. Tā veic savdabīgu pārstāvnieciskās demokrātijas ceļā veidoto valsts pārvaldes struktūru „uzraudzību”, nepieļaujot, ka ekonomiskā nevienlīdzība atspoguļotos demokrātijas nevienlīdzībā. Pilsoniskā sabiedrība demokrātiskā valstī nodrošina to sfēru un cilvēku grupu interešu pārstāvniecību, kuras sevi nevar pārstāvēt ne ekonomiski, ne politiski (vide, bērni, cilvēki ar īpašām vajadzībām).

Viens no svarīgākajiem pilsoniskās sabiedrības elementiem ir formāli un neformāli iedzīvotāju sadarbības tīkli. Neatkarīgi no jomas – vai tas ir sports, adīšana, vai vides aizsardzība – kopīgas aktivitātes veicina sadarbības, komunikāciju, vadības un komandas darba iemaņu attīstību, atbildību par kolektīvo mērķu sasniegšanu un savstarpējo uzticēšanos. Sadarbības kultūra ir nepieciešama demokrātijas funkcionēšanai visos varas līmeņos.

Pilsoniskās organizācijas ir arī nozīmīgs veids, kā panākt sabiedrības līdzdalību politikas veidošanā, jo tajās iesaistās (un tās iesaista) vairāk iedzīvotāju, nekā politiskajās partijās. Sabiedriskās organizācijas var sniegt ievērojamu ieguldījumu debatēs par rīcības politiku, kā arī iesaistīt tajās plašu sabiedrības daļu. Īpaši nozīmīgas šīs organizācijas ir sociāli mazaizsargāto grupu interešu pārstāvībā.

Pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) Latvijas pilsoniskajai sabiedrībai būs jauni uzdevumi. Tai būs jāseko līdzi ne vien lēmumu pieņemšanai Latvijā, bet arī ES institūcijās, jāieklejas ES nevalstisko organizāciju sadarbības tīklos un jāapgūst lobēšanas iemaņas. Liels darba lauks būs ES struktūrfondu sadales un ieviešanas uzraudzība, lai šie līdzekļi Latvijā tiktu investēti saskaņā ar vides un sociālajām vajadzībām. Bez tam, organizācijām būs jāspēj arī pašām piesaistīt gan struktūrfondu, gan citu ES fondu līdzekļus, rast partnerus, līdzfinansējumu un priekšfinansējumu projektu īstenošanai.

Šajā pētījumā pilsoniskā sabiedrība tiek definēta, kā „sabiedrība, kurā indivīdi sadarbojas savu un kopīgo jautājumu risināšanā”. Pētījuma mērķis ir noskaidrot pilsoniskās sabiedrības veidošanās situāciju Latvijā, lai iezīmētu aktuālākās problēmas, kuru risināšanai izstrādājamas politikas pamatnostādnes un valsts programma pilsoniskās sabiedrības attīstības veicināšanai.

Pētījums analizē četras jomas:

- 1) faktorus, kas veicina indivīdu sadarbību;
- 2) faktorus, kas veicina formālo sadarbības tīklu (nevalstisko organizāciju jeb NVO) veidošanos un ilgtspēju;
- 3) faktorus, kas veicina indivīda un NVO līdzdalību politikas veidošanā (t.i. izstrādāšanā, ieviešanā un izvērtēšanā);
- 4) faktorus, kas izriet no Latvijas iesaistišanās ES un ietekmē sadarbību/līdzdarbību.

Valsts uzdevums ir gādāt, lai pilsoniskajai sabiedrībai nebūtu šķēršļu pašorganizēties savu jautājumu risināšanai, tādēļ pētījumā ir analizēta tiesiskā bāze pilsoniskās sabiedrības darbībai, finanšu resursu pieejamība, iedzīvotāju atieksme un publiskās pārvaldes kultūra.

Nevalstisko organizāciju veidošanās un attīstība ir sevišķi atkarīga no finansēm, tādēļ pētījumā veikta nevalstisko organizāciju finanšu analīze. Ziņojumā aprakstīta sabiedrisko organizāciju finanšu pārskatu sistēma, to ieņēmumu un izdevumu struktūra, nodokļu maksājumi, kā arī sniegts ieskaits par nevalstiskajām organizācijām pieejamiem ES finanšu līdzekļiem.

Īpaša uzmanība ir veltīta to spēkā esošo normatīvo aktu analīzei, kas regulē sadarbību starp dažādu līmeņu valsts pārvaldi un sabiedrību, piemēram, pārvaldes uzdevumu deleģēšanu, valsts un pašvaldību finanšu piešķiršanu sektoram.

Pētījums balstīts uz pēdējo gadu aptaujām un analītiskajiem pētījumiem par sabiedrības attīstību Latvijā (skat. Literatūras sarakstu), finanšu analīzi, normatīvo aktu un normatīvo aktu projektu analīzi, kā arī šī projekta ietvaros speciāli veiktajām aptaujām. Lai gūtu plašāku ieskatu jautājumos, kas saistīti ar pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā, pētījuma gatavotāji intervēja valsts, pašvaldību un nevalstiskā sektora pārstāvjus.

¹ Formālie sadarbības tīkli ir, piemēram, sabiedriskās organizācijas, fondi, arodbiedrības, baznīcas. Neformālie sadarbības tīkli – interešu grupas, interneta kopienas, brīvā laika pavadīšanas paziņu loks.

2. Faktori, kas veicina indivīdu sadarbību

Šajā nodaļā tiks aplūkots iedzīvotāju neformālu un formālu sadarbības tīklu veidošana un darbība. Īpaša uzmanība tiks pievērsta iemesliem un motivācijai, kā arī videi, kas veicinājusi vai bremzējusi sadarbības tīklu veidošanos. Nodaļā arī sniegts pārskats par Latvijas iedzīvotāju līdzdalību dažādos sabiedriskos pasākumos un organizācijās.

2.1. Indivīda motivācija iniciatīvai un sadarbībai

Lai veidotu valsts politiku pilsoniskās sabiedrības attīstībai, bija nepieciešams detalizētāk noskaidrot cēloņus, kāpēc cilvēki iesaistās sabiedriskajās aktivitātēs vai atturas no tām.

Latvijā sabiedriskajās aktivitātēs ir iesaistīta neliela daļa iedzīvotāju.

2002. gadā Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs „SKDS” veiktā iedzīvotāju aptauja² parāda, ka iedzīvotāji visvairāk darbojas arodbiedrībās, sporta klubos, draudzēs un brīvā laika nodarbību grupās (ap 10% katrā no šīm grupām). Ap 5% iedzīvotāju darbojas organizācijās, kas saistītas ar bērnu audzināšanu, mājoķļu īpašnieku vai īrnieku organizācijās, profesionālās asociācijās, kā arī labdarības, sociālās palīdzības un pašpalīdzības organizācijās (ap 5% katrā no šīm grupām). Tikai apmēram 1% aptaujāto atbildējuši, ka darbojas pensionāru organizācijās, politiskajās partijās vai mazākumtautību organizācijās (ap 1% katrā no šīm grupām). Bet ap 60% iedzīvotāju norādījuši, ka nepiedalās organizāciju vai neformālu grupu darbā.

Analizējot šo informāciju dzimumu aspektā, jāsecina, ka sievietes ir aktīvākas arodbiedrību, reliģisko organizāciju, ar bērniem saistīto organizāciju un profesionālo asociāciju darbā. Savukārt vīrieši ir aktīvāki sporta organizāciju un klubu dalībnieki. Starp tiem, kas vispār nepiedalās sabiedrisko (formālo un neformālo) organizāciju darbā ir 62,2% vīriešu un 54,3% sieviešu. Kaut gan atbildes uz šo jautājumu liecina, ka neaktīvāki sabiedriskajās aktivitātēs ir vīrieši, tomēr sievietes vidēji biežāk atbildējušas, ka nemēdz piedalīties sabiedriskajā dzīvē.

Starp tiem, kas vispār nepiedalās sabiedrisko organizāciju darbā pārsvarā ir cilvēki vecumā no 45-54 gadiem (66,8%) un cilvēki ar pamatizglītību (69,7%). Arī cittautieši un nepilsoņi biežāk kā latvieši nepiedalās formālo un neformālo organizāciju dzīvē. Sabiedriski vismazāk aktīvo iedzīvotāju vidū ir arī nestrādājošie – pensionāri, mājsaimnieces, bezdarbnieki (65,2%)

Arī 2003. gada rudenī³ 54% aptaujāto norādīja, ka „nekur nepiedalās”. Biežāk kā caurmērā šo atbildi norādījuši respondenti, kuri vecāki par 55 gadiem (64%), aptaujas dalībnieki ar pamatizglītību vai vidējo izglītību, krievi, citu tautību pārstāvji (izņemot krievus un latviešus), respondenti bez LR pilsonības, nestrādājošie, aptaujātie ar zemiem ienākumiem (vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī nepārsniedz Ls 42) un Rīgā dzīvojošie.

Viens no iemesliem kāpēc cilvēki izvēlas piedalīties sabiedriskajās aktivitātēs ir vēlme **uzlabot savu tuvāko cilvēku dzīvi**. Apmēram 1/3 daļa aptaujāto iedzīvotāju atbildēja⁴, ka aktīva līdzdalība sabiedriskajā dzīvē spēj uzlabot paša un tuvāko cilvēku dzīvi. Mazliet vairāk kā trešā daļa iedzīvotāju domā, ka sabiedriskās aktivitātes viņu dzīvē neko nemaina, bet atlikusi trešdaļa nemēdz aktīvi piedalīties sabiedriskajā dzīvē.

Visaugstāk savas un tuvinieku dzīves uzlabošanās saistībā ar sabiedriskajām aktivitātēm **vērtē** iedzīvotāji ar augstāko izglītību (33%) un cilvēki ar ienākumu līmeni virs Ls 127 mēnesī, kā arī pilsētnieki. Toties viszemāk – iedzīvotāji ar pamatizglītību (16,7%) un ar zemiem ienākumiem (zem Ls 42). Sabiedriskās aktivitātes ietekmei uz viņu dzīvi Latgales iedzīvotāji tic vairāk nekā Kurzemē un Zemgalē dzīvojošie. Tomēr **praksē**, risinot savas, tuvinieku vai visas sabiedrības problēmas, tikai 2,2% iedzīvotāju piedalījušies kādas NVO darbā vai izmantojuši to palīdzību.

Pašvaldību pārstāvji tika lūgti raksturot, kāds **cilvēku tips** parasti iesaistās sabiedriskajās aktivitātēs. Atbildes liecina, ka tajās iesaistās, labprāt iesaucas un līdzdarbojas visdažādākie cilvēki, ja viņi atrod sev domubiedrus, aktivitātes atbilst viņu vērtību sistēmai, vajadzībām un iespējām. Tie bieži esot „cilvēki, kas nav spējuši sevi realizēt citās sfērās – gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē”⁵. Visaktīvākie, īpaši laukos, esot pensionāri un jaunieši, kas gan ir pretrunā ar aptauju rezultātiem, kuri parāda, ka tieši šīs grupas „nekur nepiedalās”. Skaidrojums šai pretrunai varētu būt tāds, ka gan jaunieši, gan vecāka gadagājuma cilvēki vairāk iesaistās tieši tajās sabiedriskajās aktivitātēs, kas skar sabiedrības sociālo dzīvi un kam ir saistība ar pašvaldību darbu.

² Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

³ Iedzīvotāju aptauja par dažādiem integrācijas aspektiem, SKDS 2003, g. novembris. ĪUMSILS pasūtījums.

⁴ Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

⁵ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

Pašvaldību vadītāji arī uzsver **līderu lomu** – aktivitāšu esamība lielā mērā ir atkarīga no līdera. Līderi mēdzot būt „sava ceļa gājēji”, mākslinieki, cilvēki ar lielāku iniciatīvu, cilvēki, kas apveltīti ar labākām runas spējām vai agresīvāk noskaņoti pret kādu problēmu. Veiksmīgāki mērķu sasniegšanā esot pozitīvi domājoši cilvēki, kas vērsti uz attīstības idejām.

Lai noskaidrotu, kāda ir sabiedriski aktīvo iedzīvotāju motivācija, kvalitatīvajā pētījumā⁶ tika jautāts, kādi ir **ieguvumi no individa aktivitātes**. Vairums aptaujāto minēja šādus ieguvumus – pieeja informācijai un resursiem, kontakti, kas noder arī sadzīvē un biznesā, morāls gandarījums, dzīves pilnvērtības sajūta, prieks, ja tiek panāktas izmaiņas, apziņa, ka neesi stāvējis malā, apziņa, ka esi vajadzīgs, pašapliecināšanās, interesanta dzīve, liela pieredze, paplašināts redzesloks, iespēja būt kopā ar domubiedriem. Darbošanās sabiedrības labā attīsta domāšanas elastību, dod enerģiju, iespējas saņemt atbalstu un sapratni, dod lielu stimulu iet uz priekšu, palīdz iepazīt cilvēkus un pārzināt situāciju, kurā dzīvo. Sabiedriskās aktivitātes sniedz labpatiku par dzīvi, iespējas sevi realizēt.

Atbildot uz jautājumu par „**zaudējumiem**”, ko prasa sabiedriski aktīva dzīve, gandrīz visi aptaujātie kā galveno zaudējumu min **laiku**, kuru strādājošie cilvēki atņem ģimenei, tuviniekiem. Dažkārt tiek upurēts brīvais laiks un citas intereses. Pie zaudējumiem tiek minēti arī finansiālie izdevumi par transportu, sakariem, kas bieži jāsedz pašiem.

Kvalitatīvajā pētījumā⁷ tika mēģināts noskaidrot arī cēloņus, **kāpēc cilvēki kļuvuši sabiedriski aktīvi** un vai šajos stāstos ir kādas likumsakarības. Aptaujātie sabiedriskās dzīves un nevalstisko organizāciju aktivisti minēja vairākus iemeslus, kas pamudinājuši viņus veidot sabiedriskās organizācijas vai iekļauties tajās:

- daļa aptaujāto līderu ir bijuši **aktīvi jebkuros laikos**, jau padomju laikā spēlējuši teātri vai iesaistījušies citās aktivitātēs. Jaunieši skolās organizējuši atpūtas pasākumus, iesaistījušies ārpuskolas pasākumos, organizējuši sadarbību ar ārvalstu jauniešiem.
- daži līderi, gluži pretēji, iepriekš bijuši sabiedriski neaktīvi. Izšķirošs ir bijis **apkārtējo cilvēku pamudinājums** (ievēlēšana, uzaicinājums), jo konkrētajam cilvēkam bijusi izglītība attiecīgajā nozarē, sakari, zināšanas, kuras bieži saistītas ar viņa pamatnodarbošanos.
- **pamatnodarbošanās** – cilvēki meklējuši darbu un to atraduši sabiedriskajā organizācijā.
- vairāki līderi sākuši sabiedrisko darbību, apzinoties kādu **aktuālu problēmu, kas skārusi viņus pašus**. Dažkārt tā ir personiska problēma, piemēram, nepieciešamība risināt kādu sadzīvisku jautājumu vai slimība, ar kuru ir vieglāk sadzīvot, darbojoties pašpalīdzības grupā. Šīs problēmas rosinājušas vai nu pievienoties (pēc paša iniciatīvas vai uzaicinājuma) jau esošai interešu grupai vai izveidot jaunu.
- virkne aptaujāto **padziļināti interesējas** par kādu sociālu vai politisku jautājumu (dabas aizsardzība, palīdzība cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, dzimumu līdztiesība). Organizācijas viņi veidojuši studiju, literatūras vai patriotisma mudināti.
- pārliecība, ka **spēks ir komandā** – kopā darbojoties cilvēki cits citu papildina un paveic vairāk. Viens var veikt analīzi, otrs ģenerēt idejas, trešais ar kritisku attieksmi „liek atkal nolaisties uz zemes”.
- vairākās atbildēs tika minēta **ārvalstu** pieredze: interesi radījis ārzemju ceļojums, ārvalstu studiju laikā iegūta ierosme, ārvalsts delegācijas viesošānās, ārvalsts delegācijas vizītes organizēšana.
- dažos gadījumos aktivisti minēja, ka liela nozīme sabiedrisko aktivitāšu veiksmīgā sākšanā bijusi **ārējam materiālam atbalstam** – pašvaldības atsaucībai. Tika minēti arī ārvalstu fondi un NVO centra organizētā izglītība, kas rosinājusi uzsākt darbošanos.

Jautāti par iemesliem, **kāpēc cilvēki aktīvi neiesaistās formālos un neformālos** sadarbības tīklos, aptaujātie sabiedriskās dzīves aktivisti minēja šādus iemeslus:

- **trūkst informācijas**, cilvēki nezina, kas ir sabiedriskās organizācijas. Nav dzirdēts, ka kāds būtu ko panācis, tādēļ viņi netic, ka varētu kopā ar citiem kaut ko panākt tikai ar entuziasmu, bez lieliem finanšu ieguldījumiem.
- **izglītības trūkums** – skolās nemāca domāt kritiski, analizēt. Cilvēki reti veido savu viedokli, uzzinot un analizējot informāciju no dažādiem avotiem, viņi labprātāk paklausa autoritātes.
- **personības īpašības** – kūtrums, negribēšana, aizvērtība, noslēgtība, nevēlēšanās dalīties ar savām problēmām. Tām pamatā var būt cilvēku neticība sev, savām spējām un tam, ka viņi tiks pieņemti apkārtējā sabiedrībā. Cilvēki baidās tikt noraidīti, nesaprasti. Tās var būt arī bailes no nezināmā, slinkums vai neuzņēmība.

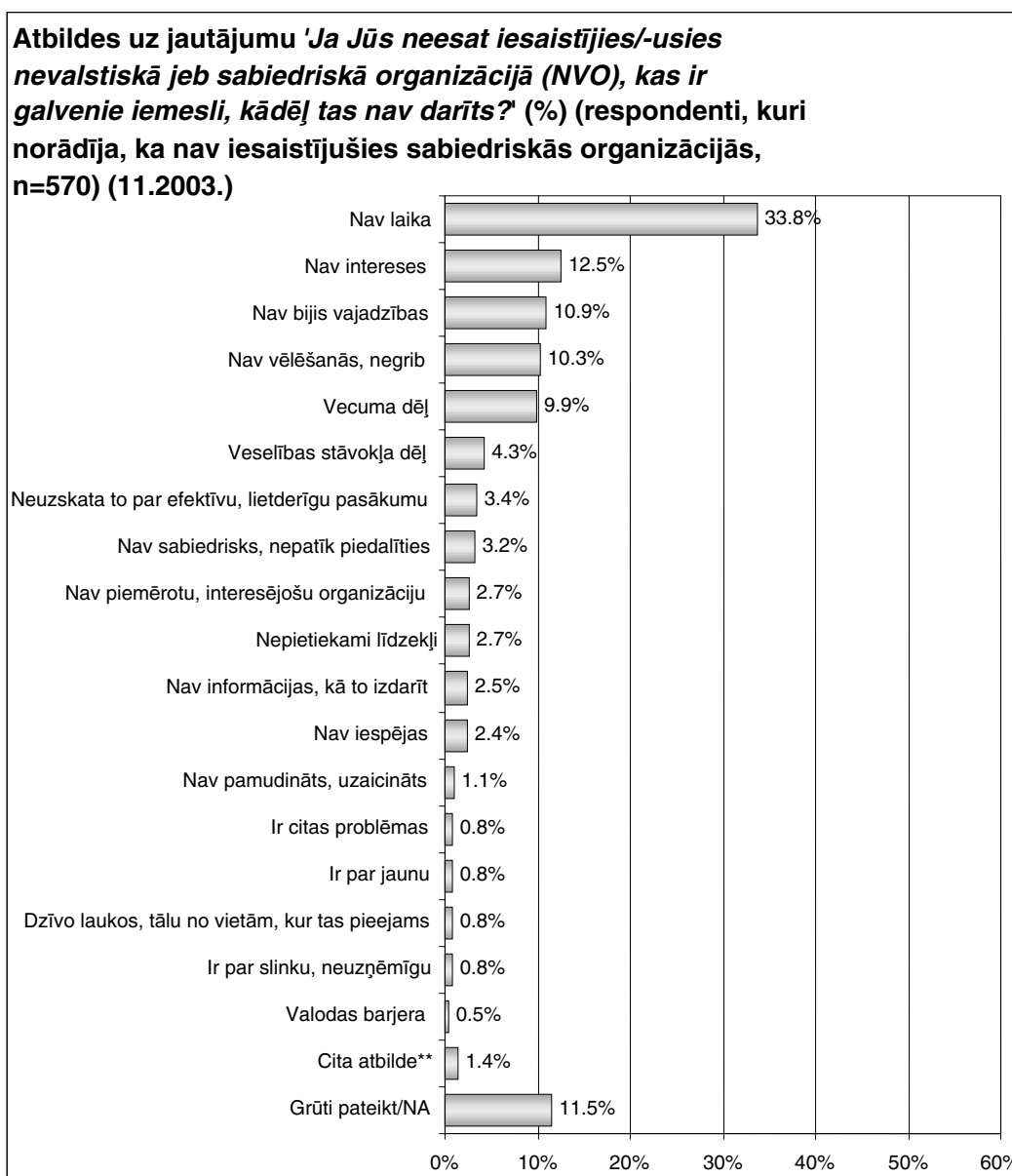
⁶ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

⁷ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

- trūkst **komunikācijas prasmes** – cilvēki „baidās pieiet viens pie otra, bet tajā pašā laikā ir dzirdējuši 100 stāstus par to otru cilvēku un viņiem ir izveidojušies savi priekšstati. Bet viņi baidās pieiet klāt, runāt, noskaidrot.”⁸
- attur **negatīva pieredze** – viņi ir mēģinājuši kaut ko panākt, bet tas nav izdevies. Viņi gribētu būt sabiedriski aktīvi un ir to mēģinājuši, bet viņiem nepiemīt „izsišanas spējas” – ja neko nevar panākt, tad labāk nešķērdēt laiku.
- **apkārtējo negativisms**, skepse: ērtāk ir palikt malā un pēc tam kritizēt, nevis uzņemties atbildību.
- no padomju pieredzes mantotā **paļaušanās**, ka aktīvākie cilvēki jautājumus atrisinās viņu vietā. Pilsētniekiem ir izveidojusies patērētāju domāšana, viņi nāk pēc pabalstiem, humānās palīdzības, bet paši ir kūtri līdzdarboties.
- **ekonomiskā situācija** – zemo ienākumu līmenis, īpaši lauciniekiem. Cilvēki ir aizņemti ar savu dzīvi, darbu. Daudzi labprāt darbojas, ja ir iespējama samaksa par darbu. Virkne cilvēku neuzskata, ka ir vērts darīt kaut ko, kas nenes peļņu.
- **tradīciju trūkums, pagātnes mantojums** – vidējai un vecākajai paaudzei ir alerģija pret formālām organizācijām, jo tas atgādina nekur nederīgās padomju laika arodbiedrības. Savukārt jauniešus atbaida birokratizācija, viņi grib izbaudīt brīvību un demokrātiju. Agrāk pašvaldības visu regulēja, tādēļ cilvēkiem nav šādas pieredzes un atbildība par savu dzīvi veidojas tikai pamazām.

Pašu neaktīvo cilvēku viedoklis mazliet atšķiras. 2003. gada nogalē SKDS veiktās aptaujas⁹ dalībniekiem, kuri bija norādījuši, ka „nekur nepiedalās”, lūdza atbildēt uz jautājumu „Ja Jūs neesat iesaistīties/-usies nevalstiskā jeb sabiedriskā organizācijā (NVO), kas ir galvenie iemesli, kādēļ tas nav darīts?” Respondentiem nav tikuši piedāvāti atbilžu varianti - viņi paši brīvi formulēja savas atbildes, kas datu apstrādes laikā tika apkopotas lielākās grupās (skat. 2.1. attēlu).

2.1. attēls

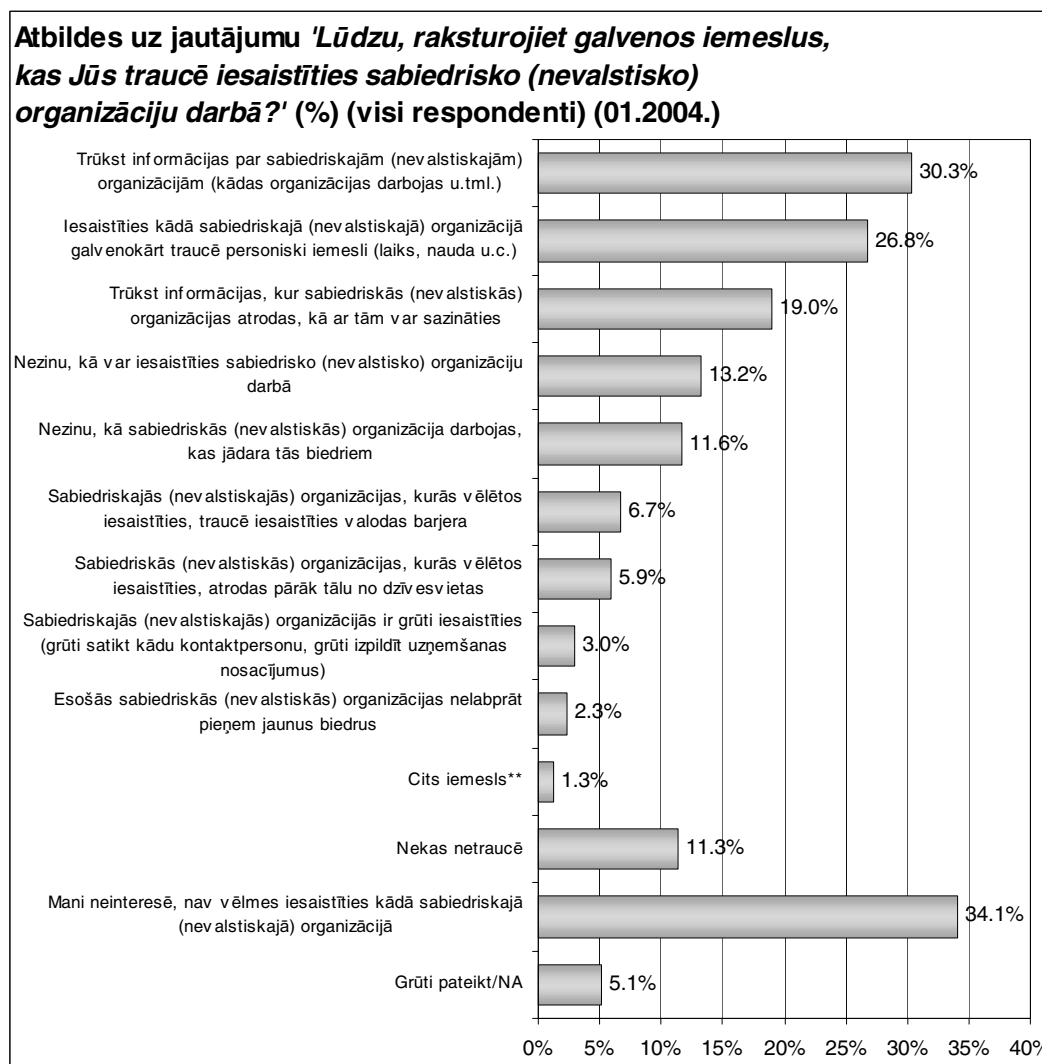

⁸Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums. „Uzskati par pilsonisko sabiedrību.” Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi. 2004. gada februāris, SKDS, ĪUMSILS pasūtījums.

⁹ Iedzīvotāju aptauja par dažādiem integrācijas aspektiem, 2003 gada novembris, SKDS. ĪUMSILS pasūtījums.

Saskaņā ar šīs aptaujas datiem, piedalīties dažādu sabiedrisko un nevalstisko organizāciju darbā visbiežāk iedzīvotājus kavē laika trūkums. Aptuveni 1/10 no respondentiem, kuri nav iesaistījušies šo organizāciju darbā, par galvenajiem iemesliem, kādēļ tas nav darīts, atzinuši intereses, vajadzības, vēlēšanās trūkumu, kā arī vecumu. Galveno traucējošo faktoru uzskaitījums sniegts 2.2. attēlā.

2.2. attēls

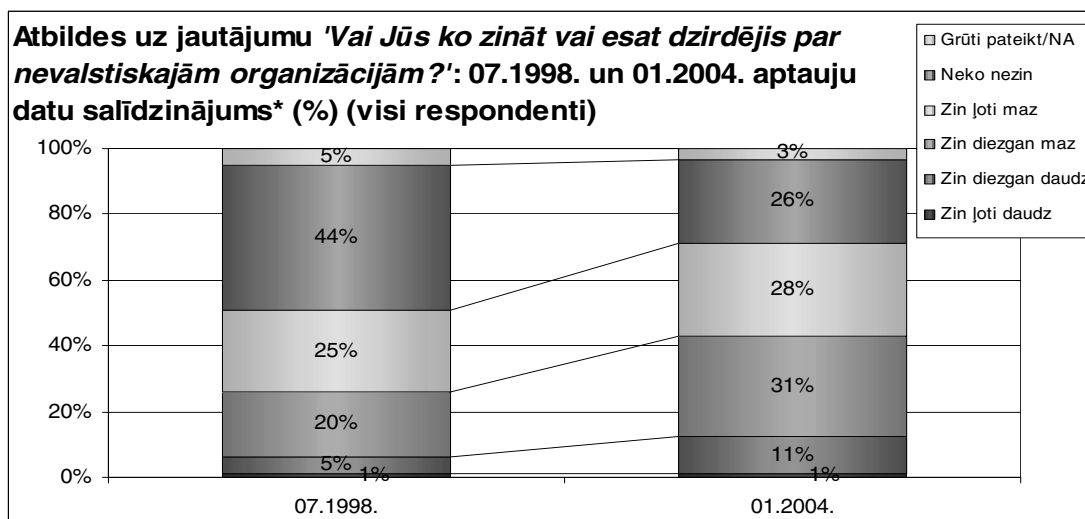

*Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk kā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

Viens no iemesliem, kāpēc iedzīvotāji neiesaistās sabiedrisko organizāciju darbā, ir **zināšanu trūkums par nevalstiskajām organizācijām** un par iespējām tajās darbojoties kaut ko paveikt. Aptaujā, kurā nebija piedāvāti atbilžu varianti, tikai 2,5% aptaujāto minēja, ka viņiem trūkst informācijas par NVO. Savukārt, kad šī atbilde tika piedāvāta, 30% respondentu to min kā galveno iemeslu, kas traucē iesaistīties sabiedrisko organizāciju darbā. Tādēļ šis jautājums tika pētīts padziļināti un 2004. gada janvārī veiktajā Latvijas iedzīvotāju aptaujā¹⁰ respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumu „Vai Jūs ko zināt vai esat dzirdējis par nevalstiskajām organizācijām?”

Līdzīgs jautājums Latvijas iedzīvotājiem tika uzdots arī 1998. gada jūlija aptaujā, ko veica Tīrgus un sociālo pētījumu centrs „Baltijas Datu nams”. Aptauju dati salīdzināti 2.3. attēlā.

¹⁰ Attieksme pret NVO un ziedojumiem. Iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2004.g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

*07.1998. aptauju veica Baltijas Datu nams, 01.2004. aptauju veica SKDS.

Kā redzams, piecos gados apmēram divas reizes ir pieaudzis to cilvēku skaits, kuri par NVO zina diezgan daudz – šis procents atbilst to cilvēku procentam, kas aktīvi piedalās NVO darbā. Savukārt samazinājies to iedzīvotāju skaits, kuri neko nezina par NVO. Tas liecina, ka šajā laikā nevalstiskais sektors kļuvis pazīstamāks.

Kā jau minēts, iedzīvotāji iesaistās gan neformālos, gan formālos sadarbības tīklos. Autorus interesēja, **kādu apsvērumu dēļ neformālas grupas nolemj dibināt organizāciju.**

Sabiedrisko organizāciju līderi norāda neformālas organizācijas priekšrocības – nav jādibina organizācija (formālās reģistrēšanas procedūras), nav juridisko saistību, nav jābūt atbildīgam par organizācijas biedriem, nav jāievēro statūti. Tā var būt iniciatīvas grupa, kura sanāk kopā vienotu interešu dēļ. Neformālu grupu priekšrocība ir arī tā, ka nav jāstājas attiecībās ne ar kādiem valsts, tajā skaitā finanšu uzraudzības dienestiem un jākavē laiks birokrātiskām pārskatu un kontroles procedūrām.

Negatīvā puse ir tā, ka neformālai grupai nav juridiskās personas statusa, nav iespējas kaut ko darīt augstākā atbildības pakāpē, ar lielāku atdevi. Ja šādās grupās tiek organizēti pasākumi, nepieciešama liela savstarpējā uzticība, tajā skaitā naudas jautājumos. Turklāt neformālām organizācijām ir grūtības ar finanšu piesaisti, jo jebkurš finansētājs vēlas redzēt atbildīgu un juridiski noformētu sadarbības partneri.

Pēc organizāciju līderu domām¹² formāla organizācija nepieciešama:

- tādu problēmu risināšanai, kur vajadzīga **pastāvīga, juridiski reglamentēta darbība**. Piemēram, lai saņemtu humāno palīdzību, nepieciešama reģistrēta sabiedriskā organizācija, kam piešķirta finanšu ministrijas atļauja.
- lai **sadarbotos ar ārzemju partneriem**, saņemtu viņu tehnisko palīdzību, piedalītos kopīgos projektos.
- ja nepieciešams **finansējums**, lai aktīvi iesaistītos politiskajos procesos un tos ietekmētu. Ja izveidota formāla organizācija, ir iespēja idejām piesaistīt finansējumu un kvalitatīvāk veikt politikas analīzi un ietekmēšanu.
- cilvēkiem, kas apvienojušies organizācijā, ir **vieglāk veidot sabiedrisko domu**, ietekmēt procesus. Formālai organizācijai institūciju vadītāju acīs ir lielāka nozīme. Tas ir arī **pārstāvniecības** jautājums. Ja cilvēks nespēj tikt ar savu problēmu galā vienatnē, tad jāmeklē domubiedri.
- dažkārt, strādājot pie kopīga projekta, cilvēki sarod, **iemācās strādāt komandā**, viņiem tas iepatikas, un tas kļūst par ierosmi turpmākai sadarbībai un organizācijas veidošanai.
- kad cilvēks saprot, ka ne tikai pašvaldība, bet arī viņš pats ir spējīgs kaut ko paveikt un dot.

Pašvaldību pārstāvji uzsver¹³, ka formālām organizācijām ir **labāki speciālisti, eksperti**. Formālām grupām ir izvirzīti **konkrēti mērķi**, kuru nav indivīdiem. Organizētās grupas nāk ar **konkrētiem priekšlikumiem**, kuri ir izstrādāti šo organizāciju valdes sēdēs vai kopsapulcēs. Formālās organizācijas parasti **seko normatīvajiem aktiem**, zina, ko drīkst un ko nedrīkst. Tie, kas darbojas sabiedriskajās organizācijās, **redz kopainu, domā par visu iedzīvotāju**, ne tikai savām interesēm. Viņi ir ar citu izglītību un **domā ilgtermiņā, var pamatot savus ierosinājumus**. Viņi izprot

¹² Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīviem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

¹³ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīviem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

situāciju. Tomēr dažkārt cilvēkiem primārais ir nevis ideja, bet finansējums – viņi nodibina organizāciju, lai saņemtu finansējumu. Idejas un mērķi ir otršķirīgi.

Neformālās grupas nāk ar **idejām, emocijām**. Dažkārt tās nāk ar **lielām pretenzijām**, kaut pašas nav gatavas darīt neko. Individuāli ieklausās mazāk. Bet dažkārt palīdzot vienam, ir iespēja palīdzēt virknei cilvēku visā pilsētā. Tas atkarīgs no jautājuma, ar kādu indivīds vai organizācija vērsas pašvaldībā. Vairāki pašvaldību pārstāvji uzsver, ka „neviens netiek noraidīts”.

Arī formāli neorganizētiem cilvēkiem ir **labas iniciatīvas**, īpaši brīvā laika pavadīšanā. Aktīvi ir motociklisti, dejojāji, dziedātāji. Ir neformālas aktivitātes pret AIDS. Dažkārt viņiem ir milzīgas idejas, kuras tomēr neatbilst sabiedrības interesēm. Ar neformālām grupām var sadarboties, ja tās jautājumu nepolitizē, ja aiz viņiem nestāv kāds (politisks vai ekonomisks) spēks, ja viņi nav izvirzīti kā marionetes. Ir pašvaldības, kurās ir arī štata vieta sadarbībai ar neformālām organizācijām.

2.2. Sadarbību veicinošas vides raksturojums

Novērota sakarība, ka tajās pašvaldībās, kurās ir augstāks ekonomiskās attīstības līmenis (augstāki ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa), ir arī lielāka sabiedriskā aktivitāte (teritorijā darbojas lielāks skaits nevalstisko organizāciju)¹⁴. Tomēr nav noskaidrota cēloņsakarība – vai ekonomiski aktīva vide veicina sabiedriskās aktivitātes, vai arī – sabiedriskās aktivitātes ir pamatā ekonomiskajam uzplaukumam. Gan sabiedriski aktīvie cilvēki, gan pašvaldību vadītāji tika lūgti raksturot **sadarbību veicinošu vidi**¹⁵.

Pēc sabiedrisko organizāciju un pašvaldību līderu domām, sadarbību veicinošu vidi raksturo šādas pazīmes:

- **ekonomiskā aktivitāte**, lai cilvēkiem būtu ienākumi. Primāri cilvēku interesē sava un ģimenes locekļu sociālā drošība. Vidusslānis, kas varētu uzturēt sabiedriskos procesus, ir gaužām mazs.
- **izglītība** – sabiedriski aktīvi ir tie cilvēki, kas guvuši tādu izglītību (vai pieredzi), kas liek pašam domāt, analizēt, iesaistīties. Organizāciju līderi bieži savos projektos māca šādu pieeju dzīvei arī citiem biedriem un klientiem.
- **vērtību sistēma**, kas pastāv sabiedrībā, kopīga izpratne par nozīmīgo un virzība uz attīstību. Tā ir vide, kurā ir **cilvēki ar līdzīgām interesēm un mērķiem**. Svarīgi, lai cilvēki jūtas piederīgi tai vietai, ir tās patrioti.
- **tradīcijas** – jo aktīvāka sabiedrība, jo patīkamāka vide, jo vairāk tiek rosinātas radošas idejas.
- **atbalsts** (arī morāls) organizācijas idejām, darbībai **no apkārtējās sabiedrības, pašvaldības, plašsaziņas līdzekļiem**. Ja izveidojusies sadarbības kultūra – pašvaldība prot ieklausīties un visas puses ir ieinteresētas jautājuma risināšanā.
- **pašvaldības iniciatīvas** un uzticēšanās – ja pašvaldība organizē tikšanos, plānošanas apspriedes, tas ļoti iedrošina un aktivizē.
- **vietējais NVO atbalsta centrs** – ja ir vēlme ko kārtot vai organizēt un dibināt NVO, tad tā ir vieta, kas palīdz visu atrisināt un saprast, ar ko sākt.
- **valsts ieinteresētība** un atbalsts, vienkārša reģistrēšanas procedūra un citi likumos noteiktie darbības nosacījumi.
- **ārvalstu finansējums** – „Sākumā NVO darbību pilsētā finansēja Sorosa fonds – Latvija – tā bija tāda bezkonkurences vide, naudu dod un šeit mēs strādājam, šeit mēs esam.”¹⁶

Respondenti raksturoja arī sabiedriskās aktivitātes **kavējošu vidi**:

- **depresija, zems ienākumu līmenis**, neaktīvi cilvēki, pelēcīga apkārtnē, kur nekas nemainās, sociālā izolētība.
- **neveiksmīga pieredze** – cilvēks mēģinājis risināt problēmu, nav varējis neko panākt, jūtas beztiesisks un vairs netic nevienam likumam, netic nevienam. Ja ir vēlme kaut ko darīt, bet katru reizi no vienas instances tiek sūtīts uz otru, zūd spars. Kavējoši ir arī tas, ja cilvēki neredz sava darba rezultātu.
- **politiskā vide** – kavē, ja valdība vai pašvaldība bremzē konkrētas organizācijas centieni īstenošanu, ja organizācija tiek tīši vai netīši kompromitēta. Kavē noraidošā attieksme no valsts puses.

¹⁴ NVO sektors Latvijā 2000./2001. NVO centrs, Rīga, 2002.

¹⁵ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

¹⁶ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

- **plašsaziņas līdzekļu loma** – sabiedrisko aktivitāti bremsē plašsaziņas līdzekļi, kas sociāli svarīgu informāciju interpretē kā reklāmu un prasa par to samaksu, plašsaziņas līdzekļi, kas rada psiholoģisku spiedienu un ķengājas par organizāciju.
- **autoritāra stila izglītība;**
- **vietējā sabiedriskā doma** – apkārtējo kritika, noliegums, atbalsta (arī morāla) trūkums nokauj jebkuru aktivitāti un vēlēšanos darboties.

Atbildot uz jautājumu par to, kas ir **cilvēku pulcēšanās un domu apmaiņas vietas**, atšķirās respondentu atbildes Rīgā un citās pašvaldībās. Mazākās pilsētās un ciemos šādas pulcēšanās vietas ir bibliotēka, pasts, pakalpojumu punkti, sporta zāles, tirgus, aptieka, saietas nams, kultūras nams, tirdzniecības vietas, pašvaldības jauniešu centrs. Lielākās pilsētās tie ir, piemēram, klubi, kafejnīcas, Vienības laukums, parks, pludmale, metodiskais centrs, interešu centri, dienas centrs, sabiedrisko organizāciju telpas (dažkārt tās finansē pašvaldība), kur pulcējas vairākas organizācijas, notiek tikšanās ar pašvaldību pārstāvjiem, deputātiem. Rīgas organizāciju pārstāvji pārsvarā atbildēja, ka viņu dzīvesvietas apkārtnē nav tādas vietas, sabiedrisko centru, kur iedzīvotājiem pulcēties un apspriest jautājumus. Izņēmums bija Mežaparka attīstības biedrība. Vairums tiekas savās organizācijās.

2.3. Sadarbības tīklu atvērtības raksturojums no indivīda viedokļa

Viens no jautājumiem, kas tika pastiprināti pētīts bija – **cik atvērti ir jau esošie sadarbības tīkli un nevalstiskās organizācijas**. Kā redzams 2.2.attēlā, 19% aptaujātajiem iesaistīties traucē tas, ka viņi nezina, kur atrodas nevalstiskās organizācijas un kā ar tām sazināties, 13,2% nezina, kā var iesaistīties to darbā, 3% minējuši, ka ir grūti iesaistīties, sastapt kādu kontaktpersonu, savukārt 2,3 % atbildējuši, ka esošās NVO nelabprāt pieņem savā vidū jaunus biedrus¹⁷.

Aptaujātie sabiedriskie aktīvistu¹⁸ atbildēja uz jautājumu, vai viņi pievienojušies jau kādai esošai organizācijai, vai paši dibinājuši jaunu. Vairums aptaujāto, kas bija dibinājuši jaunas organizācijas, atzina, ka tuvākajā apkaimē šādu organizāciju nav bijis, esošās nav darbojušās viņiem svarīgu mērķu sasniegšanai vai izmantojušas atšķirīgas darbības metodes. Dibinot jaunu organizāciju bijis iespējams pilnīgāk realizēt savus mērķus. Dažkārt motivācija bijusi – gribējās darboties pašiem savā organizācijā.

Interesanti, ka tie līderi, kuri izvēlējušies dibināt jaunu organizāciju, arī mazāk aktīvi rūpējas par jaunu biedru piesaistīšanu un neuzskata masveidību par savu mērķi. Par organizācijas darba kvalitātes mērauklu tiek uzskatīti darba rezultāti, kuru sasniegšanai ne vienmēr nepieciešams liels biedru skaits. Nelielu organizāciju biedri ir arī domubiedri, kas var strādāt komandā, dalīties ar idejām, cits citu papildināt. Dažās organizācijās pastāv rekomendāciju sistēma – ja kāds vēlas tajā iesaistīties, ir nepieciešams ne vien izrādīt vēlmi iestāties, bet arī saņemt organizācijas biedru ieteikumus.

Vairāki līderi arī atzinuši, ka plaša reklamēšanās un aģitācija prasītu laiku un finansējumu – līdzekļus labāk izmantot organizācijas mērķu sasniegšanai un projektu īstenošanai. Organizācijas cenšas pastāstīt sabiedrībai par aktualitātēm, ieinteresējot plašsaziņas līdzekļus, gatavojot paziņojumus preseī un aicinot žurnālistus uz saviem sarīkojumiem un projektu prezentācijām. Daudzām organizācijām ir savas mājas lapas *internetā*. Ja organizācija darbojas pēc brīvprātības principa, tai var nebūt pastāvīgu telpu, tādēļ tā sasniedzama tikai pa tālruni vai noteiktās nedēļas dienās, kad kāds dežūrē. Arvien lielāka loma ir *interna* sakariem. Organizācijas cenšas popularizēt savu darbu un piesaistīt brīvprātīgos arī dažādās spilgtās publiskās akcijās.

Ja organizācija aizstāv plašāku grupu intereses, biedru skaitam var būt izšķirīga nozīme diskusijā par viedokļa leģitimitāti. Šajos gadījumos (īpaši, lai sadarbotos ar valsts institūcijām vai iekļautos Eiropas Savienības organizāciju sadarbības tīkos) organizācijas cenšas sadarboties ar domubiedriem, veido sadarbības tīklus ar radniecīgām grupām vai jumta organizācijas.

2.4. Kopsavilkums

- Lai gan teorētiski cilvēki tic, ka neformālajos un formālajos tīklos var ietekmēt procesus sabiedrībā, tomēr praksē tas nemudina cilvēkus uz aktīvu rīcību.
- Jaunieši un pensionāri vairāk piedalās ar sociālo dzīvi un pašvaldību darbu saistītās sabiedriskās aktivitātēs. Vidēja gadagājuma cilvēki vairāk ir iesaistīti organizācijās ar noteiktu biedru loku, piemēram, sporta komandās.

¹⁷ Attieksme pret NVO un ziedojumiem. Iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2004.g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

¹⁸ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

- Sabiedriski aktīva darbība sniedz papildu pieeju informācijai un resursiem, jaunus kontaktus un pieredzi, taču vienlaikus prasa daudz laika un laika resursu balansēšanas spējas.
- Kā galvenie iemesli, kas traucē iesaistīties nevalstisko organizāciju darbā, tiek minēti personiskie iemesli un informācijas trūkums par NVO būtību, darbības pamatprincipiem un iespējām.
- Salīdzinot ar 1998.gadu, iedzīvotāju informētība par NVO kopumā ir uzlabojusies.
- Pastāv divi dažādi viedokļi par sabiedriskās aktivitātes palielināšanās nosacījumiem. Daļa respondentu norāda, ka pozitīvas pārmaiņas veicina sakārtota vide un redzami labās prakses piemēri, daļa uzskata – jo mazāk aktīva vide, jo vairāk organizāciju veidojas, sabiedriski aktīvie cilvēki meklē iespējas un organizē.
- Sabiedriskajām organizācijām, īpaši mazās pilsētās un pagastos, ir liela nozīme sabiedrības informēšanā un cilvēku aktivizēšanā.
- Pētot apsvērumus, kādēļ cilvēki izvēlas apvienoties, lai dibinātu organizācijas, redzams, ka pašvaldībās ar augstāku dzīves līmeni ir augstāka sabiedriskā aktivitāte. Kā galveno kavējošo iemeslu respondenti min tieši zemo ienākumu līmeni un depresīvo noskaņojumu, ko tas izraisa. Tomēr vienlaikus respondentu atbildes liecina, ka tieši vismazāk attīstītajās un depresīvajās pilsētās nevalstiskajām organizācijām ir vislielākā nozīme, jo bieži vien tā ir vienīgā sabiedrisko dzīvi veicinošā darbība konkrētajā vidē.
- Apskatot nevalstisko organizāciju struktūru, vērojama tendence veidot nelielas organizācijas, domubiedru grupas, kas sniedz pakalpojumus mērķa grupai vai aizstāv plašāku grupu intereses.
- Formālām organizācijām, salīdzinot ar neformālām organizācijām, gan organizāciju līderu, gan pašvaldību vadītāju skatījumā, ir nozīmīgas priekšrocības – iespējama ilgtermiņa attīstība, vieglāk piesaistīt vietējo un ārvalstu finansējumu, veidot sadarbības tīklus, savu interešu pārstāvēniecību un sabiedrisko domu.

3. Faktori, kas veicina formālo sadarbības tīklu veidošanos un ilgtspēju

3.1. Nevalstisko organizāciju skaits, to izplatība, uzskaitē un klasifikācija

3.1.1. Latvijas nevalstisko organizāciju raksturojums

Parasti ar nevalstiskajām organizācijām tiek saprastas organizācijas, kas darbojas pēc brīvprātības un peļņas negūšanas principa. **Precīzs** nevalstisko organizāciju sektora **definējums** Latvijā **nav izstrādāts un nav noteikti precīzi kritēriji**, pēc kuriem viena vai otra organizācija, institūcija un uzņēmēj sabiedrība tiek pieskaitīta nevalstisko organizāciju kopumam. Līdz šim Latvijā par nevalstiskām organizācijām uzskatīja sabiedriskās organizācijas un privātās bezpeļņas organizācijas.

Sabiedrisko organizāciju jēdziens ir noteikts likumā „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” (15.12.1992.). Likuma 1.pantā teikts:

„Lai savstarpēji koordinētu darbību un sasniegtu statūtos noteiktos mērķus, vairākas fiziskās vai juridiskās personas uz brīvprātības un mērķu kopības pamata, šajā likumā noteiktajā kārtībā izveidojot kopīgu vadības institūciju, var nodibināt sabiedrisku organizāciju.

Sabiedriskās organizācijas mērķim nedrīkst būt peļņas gūšanas, kā arī saimnieciskās darbības nolūks un raksturs.

Valsts pārvaldes institūcijas un pašvaldības var apvienoties sabiedriskajās organizācijās tikai likumā paredzētajos gadījumos un Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Pašvaldību institūcijas var apvienoties sabiedriskajās organizācijās kārtībā, kādu nosaka attiecīgā pašvaldība.”

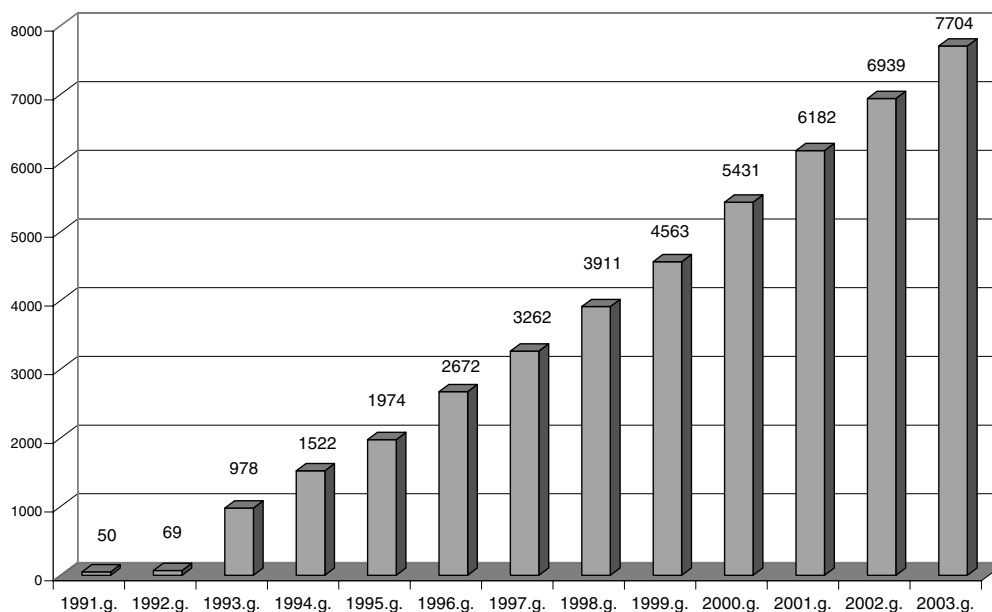
Sabiedriskās organizācijas

Tā kā nav precīzas NVO sektora definīcijas un līdz ar to nav pieejama precīza statistikas informācija par visu nevalstisko organizāciju sektoru Latvijā, nepilnīga var būt arī sektora finanšu analīze, kuru iespējams veikt tikai par nevalstisko organizāciju sektora vienu daļu – sabiedriskajām organizācijām. Jāpiebilst, ka 2001.gadā Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta veiktajā pētījumā „Economiskie aprēķini par sabiedriskā labuma organizāciju likumdošanā paredzēto nodokļu grozījumu ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem” ir minēts, ka pētījuma gaitā konstatēts, ka Latvijā gandrīz nav iespējams iegūt ticamu statistisko informāciju par NVO darbību. Šajā, 2004.gada sākumā veiktajā, pētījumā konstatēts, ka situācija attiecībā uz sektora uzraudzību un analīzi nav uzlabojusies.

Pēc kompānijas „Lursoft” datiem 2004.gada 1.janvārī Latvijā bija 7704 sabiedriskās organizācijas. Sabiedrisko organizāciju dibinātāji ir ne tikai privātā sektora juridiskas vai fiziskas personas, bet likumdošanā paredzētajos gadījumos tās var būt arī valsts un pašvaldību institūcijas. 3.1.attēlā redzams, kā katru gadu mainījies sabiedrisko organizāciju skaits Latvijā. Apskatot attēlu, var secināt, ka sabiedrisko organizāciju skaits līdz šim ar katru gadu ir pieaudzis.

3.1.attēls

Sabiedrisko organizāciju skaits

Privātās bezpeļņas organizācijas

Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) sniegtā informācija rāda, ka Latvijā 2003. gada sākumā bija 532 bezpeļņas uzņēmēj sabiedrības (SIA, A/S), kurās viss kapitāls piederēja privātpersonām. 2004. gada sākumā šādu bezpeļņas uzņēmēj sabiedrību, kurās nav ne valsts, ne pašvaldību kapitāla, bija 552. Tā kā statistikas apsekojums par bezpeļņas organizācijām netiek veikts, sīkāka analīze atsevišķi par privātām bezpeļņas uzņēmēj sabiedrībām nav pieejama.

Tomēr jautājums par to, kuru bezpeļņas uzņēmēj sabiedrību daļu pieskaitīt pie nevalstisko organizāciju sektora, drīzumā nebūs aktuāls, jo Komerclikuma spēkā stāšanās kārtības likuma (20.12.2001.) 25. panta 1., 2. daļa paredz, ka:
(1) Uzņēmumu reģistrā reģistrēts uzņēmums (uzņēmēj sabiedrība), kas dibināts kā bezpeļņas organizācija, pēc Komerclikuma spēkā stāšanās līdz attiecīgu likumu pieņemšanai turpina darboties atbilstoši likumiem, saskaņā ar kuriem tas nodibināts.
(2) Šā panta pirmajā daļā minēto subjektu var pārveidot par sabiedrisko organizāciju, neatsavinot rezerves fondu.

Likuma 25. panta 5. daļa nosaka, ka:

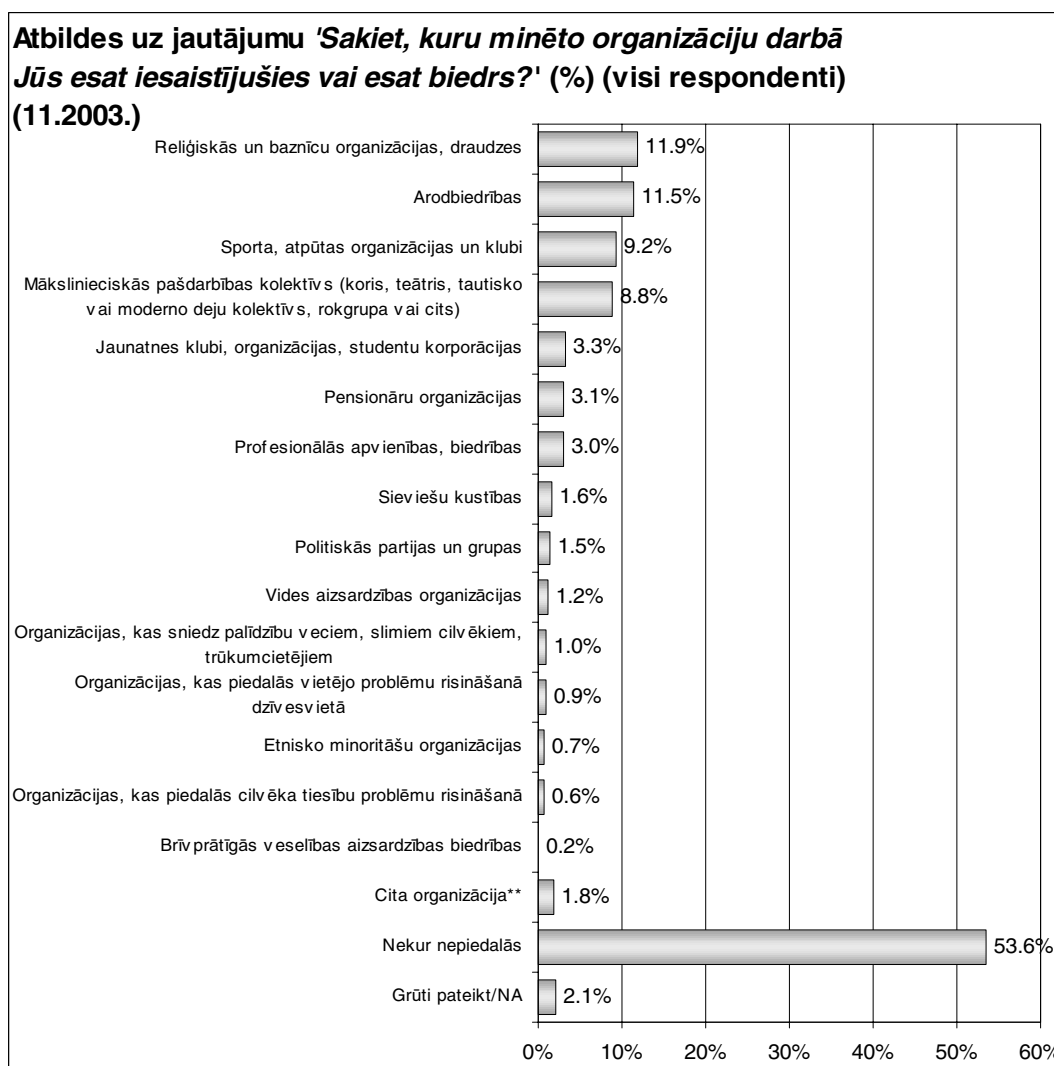
(5) Bezpeļņas organizācijas statusa piešķiršana komercreģistrā ierakstītiem komersantiem nav atļauta.

Sabiedrisko organizāciju dalībnieki

Jāatzīmē, ka sabiedriskajās organizācijās darbojas tikai 27% pilsoņu un 15% nepilsoņu (ieskaitot baznīcu, reliģiskās organizācijas un politiskās partijas). LU Filozofijas un socioloģijas institūta dati liecina, ka nevalstiskajās organizācijās (neskaitot baznīcas un politiskās partijas) darbojas tikai 6% Latvijas iedzīvotāju.¹⁹

Detalizētāku informāciju par to, kāda ir iedzīvotāju pārstāvniecība dažādu veidu sabiedriskajās organizācijās var iegūt, apskatot 3.2. attēlu.

3.2. attēls

*Tā kā katrs respondents varēja minēt vairāk kā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

¹⁹ Situācijas analīze. Sabiedrības integrācijas politikas un procesu attīstība. Sabiedrības integrācijas politikas un procesa monitorings, LR Tieslietu ministrija, 2002, nepublicēts materiāls.

Aptauja²⁰ iezīmē saistību starp iedzīvotāju nodarbinātības veidu un sabiedrisko aktivitāšu veidu. Valsts sektorā strādājošie dažādās organizācijās iesaistās biežāk nekā privātajā sektorā nodarbinātie. Viņu aktivitātes ir saistītas ar arodbiedrībām, dažādām brīvā laika pavadīšanas grupām un profesionālajām asociācijām, kā arī ar organizācijām, kas saistītas ar bērnu audzināšanu. Savukārt privātajā sektorā nodarbinātie visbiežāk atzīmējuši aktivitātes sporta klubos un organizācijās.

2,6 % iedzīvotāju brīvajā laikā piedalās politisko partiju vai NVO darbā²¹. Tas netieši norāda, ka vairums iepriekš minēto ar nevalstiskajām organizācijām saistīto aktivitāšu ir arī šo cilvēku pamata vai daļēja laika darbs.

3.1.2. Nevalstisko organizāciju klasifikācija

Kā jau minēts, Latvijā nav vienotu principu NVO klasifikācijā. Līdz 2004. gada 1.aprīlim sabiedriskās organizācijas reģistrācijas brīdī tika dalītas 9 grupās (skat. 3.1. tabulu). Kā redzams, tā nesniedz informāciju par to, cik organizāciju darbojas noteiktā jomā, piemēram, vide vai sociālā sfēra. Izņēmums ir viena joma – sports. Šāds sadalījums ir voluntārs, jo likums neparedz iedalījuma kritērijus (izņemot arodbiedrības, atklātos sabiedriskos fondus un politiskās partijas).

3.1.tabula

Sabiedrisko organizāciju sadalījums pa veidiem (11.02.2004.)

SO veids	Skaitis	Īpatsvars %
Sabiedriskā organizācija	4956	63,7
Sporta sabiedriskā organizācija	1343	17,3
Atklātais sabiedriskais fonds	1018	13,1
Arodbiedrība	136	1,7
Korporācija (profesionālā biedrība)	107	1,4
Sporta sabiedrisko organizāciju apvienība	88	1,1
Politiska organizācija (partija)	58	0,7
Sabiedrisko organizāciju apvienība	53	0,7
Profesionālā radošā organizācija	19	0,2
Kopā	7778	100

Informācijas avots: Lursoft

Jauno normatīvo aktu – „Biedrību un nodibinājumu likuma” (BNL) un „Sabiedriskā labuma organizāciju likuma” (SLOL) pieņemšana un spēkā stāšanās radīs iespēju skaidri definēt nevalstisko organizāciju sektoru, atdalīs no tā politiskās partijas, kā arī dos iespēju klasificēt organizācijas 4 pamatveidos (skat. 3.2. tabulu).

3.2. tabula

Nevalstisko organizāciju veidi pēc „Biedrību un nodibinājumu likuma” (BNL) un „Sabiedriskā labuma organizāciju likuma” (SLOL) pieņemšanas un stāšanās spēkā

	Sabiedriskā labuma	Biedru labuma
Biedrība	Sabiedriskā labuma biedrība	Biedru labuma biedrība
Nodibinājums	Sabiedriskā labuma nodibinājums	Biedru labuma nodibinājums

Līdz šim Latvijā nav ieviesta vienota nevalstisko, tai skaitā sabiedrisko organizāciju, klasifikācija pēc to darbības satura, nozares jeb jomas, un to neievieš arī organizāciju reģistrēšana pēc BNL spēkā stāšanās, ja nebūs pieejama precīza statistika par organizāciju sadalījumu pēc to darbības. Šādas informācijas trūkums arī neļauj plānot iespējamo valsts atbalsta politiku. NVO centrs 2002. gada ziņojumā „NVO sektors Latvijā. 2000/2001.” atsaucas uz 1998. gada datiem. Jaunāki dati par nevalstisko organizāciju skaita sadalījumu pa jomām nav pieejami²². Šajā pētījumā sniegtas ziņas tikai par NVO centra lietotājiem, līdz ar to tāda joma, kā sports, šajā pārskatā nemaz neparādās.

²⁰ Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

²¹ Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

²² 1998.gada dati atspoguļo šādu sabiedrisko organizāciju darbības sadalījumu pa jomām, norādot NVO skaita sadalījumu pa šīm jomām: 51% - sociālā joma; 33% - vides aizsardzība; 28% - izglītības un kultūras joma; 26% - jaunatnes jomā, 21% - cilvēktiesību jomā, 9% - veselības aizsardzības un medicīnas jomā; 4% - bērnu tiesību aizsardzības jomā, 4% - ekonomikas jomā.

NVO centra rīcībā esošie dati liecināja, ka 55% organizāciju darbojas visas sabiedrības interesēs, 24% – kādas grupas interesēs, 21% – savu biedru interesēs.²³ NVO centra sadalījumā sports nav izdalīts atsevišķi, turpretī *Lursoft* sabiedrisko organizāciju grupējumā sports ir vienīgā darbības joma, kas izdalīta atsevišķi. Tas izskaidrojams ar to, ka NVO centra statistikas pamatā ir statistika par NVO centra biedriem.

Ne visas Latvijā reģistrētās sabiedriskās organizācijas ir aktīvas. Precīzu ziņu par to, cik Latvijā ir aktīvu sabiedrisko organizāciju, nav. Varētu pieņemt, ka aktīvas ir tās organizācijas, kas iesniedz gada pārskatu Valsts ieņēmumu dienestam (VID). (Skat. arī 3.4. tabulu).

3.1.3. Nevalstisko organizāciju izplatība Latvijā

Latvijā nevalstiskās organizācijas darbojas gandrīz visās sfērās un visā Latvijā. Tomēr to izplatība ir nevienmērīga (skat. 3.3.tabulu). Lielākā koncentrācija – 9 NVO uz 1000 iedzīvotājiem ir Rīgā un citās lielākajās pilsētās, pie kam šis sadalījums atbilst arī ienākumu sadalījumam uz iedzīvotāju (pēc iedzīvotāju ienākuma nodokļa apjoma). Visvairāk organizāciju ir Rīgā (3,9), Valmierā (2,4), Cēsīs (2,2) Ventspilī (2,2), Liepājā (2,1). Vismazāk organizāciju ir Ludzā (0,5), Gulbenē (0,7), Jēkabpilī (0,9).²⁴ Šī pētījuma ietvaros nebija iespējams noskaidrot precīzāku organizāciju darbības raksturojumu pa reģioniem.

3.3.tabula

Informācija par NVO skaitu rajonos, pagastos un pilsētās²⁵

Rajons, pilsēta, pagasts	Iedzīvotāju skaits (tūkst.) ²⁶	NVO*	NVO**
Jēkabpils	27871	Norādītas 43 NVO, to adreses, darbības virziens	Jēkabpils rajonā 53
Ogre	26573	Nav norādīts	Ogres rajonā, 115
Rīga	764329	Nav norādīts	Rīgas rajonā 3875
Ventspils	43928	Norādītas 15 NVO, to adreses, apraksti, darbības virziens, mērķi, mērķauditorija ²⁹ , taču var spriest, ka to ir vairāk	Ventspils rajonā 133
Talsi	12374	Nav norādīts	Talsu rajonā 129
Lielvārde	7319		Ogres rajonā 115
Liepāja	89448	Pēc LUR datiem līdz 2000. gadam Liepājā reģistrētas 132 nevalstiskās organizācijas. Tomēr lielākā daļa no tām nav pārāk aktīvas vai arī to darbības laiks ir bijis visai īss. ³⁰	Liepājas rajonā 288
Aizpute	5799		Liepājas rajonā 288
Daugavpils	115265	Nav norādīts	Daugavpils rajonā 199
Kocēnu pag. Valmieras raj.	3122	Valmieras rajonā - vairāk kā 100	Valmieras rajonā 146
Līvāni	10368	Minētas 5 sabiedriskās organizācijas <i>Rožupes sieviešu klubs, Livānu fonds „Baltā māja”, Bērnu un jauniešu konsultatīvais centrs „Paspārne”, Bērnu un jauniešu centrs</i>	Preiļu rajonā 65
Jaunpils pag. Tukuma raj.	2641	Nav norādīts	Tukuma rajonā 85
Ērgļu pag. Madonas raj.	2975	Madonas NVO atbalsta centra apkopotajā informācijā norādīts, ka Ērgļu pagastā ir 13 NVO, bet Madonas rajonā kopumā aptuveni 110 NVO	Madonas rajonā 75
Sigulda	10727	Norādītas 8 sabiedriskās organizācijas	Rīgas rajonā 3875

* Avots: attiecīgās pilsētas vai rajona mājaslapa

** NVO Centrs. Pārskats par NVO sektoru Latvijā 2000/2001. NVO sadalījums pa rajoniem. Sk. internetā (29.02.04) <http://www.ngo.org.lv/>

²³ NVO Centrs. Pārskats par NVO sektoru Latvijā 2000/2001. Sk. internetā (29.02.04) <http://www.ngo.org.lv/>

²⁴ Ekonomiskie aprēķini par sabiedriskā labuma organizāciju likumdošanā paredzēto nodokļu grozījumu ietekmi uz pašvaldību budžetu, LR ZA Ekonomikas institūts, 2001, npublicēts pētījums.

²⁵ SKDS apkopots materiāls, izmantojot interneta resursus, 2004.

²⁶ Centrālais statistikas birojs. 2000.gada tautas skaitīšanas dati (www.csb.gov.lv/Satr/tsk.htm)

²⁹ Piebilde: bez norādītajām 15 NVO, kā Ventspils reģionālā NVO atbalsta centra dalīborganizācijas reģistrējušās arī Ventspils dispu klubs "Autogrāfs", Ventspils baltkrievu biedrība „Spadčina”, Latvijas neredzīgo biedrības Ventspils teritoriālā organizācija, s/o Ventspils uzņēmēju asociācija, Latvijas veselības un sociālās aprūpes darbinieku arodbiedrības Ventspils pilsētas organizācija (LVSADA). Sk. internetā (29.02.04) <http://www.ventspils.lv/LV/3iedzivotaji/82Nevalstiskas+organizācijas/NVO.htm>

³⁰ Piebilde: galvenās organizāciju grupas veido nacionālās kultūras biedrības, sociālā atbalsta sniedzējas organizācijas, jauniešu, sieviešu, kristīgās u.c. organizācijas.

3.2. Likumdošana

NVO³¹ sektora institucionalizācijas jautājumus juridiski regulē šādi normatīvie akti:

1. Latvijas Republikas Satversme (91., 99., 100., 101., 102., 104.pants);
2. 2003.gada 30.oktobra Biedrību un nodibinājumu likums (BNL), spēkā no 2004.gada 1.aprīļa;
3. 2004.gada 22.janvāra Biedrību un nodibinājumu likuma spēkā stāšanās kārtības likums (BNLSSKL)
4. 1992. gada 15. decembra likums „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” (LSO)

Biedrību un nodibinājumu likumā ir sakārtoti daudzi līdz šim neskaidrie un problemātiskie sabiedrisko organizāciju juridiskie jautājumi. Nav prognozējams, ka BNL spēkā stāšanās radītu kādus juridiskus šķēršļus NVO sektora institucionalizācijas procesam. Jaunais likums paredz iespēju nodibināt nevalstisku veidojumu (nodibinājumu) arī vienam dibinātājam. Tādējādi ir iespējama visplašākā privātās iniciatīvas attīstība NVO sektorā. Arī no juridiski birokrātiskā viedokļa NVO izveidošana saskaņā ar BNL ir diezgan vienkāršs process.

Tādēļ, ja NVO dibināšanas gaitā rodas **šķēršļi**, domājams, ka to iemesli **jāmeklē citās sfērās, ne juridiskajā**. Iespējams, ka šajā aspektā vainojams informācijas un izglītības trūkums (piemēram, neprasme uzrakstīt statūtus, uzrakstīt sapulces protokolu, reģistrēt dibināmo organizāciju u.tml.). Iespējami arī birokrātiski šķēršļi, ko rada, piemēram, ierēdņu nevēlēšanās pieļaut konkrētas organizācijas dibināšanu u.tml. Šādi šķēršļi pētījumā nav analizēti.

NVO institucionālā aspekta kontekstā ieteicams pievērst īpašu uzmanību **sabiedrisko organizāciju pārreģistrācijai par biedrībām un nodibinājumiem**. Pārreģistrācija ir obligāta sākot ar BNL spēkā stāšanos (t.i. – ar šā gada 1.aprīli). Līdz 2005. gada 31.decembrim³² noteikts pārreģistrācijai nepieciešamais pārejas periods. Ņemot vērā pieredzi ar uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību pārreģistrācijas gausajiem tempiem pēc Komerclikuma spēkā stāšanās, ir pamats bažām, ka daudzas sabiedriskās organizācijas vajadzēs likvidēt tikai tādēļ, ka tās informācijas trūkuma vai citu organizatorisku iemeslu dēļ nebūs laikus pārreģistrējušās³³.

Vēl viens aspekts, kura juridiska izvērtēšana no vienlīdzības principa ievērošanas viedokļa, iespējams, būtu nepieciešama efektīvākai NVO sektora attīstībai, ir **atsevišķu organizāciju monopolstāvoklis** vairākās sfērās (piemēram, sporta un dažas profesionālās organizācijas). Tomēr tas ir politiski jūtīgs jautājums, kura risinājums pārsniedz šā pētījuma ietvarus.

3.3. Finanšu pieejamība

3.3.1. Organizāciju ienākumu un izdevumu analīze

Likuma „Par sabiedriskām organizācijām un to apvienībām” (15.12.1992.) 21.pants „Sabiedrisko organizāciju darbības atklātums” nosaka, ka katru gadu ne vēlāk kā līdz 31. martam sabiedriskās organizācijas un to apvienības VID noteiktajā kārtībā iesniedz **pārskatu par iepriekšējā gada ienākumiem un izdevumiem**. Ar šo pārskatu var iepazīties jebkurš attiecīgās sabiedriskās organizācijas biedrs, kā arī plašsaziņas līdzekļu žurnālisti.

Saskaņā ar likuma „Par grāmatvedību” (14.10.1992.) 13. panta ceturtās daļas 2. punktu Ministru kabinets ir pieņēmis „Noteikumus par sabiedrisko organizāciju, to apvienību un arodbiedrību gada pārskatiem” (MK noteikumi Nr.251 no 01.08.2001.). Šie noteikumi nosaka sabiedrisko organizāciju un to apvienību gada pārskata struktūru, apjomu un saturu, kā arī sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtību. Likuma „Par grāmatvedību” 13. pantā vēl nav ietverta norāde par biedrību un nodibinājumu gada pārskatiem. Paredzams, ka likuma grozījumi ietvers norādi uz MK noteikumiem par gada pārskatu formu un sagatavošanas kārtību.

Kopš 2001. gada (par 2000. gadu) VID tiek veidota elektroniska datu bāze. Tā kā pārskati tiek iesniegti VID reģionālo iestāžu nodaļās, visi dati ir pieejami arī teritoriālā griezumā.

3.4. tabula

Reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaits un gada pārskatus iesniegušo organizāciju skaits

	2000.gads	2001.gads	2002.gads
Reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaits (<i>Lursoft</i> dati)	5431	6182	6939
Pārskatus iesniegušo sabiedrisko organizāciju skaits (VID dati)	2081	3987	4522
Sabiedrisko organizāciju, kas iesniegušas pārskatus, skaita īpatsvars no reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaita	38,3%	64,5%	65,2%

³¹ Ar jēdzienu „NVO” šajā ziņojumā tiek apzīmētas dažādu veidu un formu organizācijas, kuras nodibinātas uz privātās iniciatīvas pamata ārpus publiskās sfēras un kuru mērķis nav peļņas gūšana to dibinātājiem, dalībniekiem vai biedriem (tai skaitā sabiedriskās organizācijas, biedrības, nodibinājumi, privātās bezpeļņas organizācijas).

³² LR Saeima. Biedrību un nodibinājumu likuma spēkā stāšanās likums (BNLSSKL). Pieņemts 2004.g. 22.01. 9.p.

³³ BNLSSKL 13.p.

Tā kā sabiedriskās organizācijas ir arī nodokļu maksātāji, tās iesniedz nodokļu maksātāju pārskatus. VID nav veicis analīzi, vai gada pārskatu iesniegušo sabiedrisko organizāciju skaits sakrīt ar sabiedrisko organizāciju kā nodokļu maksātāju skaitu. Kaut arī VID datu bāzē nenotiek sabiedrisko organizāciju grupēšana pa darbības jomām, šobrīd šī datu bāze par gada pārskatiem ir vispilnīgākais informācijas avots par sabiedrisko organizāciju finansēm.

Saskaņā ar likuma „Par sabiedriskām organizācijām un to apvienībām” (15.12.1992.) 20. pantu **sabiedrisko organizāciju un to apvienību finanšu līdzekļus var veidot:**

- 1) biedru nauda un iestāšanās nauda;
- 2) fizisko un juridisko personu ziedojumi;
- 3) ienākumi no uzņēmējdarbības un citas saimnieciskās darbības;
- 4) citi ienākumi no finansēšanas avotiem, kas nav aizliegti ar likumiem vai citiem normatīvajiem aktiem.

Likuma 20. panta turpinājums arī nosaka, ka:

- Pašvaldībām un valsts vai pašvaldību uzņēmumiem ir aizliegts finansēt jebkādu sabiedrisko organizāciju politisko darbību. Pašvaldības un valsts vai pašvaldību uzņēmumi var finansēt tikai sabiedrisko organizāciju vai to apvienību mērķprogrammu (izņemot politisku mērķprogrammu) realizāciju. Šos finanšu līdzekļus nevar izlietot sabiedrisko organizāciju vai to apvienību štata darbinieku algošanai.
- Sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām aizliegts ņemt nodevas, kā arī citus juridiskajām vai fiziskajām personām obligātus maksājumus, izņemot biedru naudu un iestāšanās naudu. Ja sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām ar likumiem vai Ministru kabineta pieņemtajiem normatīvajiem aktiem deleģēta valstisku funkciju veikšana, maksu par šo funkciju izpildi nosaka Ministru kabinets vai – tā pilnvarojumā – attiecīgā ministrija.

Principā nepastāv juridiski ierobežojumi tam, lai NVO veiktu saimniecisko darbību. Tomēr ir noteikti ierobežojumi tādas saimnieciskās darbības (komercdarbības) veikšanai, kur nepieciešams komersanta statuss. Saskaņā ar Komerclikuma 1. pantu NVO nevar būt komersanta statuss, tādēļ tās nevar veikt saimnieciskās darbības veidus, ar kuriem ir tiesīgu nodarboties tikai komersanti (piemēram, kredītiestāžu, finanšu pakalpojumu, apdrošināšanas darbība u. tml.), kā arī licencējamās darbības veidus.

Pēc 2004. gada 31. marta nodibinātajām un pārreģistrētajām biedrībām un nodibinājumiem būs jāievēro BNL 7. panta noteikumi, kuri nosaka, ka saimnieciskās darbības rezultātā iegūtie līdzekļi ir izlietojami tikai attiecīgās biedrības (nodibinājuma) mērķu sasniegšanai, turklāt BNL 1. pants nosaka, ka šim mērķim nedrīkst būt peļņas gūšanas raksturs.

Sabiedrisko organizāciju ieņēmumu analīze

Sabiedrisko organizāciju gada pārskata veidlapas ieņēmumu daļā tiek uzrādīti šādi organizāciju ieņēmumu veidi:

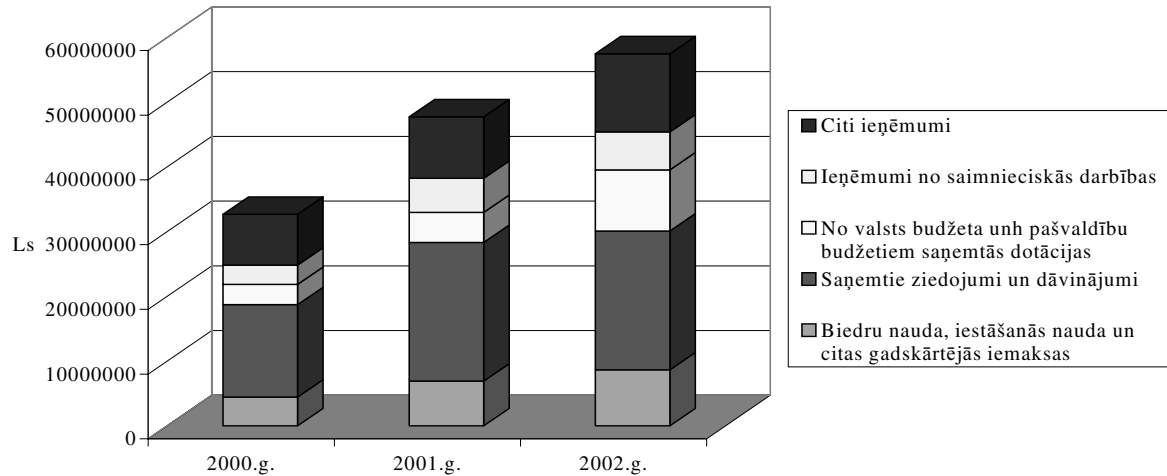
1. Biedru nauda, iestāšanās nauda un citas gadskārtējās iemaksas;
2. Saņemtie ziedojumi un dāvinājumi;
3. No valsts budžeta un pašvaldību budžetiem saņemtās dotācijas;
4. Ieņēmumi no saimnieciskās darbības;
5. Citi ieņēmumi.

Saskaņā ar VID sniegto informāciju (skat. Pielikumā A 1. tabulu) 4522 gada pārskatus iesniegušo **sabiedrisko organizāciju kopējie ieņēmumi 2002. gadā bija 57,451 miljoni latu**. VID informācija liecina, ka sabiedrisko organizāciju kopējie ieņēmumi ar katru gadu pieaug. 2000. gadā tie bija 32,686 miljoni latu, 2001. gadā – 47,731 miljoni latu. 2001. gadā, salīdzinot ar 2000. gadu, sabiedrisko organizāciju ieņēmumi ir pieauguši par 46%. Pēc tam pieaugums nebija tik straujš – 2002. gadā, salīdzinot ar 2001. gadu, sabiedrisko organizāciju ieņēmumi pieauga par 20%. Pētījumā veikta sabiedrisko organizāciju samaksāto nodokļu analīze liecina, ka arī 2003. gadā ieņēmumi pieauga.

Latvijas iekšzemes kopprodukts (IKP) 2002. gadā bija 5094,3 miljoni latu (likums „Par valsts budžetu 2002. gadam”, 1. pielikums) un sabiedrisko organizāciju ieņēmumi veidoja **1,3% no valsts IKP**.

Analizējot sabiedrisko organizāciju ieņēmumu apjomu, jāņem vērā, ka šobrīd tas ietver arī politisko partiju ieņēmumus. Tomēr, ja runājam par nevalstisko organizāciju sektoru kopumā, ievērojams ir arī bezpeļņas uzņēmējsabiedrību ieņēmumu apjoms.

Sabiedrisko organizāciju ieņēmumu struktūra

Informācijas avots: VID dati

Kā redzams 3.3. attēlā un Pielikuma A 1.tabulā, pēdējos trīs gados sabiedrisko organizāciju ieņēmumos lielākais īpatsvars ir ziedojumiem un dāvinājumiem, taču 2002.gadā to īpatsvars, salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, ir samazinājies un bija 37,4% no visiem ieņēmumiem. Nākamā lielākā ieņēmumu pozīcija ir citi ieņēmumi, kas 2002. gadā bija 21% no visiem ieņēmumiem. Trešā lielākā ieņēmumu pozīcija 2002. gadā bija dotācijas no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem. 2002. gadā, salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, ievērojami palielinājās dotāciju apjoms un to īpatsvars bija 16,4% no kopējiem ieņēmumiem. Ieņēmumi no biedru naudas, iestāšanās naudas un citām gadskārtējām iemaksām bija 15% no visiem ieņēmumiem. Šis ieņēmumu pozīcijas īpatsvars pa gadiem ir salīdzinoši stabils. Vismazāko daļu no sabiedrisko organizāciju ieņēmumiem veido ieņēmumi no saimnieciskās darbības. 2002. gadā tie bija 10,2% no visiem ieņēmumiem.

Biedru nauda, iestāšanās nauda un citas gadskārtējās iemaksas

2002. gadā biedru naudas, iestāšanās naudas un citu gadskārtējo iemaksu kopējais apjoms sabiedriskajām organizācijām bija 8,64 miljoni latu un tas bija 15% no visiem sabiedrisko organizāciju ieņēmumiem. Biedru nauda kā ieņēmuma avots ir apmēram 45% organizāciju no visu sabiedrisko organizāciju skaita.

Līdz ar sabiedrisko organizāciju skaita palielināšanos un ieņēmumu apjoma pieaugumu, ar katru gadu aug arī biedru naudas un citu gadskārtējo iemaksu apjoms (2000.g. – 4,45 miljoni latu, 2001.gadā – 6,91 miljoni latu, 2002.gadā – 8,64 miljoni latu). To īpatsvars pa gadiem ir salīdzinoši stabils, ar tendenci nedaudz pieaugt: 2000.g. – 13,6%; 2001.g. – 14,5%; 2002.g. – 15%.

Biedru nauda kā galvenais ienākumu avots ir tām organizācijām, kuru darbības galvenais mērķis ir biedru labuma, interešu aizstāvēšana. Šis ir vispārīgs apgalvojums, kas nav attiecināms uz visām organizācijām. Virknē gadījumu tiešs biedru labuma nodrošinājums pozitīvi ietekmē arī sabiedrisko labumu. Tā piemēram, nozaru asociācija, aizstāvot attiecīgās nozares uzņēmumu intereses, sekmē arī visas tautsaimniecības attīstību.

Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, biedru labuma organizāciju loma pieaugs, būs nepieciešama to interešu pārstāvēšana Eiropā, ātra aktuālās informācijas saņemšana, tādēļ atsevišķos gadījumos būs nepieciešama arī pārstāvniecību atvēršana Briselē. Līdz ar to nākotnē var prognozēt šīs ieņēmumu pozīcijas pieaugumus.

Ziedojumi un dāvinājumi

Ziedojumiem un dāvinājumiem ir lielākais īpatsvars sabiedrisko organizāciju ieņēmumos. Pie šī ieņēmumu veida sabiedriskās organizācijas pieskaita gan ziedojumus, gan dāvinājumus, atsevišķos gadījumos arī ārvalstu vai starptautisko programmu neatmaksājamo palīdzību (grantus). Tai pašā laikā atsevišķas organizācijas grantus pieskaita pie citiem ieņēmumu veidiem.

2002. gadā sabiedrisko organizāciju **saņemto ziedojumu un dāvinājumu apjoms** bija 21,46 miljoni latu un tas veidoja 37,4 % no visiem šo organizāciju ieņēmumiem.

Ja 2001. gadā, salīdzinājumā ar 2000. gadu, ziedojumu un dāvinājumu apjoms ievērojami pieauga (no 14,26 miljoniem latu 2000. gadā līdz 21,43 miljoniem latu 2001. gadā jeb par 50,3%) un to īpatsvars kopējā ieņēmumu apjomā arī nedaudz pieauga (no 43,6% 2000.gadā līdz 44,9% 2001.gadā), tad 2002. gadā, salīdzinājumā ar 2001.gadu, vērojams ļoti mazs ieņēmumu pieaugums (no 21,43 miljoniem latu 2001.gadā līdz 21,46 miljoniem latu 2002. gadā jeb par 0,12%). Līdz ar to ziedojumu un dāvinājumu īpatsvars kopējo ieņēmumu apjomā ievērojami samazinājies (no 44,9,% 2001. gadā līdz 37,3% 2002. gadā).

VID neoficiāli sniegtie dati parāda, ka ieņēmumi no ziedojumiem un dāvinājumiem 2002. gadā bija 1483 organizācijām jeb 33% no visām sabiedriskajām organizācijām. To organizāciju skaits, kas saņēmušas ziedojumus un dāvinājumus, ar katru gadu ir pieaudzis.

Ziedojumu un dāvinājumu apjomu būtiski ietekmē uzņēmējdarbību iespēja saņemt **uzņēmumu ienākuma nodokļa atlaidi**, ziedojot sabiedriskajām organizācijām, kas saņēmušas nepieciešamo atļauju atlaidēm.

Saskaņā ar likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 20. panta pirmo daļu 10.07.2001. ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.315 „Kārtība, kādā sabiedriskajām organizācijām (fondiem) un reliģiskajām organizācijām tiek izsniegtas vai atsauktas atļaujas saņemt ziedojumus, ziedotājiem saņemot uzņēmumu ienākuma nodokļa atlaidi”. Atļaujas sabiedriskajām kultūras, izglītības, zinātnes, sporta, labdarības, veselības un vides aizsardzības organizācijām (fondiem), kā arī reliģiskajām organizācijām, izsniedz Finanšu ministrija. Atļaujas tiek izsniegtas taksācijas gadam ar tiesībām pagarināt termiņu. Lai atļauju saņemtu, prasītājam jāiesniedz organizācijas reģistrācijas un darbības dokumenti, gada pārskats, izziņa par nodokļu nomaksu, kā arī motivēta ieteikuma vēstule no valsts vai pašvaldības institūcijas, kas pārzina attiecīgo darbības jomu. Lai atļauju pagarinātu, organizācijai jāiesniedz gada pārskats un atsevišķs pārskats par ziedotājiem, to ziedotājam summām un ziedojumu izlietojumu ar norādi par minēto pārskatu publicēšanas laiku laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” vai citā laikrakstā. Nekādi citi kritēriji, kuriem jāatbilst, lai saņemtu atļauju, nav noteikti.

Likums arī nosaka, ka ziedojot Latvijas Olimpiskajai komitejai, Latvijas Kultūras fondam un Latvijas Bērnu fondam, ziedotājam tiek piešķirtas nodokļa atlaides bez speciāla Finanšu ministrijas apstiprinājuma. Šīm organizācijām nav jāiesniedz atskaites Finanšu ministrijai.

3.5. tabula

Reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaits, gada pārskatus iesniegušo organizāciju skaits, atļauju par ziedotāju nodokļu atlaidēm saņēmušo sabiedrisko organizāciju skaits

	2000.g.	2001.g.	2002.g.
Reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaits (Lursoft dati)	5431	6182	6939
Pārskatus iesniegušo sabiedrisko organizāciju skaits (VID dati)	2081	3987	4522
Sabiedrisko organizāciju, kuru ziedotāji saņem nodokļu atlaides, skaits (Finanšu ministrijas dati)	649	717	734
Sabiedrisko organizāciju, kuru ziedotāji saņem nodokļu atlaides, īpatsvars no sabiedrisko organizāciju kas iesniegušas pārskatus, skaita	31%	18%	16%

Kā redzams 3.5. tabulā, pieaugot aktīvo sabiedrisko organizāciju skaitam, daudz lēnāk pieaug to sabiedrisko organizāciju skaits, kam piešķirtas ziedotāju nodokļu atlaides. Līdz ar to samazinās šādu organizāciju īpatsvars.

Saskaņā ar likumu ziedotājs var samazināt uzņēmumu ienākuma nodokli par 85% no summām, kas ziedotas atļauju saņēmušajām sabiedriskajām organizācijām. Savukārt, ja ziedots Latvijas Olimpiskajai komitejai (LOK), Latvijas Kultūras fondam (LKF) un Latvijas Bērnu fondam (LBF), ziedotājiem var piešķirt uzņēmumu ienākuma nodokļa atlaidi 90% apmērā no ziedotajām summām. Vienlaikus pastāv arī ierobežojumi ziedotājiem – kopējā nodokļu atlaide nedrīkst pārsniegt 20% no kopējās uzņēmumu ienākuma nodokļa summas attiecīgajā gadā. Nodokļa atlaidi nepiešķir uzņēmumiem, kuriem ir nodokļu parādi.

Tāpat reālie uzņēmuma izdevumi, kas saistīti ar ziedojumiem, pēc atlaides saņemšanas ir 15% no ziedojuma apjoma (vai 10%, ja ziedots LOK, LKF vai LBF). 85% no ziedojuma apjoma ir valsts budžeta nesaņemtā daļa. Līdz ar to, veicot ziedojumu un par to saņemot atlaidi, ziedotājs nosacīti veic valsts budžeta līdzekļu sadali.

Saskaņā ar likumu „Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” (19.07.1995.) uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības), kuru pamatkapitālā valsts vai pašvaldību daļa pārsniedz 50%, drīkst ziedot tikai kultūras, mākslas, zinātnes, izglītības, sporta un veselības aizsardzības, kā arī sociālās palīdzības veicināšanai. Šie uzņēmumi bez ierobežojumiem var ziedot summas līdz 500 latiem. Ja ziedojuma summa pārsniedz 500 latus, tad valsts uzņēmumiem nepieciešama finanšu ministra atļauja, pašvaldības uzņēmumiem – domes (padomes) lēmums par atļauju ziedot.

Saskaņā ar Finanšu ministrijas Nodokļu politikas departamenta informāciju, sabiedriskajām organizācijām ziedotie līdzekļi, par ko piešķirtas atlaides, 2002. gadā bija 10,936 miljoni latu (informācija, kas sagatavota, pamatojoties uz VID reģionālo iestāžu iesniegtajiem dokumentiem Finanšu ministrijas izsniegto atļauju saņemt ziedojumus derīguma termiņa pagarināšanai 2003. gadam).

Savukārt Finanšu ministrijas aprēķini, kas veikti, balstoties uz ministrijas rīcībā esošiem datiem par atļaujām, kurām pagarināts termiņš, ir atšķirīgi. Šie aprēķini par ziedojumu un nodokļu atlaides apjomu sabiedriskajām organizācijām, reliģiskajām organizācijām un budžeta iestādēm 2000., 2001. un 2002. gadā atspoguļoti 3.6. tabulā (informācija par sabiedriskajām organizācijām atsevišķi ziņojuma izstrādātājiem par visiem gadiem nav pieejama). Pēc šiem datiem ziedojumu apjoms, par ko piešķirtas atlaides, ir mazāks nekā iepriekš minētajos aprēķinos. ir. 2002.gadā tas bija 7,669 miljoni latu, turklāt šeit iekļauti arī ziedojumi reliģiskām organizācijām un budžeta iestādēm.

3.6.tabula

Ziedojumi sabiedriskām un reliģiskām organizācijām, kurām ir izsniegtas atļaujas saņemt ziedojumus³⁴

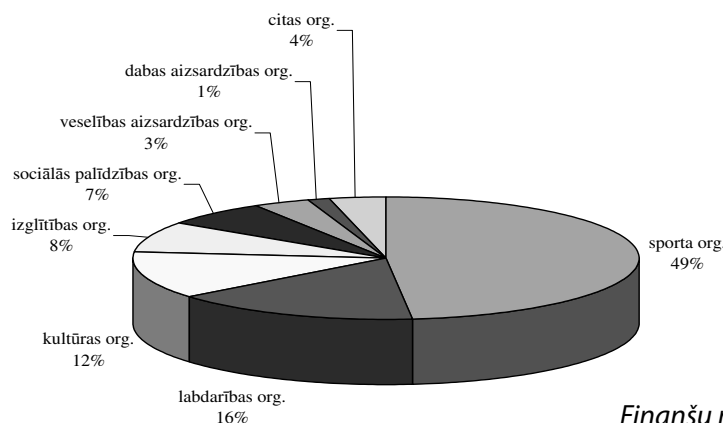
	2000.g.	2001.g.	2002.g.
Kopējā saņemto ziedojumu summa(latos)	16965049	15400000	7669226
Uzņēmumu ienākuma nodokļa kopējā atlaide par ziedojumiem(latos), t.sk.:	7020881	8232726	6615797
85% no ziedotajām summām sabiedriskajām organizācijām, reliģiskajām organizācijām un budžeta iestādēm(latos)	3515103	4281803	4870621
90% no ziedotajām summām LOK, LKF un LBF(latos)	3505778	3950923	1745176

Finanšu ministrijas Nodokļu politikas departamenta Nodokļu maksājumu piemērošanas nodaļa, 20.01.2004.

Finanšu ministrijas 2003. gadā veiktā „Iepriekšējo gadu ziedojumu analīze” parāda, ka 2001. gadā sabiedrisko organizāciju kopējie ziedojumi bija 13,428 miljoni latu. Šajā analīzē arī redzams, ka valsts uzņēmumi sabiedriskajām organizācijām 2001. gadā ziedoja 1,021 miljonus latu. Lielākais apjoms tika ziedots sportam, LKF un LBF, kā arī fondam „Doma vitrāžas” (skat.3.4. attēlu). 2002. gadā valsts uzņēmumu ziedojumu apjoms bija ievērojami mazāks – 40 tūkstoši latu Latvijas Kultūras fondā.

3.4. attēls

Ziedojumu apjoma sadalījums 2001. gadā³⁵

Finanšu ministrija „Iepriekšējo gadu ziedojumu analīze”, 2003.

³⁴ Izmantojot Finanšu ministrijas rīcībā esošos datus par atļaujām, kurām ir pagarināts derīguma termiņš

³⁵ Izmērot LOK, LKF un LBF.

Kā redzams, izteikti lielākais īpatsvars ir ziedojumiem sporta organizācijām. Šīs organizācijas, kas pēc „Lursoft” datiem ir 17,5% no reģistrēto sabiedrisko organizāciju skaita, 2001. gadā ir saņēmušas gandrīz pusi (49%) no visu to ziedojumu apjoma, par ko ziedotājiem piešķirtas atlaides. Bez tam, ja šajos aprēķinos iekļautu arī LOK, LKF un LBF, tad sportam ziedoto līdzekļu īpatsvars vēl vairāk pieaugtu, jo 2001.gadā pēc Finanšu ministrijas datiem LOK tika ziedoti 3,3 miljoni latu.

Finanšu ministrijas informācija liecina, 2001. gadā 13,43 miljoni latu tika ziedoti sabiedriskajām organizācijām, kurām piešķirtas atļaujas atlaidēm, bet VID dati (Pielikuma A 1.tabula) rāda, ka kopējie ziedojumi un dāvinājumi 2001. gadā bijuši 21,43 miljoni latu. Tātad 8 miljoni latu bija ziedojumi citām sabiedriskajām organizācijām, starp kurām ir arī politiskās partijas, un dāvinājumi, tai skaitā arī ārvalstu un starptautisko programmu projektu līdzekļi, granti.

No valsts budžeta un pašvaldību budžetiem saņemtās dotācijas

Viens no sabiedrisko organizāciju ieņēmumu veidiem, kāds paredzēts gada pārskatā ir dotācijas no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem. Saskaņā ar likumu „Par budžetu un finansu vadību” (24.03.1994.) dotācijas ir budžeta līdzekļi, kurus piešķir citiem budžetiem, uzņēmumiem (uzņēmējsabiedrībām), organizācijām, lai nodrošinātu valsts vai pašvaldību funkciju un uzdevumu izpildi.

Kā norādīts iepriekš, pašvaldības un valsts vai pašvaldību uzņēmumi var finansēt tikai sabiedrisko organizāciju vai to apvienību mērķprogrammu (izņemot politisku mērķprogrammu) realizāciju. Šos finanšu līdzekļus nevar izlietot sabiedrisko organizāciju vai to apvienību štata darbinieku algošanai. Saskaņā ar VID sniegto informāciju 2002. gadā sabiedriskās organizācijas saņēma dotācijas no valsts un pašvaldību budžetiem 9,45 miljonu latu apmērā. Salīdzinājumā ar 2001. gadu, šo ieņēmumu apjoms palielinājās vairāk kā 2 reizes jeb par 103,5%.

VID neoficiāli sniegtā informācija rāda, ka valsts un pašvaldību dotāciju saņēmušo organizāciju skaits ir bijis šāds: 2000. gadā – 266, 2001. gadā – 568, 2002. gadā – 680. Salīdzinot šo skaitu ar aktīvo sabiedrisko organizāciju skaitu, var secināt, ka to īpatsvars ir salīdzinoši neliels (2002. gadā – 15%).

VID atskaitēs netiek izdalītas atsevišķi valsts budžeta un pašvaldību budžetu dotācijas. Līdz ar to, lai veiktu detālizētāku analīzi par valsts un pašvaldību dotācijām sabiedriskajām organizācijām, būtu nepieciešams veikt valsts un pašvaldību budžetu izdevumu analīzi.

Ar Finanšu ministrijas 1998. gada 9.janvāra rīkojumu Nr.4 „Par budžeta izdevumu ekonomisko klasifikāciju” ir apstiprināta budžeta **izdevumu ekonomiskā klasifikācija**, kas budžeta pārskatu (izdevumu daļas) sagatavošanā saistoša gan valsts budžeta iestādēm, gan pašvaldību budžeta iestādēm. No klasifikācijā paredzētajiem kodiem nav redzams, kāda daļa no dotācijām ir piešķirta sabiedriskajām organizācijām. Dotācijas sabiedriskajām organizācijām var būt gan ar kodu 3410, gan ar kodu 3420. Lai apzinātu no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem sabiedriskajām organizācijām sniegto dotāciju apjomu, informācija speciāli jāpieprasa ministrijām un pašvaldībām.

Pielikuma B 1.tabulā apkopotas **ministriju** sniegtās atbildes par 2002. un 2003. gadā **piešķirtajām dotācijām sabiedriskajām organizācijām**. Jāpiebilst, ka informāciju nevar uzskatīt par pilnīgu un precīzu, bet vairāk kā tendences atspoguļojošu. Atsevišķā jautājumā ministrijām bija lūgts uzrādīt noslēgtos līgumus par iepirkumiem no sabiedriskajām organizācijām (šie dati apkopoti Pielikuma B 2. tabulā). Reizēm grūti novilkt svītru starp dotācijām un pakalpojumu iepirkumiem. No sabiedrisko organizāciju viedokļa dotācijas varētu uzskatīt par finanšu līdzekļiem, kas saistīti ar organizācijas darbības mērķi un kuru izmantošanai ir mazāk ierobežojošs raksturs. Savukārt iepirkumi saistīti ar striktākiem noteikumiem, konkrētākiem uzdevumiem un sasniedzamajiem rezultātiem.

Visu ministriju uzrādītais kopējais dotāciju apjoms 2002. gadā bija apmēram 1,66 miljoni latu. Nedaudz vairāk kā pusi no šīm dotācijām veido Izglītības ministrijas dotācijas, kas saistītas ar sportu (914 tūkstoši latu). Ievērojamas bija Vides ministrijas (280 tūkstoši latu) un Kultūras ministrijas (233 tūkstoši latu) dotācijas. Savukārt vislielākais līgumdarbu apjoms ir bijis Labklājības ministrijai (305 tūkstoši latu) Tas saistīts ar sociālo palīdzību.

2003. gadā, kad izveidots Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts (ĪUMSILS), tas veicis vislielākās dotācijas sabiedriskajām organizācijām. Tās ietver arī līdzekļu piešķirumu Sabiedrības integrācijas fondam un Phare ACCESS programmas līdzekļus. 2003. gadā, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, palielinājās Izglītības ministrijas dotācijas sportam. Lielākais noslēgto līgumu apjoms bija Labklājības ministrijai un Kultūras ministrijai. Pielikumā B apkopotie dati rāda, ka ministrijas dotējušas un slēgušas līgumus arī ar bezpeļņas uzņēmējsabiedrībām.

Valsts kases pašvaldību budžetu apkopojumā **pašvaldību izdevumi** tiek atšifrēti līdz koda otrajai zīmei. Ņemot vērā koda 3400 – *Dotācijas* – nākamo koda zīmju sadalījumu (skat.3.6.1. nodaļu), arī pētot katras no vairāk kā 540 pašvaldībām budžeta pārskatu, precīzu informāciju par dotācijām nebūtu iespējams iegūt. Informācija par dotācijām sabiedriskajām organizācijām būtu speciāli jāpieprasa katrai pašvaldībai.

„Sabiedrība par atklātību – Delna” 2003. un 2004. gadā īsteno projektu „Atklātības principu ieviešana Latvijas pašvaldību budžetos” Balvu, Bauskas, Cēsu un Tukuma pašvaldībās. Šī projekta ietvaros tiek apskatītas arī pašvaldību dotācijas sabiedriskajām organizācijām.

Tā, piemēram, Tukuma pilsētas 2004. gada budžeta plāna (pieprasījuma) analīze liecina, ka pašvaldība ir plānojuši piešķirt šādas dotācijas nevalstiskajām un sabiedriskajām organizācijām, kas izdalītas atsevišķā funkciju kodā:

Latvijas Nedzirdīgo savienība –	400 Ls;
Pensionāru apvienība –	6637 Ls;
Kristīgā misija TABEA –	300 Ls;
Cukura diabēta biedrība –	5238 Ls;
Latvijas sieviešu invalīdu asociācijas „Aspazija” Tukuma nodaļa –	110 Ls;
Prēmijas sabiedriskajām organizācijām –	3000 Ls;
Rīgas Samariešu apvienības Dienas centrs „Avots” –	1730 Ls;
Organizācija „Vecāki – Tukumam” –	250 Ls;
Tukuma invalīdu biedrība –	265 Ls;
Sabiedriskā organizācija „NĒVO DROM” –	735 Ls;
Projekts „Nedzirdīgo un neredzīgo invalīdu rehabilitācija” –	1163 Ls;
Sabiedriskās komisijas un izloze apzinīgajiem maksātājiem –	3200 Ls.

Taču tās nav visas sabiedriskajām organizācijām paredzētās pašvaldības dotācijas. Dotācijas ir ietvertas arī zem citiem pašvaldību funkciju kodiem, piemēram,

Invalīdu sporta klubs –	2000 Ls –	sociālā aprūpe un palīdzība,
Sporta klubi –	12 600 Ls –	kultūra, brīvais laiks, u.c.

Piemērā minēto dotāciju apjoms ir 37,6 tūkstoši latu. Visu sabiedriskajām organizācijām plānoto dotāciju apjomu bez speciālas pašvaldības palīdzības no budžeta pārskata secināt nevar. Bez tam dotācijas nav arī vienīgais veids kā pašvaldība finansē sabiedriskās organizācijas.

No šā piemēra var secināt, ka šobrīd, lai katra pašvaldība apzinātu veiktās dotācijas sabiedriskajām organizācijām, tām nepieciešama papildus budžeta pārskatu un grāmatvedības dokumentu analīze.

Pašvaldību dotācijas sabiedriskajām organizācijām var būt vispārīgas dotācijas, tādus gadījumos organizācijas gada beigās iesniedz atskaiti. Dotācijas var būt ar norādītu izlietojuma mērķi. Tā, piemēram, Talsu dome veicot dotācijas Talsu novada fondā norādījusi konkrētu mērķi (bērnudārza rotaļu laukumam, sporta laukumam).

Bez tam pašvaldības var atvēlēt līdzekļus sabiedrisko (nevalstisko) organizāciju projektu konkursiem un pēc konkursa rezultātiem piešķirt dotāciju. Tā, piemēram, Liepājas pilsētas dome jau divus gadus izsludina konkursus sabiedrisko organizāciju projektu finansēšanai un pēc tā rezultātiem finansē projektus. 2003. gadā Liepājas pilsētas dome finansēja 35 sabiedrisko organizāciju projektus par 22,9 tūkstošiem latu un vēl 27 vasaras nometņu rīkošanu par 14,3 tūkstošiem latu. Cits piemērs ir Rīgas domes Izglītības, jaunatnes un sporta departamenta izsludinātais atklātais projektu konkurss Rīgas Jaunatnes iniciatīvu atbalsta programmas ietvaros jaunatnes sabiedrisko organizāciju un jauniešu klubu attīstībai.

Kopumā var secināt, ka valsts un pašvaldību atbalstā sabiedriskajām organizācijām nav sistēmas – tiek atbalstītas gan atsevišķas organizācijas, gan piešķirts finansējums konkursa kārtībā. Dažās jomās ir noteikti kritēriji finansējuma piešķiršanai (vide, zemkopība), citās, attiecības ar atbalstāmajām organizācijām izveidojušās vēsturiski un jaunām iniciatīvām finansējumu rast ir grūtāk.

Sabiedrisko organizāciju ieņēmumi no saimnieciskās darbības

Saimnieciskā darbība ir preču ražošana, tirdzniecība, pakalpojumu sniegšana un cita veida darbība par atlīdzību, tai skaitā arī ieņēmumu gūšana no īpašuma un telpu iznomāšanas vai izīrēšanas.

Pielikuma A 1. tabulā apkopotā informācija liecina, ka sabiedrisko organizāciju ieņēmumi no saimnieciskās darbības katru gadu pieaug. 2001. gadā to apjoms bija 3,0 miljoni latu, 2001. gadā – 5,3 miljoni latu, 2002. gadā - 5,9 miljoni latu. Ieņēmumiem no saimnieciskās darbības ir vismazākais īpatsvars no visiem sabiedrisko organizāciju ieņēmumiem. 2002. gadā tie bija 10,2% no kopējiem ieņēmumiem.

Tā kā ne vienmēr var precīzi noteikt, kurš no sabiedriskās organizācijas ieņēmumiem attiecas uz saimniecisko darbību, tad organizācijām izdevīgāk ir pieskaitīt ieņēmumus pie citas kategorijas, jo saimnieciskās darbības ieņēmumi saistīti ar pievienotās vērtības nodokļa un uzņēmuma ienākuma nodokļa maksājumiem.

Attiecībā uz valsts un pašvaldību iepirkumiem likums „Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām” (05.02.2001.) neparedz nekādus ierobežojumus sabiedriskajām organizācijām kā pretendentiem.

Lielā daļā Latvijas organizāciju sniedz pakalpojumus savām mērķa grupām izglītībā, aprūpē, palīdzībā krīzes situācijās, dažādu pasākumu organizēšanā. Šos pakalpojumus bieži subsidē starptautiskie donori, valsts (valsts dotācijas) vai pašvaldības. Vairums pakalpojumu lietotāju paši par tiem nespēj maksāt, tomēr dažos gadījumos organizācijas pakāpeniski mēģina ieviest līdzdalības maksājumus (piemēram, semināru dalībnieki maksā par kafijas pauzēm u. c.). Maksas pakalpojumi maksāspējīgām grupām ar mērķi subsidēt šo pakalpojumu pieejamību „trūcīgākiem” klientiem tikai pamazām sāk kļūt par organizāciju darba ikdienu.

Citi sabiedrisko organizāciju ieņēmumi

Aplūkojot Pielikuma A 1. tabulu, redzams, ka sabiedrisko organizāciju ieņēmumu pozīcijā *Citi ieņēmumi* uzrādītie ieņēmumi 2002. gadā bija 12,07 miljoni latu, kas veido 21% jeb piekto daļu no visiem ieņēmumiem. Šī pozīcija visos analizētajos trīs gados veido otro lielāko apjomu aiz ziedojumiem un dāvinājumiem kopējā ieņēmumu daļā. *Citi ieņēmumu* apjoms līdz ar kopējo sabiedrisko organizāciju ieņēmumu pieaugumu katru gadu palielinās.

Minētajā pozīcijā sabiedriskās organizācijas var iekļaut visdažādāko veidu ieņēmumus, kā piemēram, dažādus pasūtījumus valsts vai pašvaldību iepirkumos, konkursu rezultātos iegūtos līdzekļus (tai skaitā, ārvalstu vai starptautisko programmu grantus), ieņēmumus no pasākumu rīkošanas, ieņēmumus no uzņēmējsabiedrību dividendēm, banku procentus u.c.

Lielais ieņēmumu apjoma īpatsvars ieņēmumu pozīcijā *Citi ieņēmumi* norāda, ka nepieciešams detalizētāks ieņēmumu sadalījums sabiedrisko organizāciju gada pārskatā.

Sabiedrisko organizāciju ieņēmumus var sadalīt arī citās grupās. Piemēram, pēc tā vai finanšu avots ir valsts, pašvaldības, ārvalstu un starptautiskās programmas, vai individuālas personas. Diemžēl informācija par šādu sadalījumu, balstoties uz vienīgo pieejamo datu bāzi par sabiedrisko organizāciju finansēm – VID datu bāzi –, nav pieejama, jo pārskati neietver šādu sadalījumu. Līdz ar to šobrīd nav iespējams noteikt, kāds, piemēram, ir kopējais valsts finansējums sabiedriskajām organizācijām, kāds ir pašvaldību finansējums u.t.t. Līdz ar to arī nevar noteikt, kurās jomās finansējumam ir tendence samazināties.

Ārvalstu un starptautiskās programmas

Latvijā nav vienkopus sistemātiski apkopotas informācijas par dažādiem ārvalstu un starptautiskajiem finansētājiem. Pēc Nevalstisko organizāciju centra uzskatiem būtiskākie finansētāji Latvijā pēdējos gados ir:

- Sorosa fonds – Latvija;
- Baltijas – Amerikas Partnerattiecību programma;
- Pasaules Banka un ANO Attīstības programma;
- Karalienes Julianas fonds;
- Charles Stewarrt Mott Foundation (darbojās līdz 2003.gadam).

Bezpeļņas SIA „Sorosas fonds – Latvija” darbojas kopš 1992. gada un tās mērķis ir atvērtas sabiedrības izveide un nostiprināšana Latvijā (www.sfl.lv). Galvenais „Sorosas fonda – Latvija” finansējuma avots ir filantropa Džordža Sorosa piešķirums. 2001. gadā „Sorosas fonds – Latvija” dažādu programmu finansēšanai, savu noteikto prioritāšu ietvaros, atvēlēja 2,8 miljonus ASV dolāru, 2002. gadā – 2,4 miljonus ASV dolāru. 3.7. tabulā redzams finansējuma sadalījums pa programmu jomām atbilstoši prioritātēm.

3.7. tabula

„Sorosas fonds – Latvija” piešķirtais finansējums programmu jomās

Programmu joma	2001.g.		2002.g.	
	ASV dolāri	%	ASV dolāri	%
Tiesiskas valsts veidošanās	790319	27,4	627210	25,8
Pilsoniska sabiedrība	1185705	41,1	1013613	41,7
Izglītība	481742	16,7	473159	19,5
Sabiedrības veselība	266746	9,2	195218	8
Māksla un kultūra	160494	5,6	120179	4,9
Kopā:	2885006	100	2429379	100

Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, fonda finansējuma apjoms ir sarucis. Tas sarūk joprojām. 2003. gadā „Sorosas fonds – Latvija” finansējums bija apmēram 1,8 miljonu ASV dolāru, bet 2004. gadā būs apmēram 1,1 miljons ASV dolāru.

„Sorosas fonds – Latvija” finansējums tiek piešķirts ne tikai sabiedriskajām organizācijām, tas tiek piešķirts arī bezpeļņas uzņēmējās sabiedrībām, valsts un pašvaldību institūcijām, neatkarīgām darba grupām, individuālām personām. Atsevišķa līdzekļu daļa tiek piešķirta citām nevalstiskajām organizācijām, piemēram, BO SIA „Nevalstisko organizāciju centrs” (NVO centrs), kas tālāk organizē grantu piešķiršanu citām nevalstiskajām organizācijām, tai skaitā sabiedriskajām organizācijām.

Pēc 2003. gada izmaiņām daļu programmu ir pārņēmis sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS.

„Sorosas fondā – Latvija” tiek administrēta arī **Baltijas - Amerikas partnerattiecību programma (BAPP)**, kas dažādu grantu veidā atbalsta pilsoniskas sabiedrības veidošanos un nevalstiskās organizācijas. 3.8. tabulā atspoguļots šīs programmas finansējums 2002. gadā. Programma turpināsies līdz 2008. gadam un kopš 2004. gada tā ir vienīgā „Sorosas fonds – Latvija” administrētā programma, kas paredz grantus nevalstiskajām organizācijām. Kā redzams tabulā, šīs programmas ietvaros līdzekļi tiek piešķirti tādām nevalstiskajām organizācijām, kas tos izmantos pašas, gan arī tādām organizācijām, kas līdzekļus dalīs tālāk, piemēram, NVO centram, kā arī pašvaldību līdzfinansējumam nevalstisko organizāciju projektu finansēšanai.

3.8. tabula

Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas finansējums 2002. gadā

Virziens	ASV dolāri	%
Nevalstisko organizāciju likumdošanas pilnveide un filantropijas vides veicināšana (NVO centrs)	83106	15,5
Reģionālo NVO atbalsta centru darbība un attīstība	41345	7,7
Nevalstisko organizāciju atbalsta programma	170831	31,8
Nevalstisko organizāciju koalīcijas interešu aizstāvībai	112733	21,0
Līdzfinansējums pašvaldībām vietējo nevalstisko organizāciju atbalstam	50000	9,3
Ārzemju braucieni nevalstisko organizāciju attīstības veicināšanai	7852	1,6
BAPP attīstība un administrēšana	71960	13,4
Kopā	537827	100

Kopš 2000. gada Latvijā tiek īstenota **Pasaules Bankas Mazo Grantu programma**, kura tiek ieviesta ar **ANO Attīstības programmas** līdzfinansējumu. Programma atbalsta nevalstisko organizāciju projektus, kuru mērķis mazināt nabadzību Latvijas laukos un uzlabot sabiedrības neaizsargāto grupu stāvokli. Abu organizāciju piešķirto grantu summa šajā laikā pārsniedz 100 000 ASV dolāru. 2004. gadā atvēlētais Pasaules Bankas un ANO Attīstības programmas finansējums ir 55000 ASV dolāru un līdz 2004. gada 22. martam notiek pieteikšanās uz tiem. Tuvākajos gados nav paredzēts šo iniciatīvu pārtraukt.

Karalienes Julianas fonds (Nīderlande) ir nozīmīgs finansējuma avots sabiedrisko organizāciju darbībai sociālajā jomā. Nevar noliegt, ka šī fonda finansu līdzekļu piesaistes iespējas ne vienā vien pašvaldībā ir noteikušas nepieciešamību pakalpojumu sniegšanai sociālās aprūpes jomā izvēlēties sabiedrisko organizāciju nevis pašvaldības institūciju. Pēc Karalienes Julianas fonda pārstāvja paustā, plānots, ka vismaz līdz 2006. gadam fonda līdzekļi Latvijā būs pieejami.

Nevalstiskās organizācijas var saņemt arī dažādu **ārvalstu vēstniecību projektu līdzekļus**. Arī par tiem sistemātiska informācija vienkopus netiek apkopota. Kā piemēru var minēt Nīderlandes Ārlietu ministrijas Matra programmu. Latvijā tās ietvaros tiek finansēta Matra KAP projektu programma, kurā tiek atbalstīti projekti, kas sekmē sociālās transformācijas procesu. 2001. gadā tika piešķirti 78 590 eiro, 2002. gadā – 108553 eiro, 2003. gadā – 109785 eiro. 2004. gadā programma turpina darbību.

Vairāki starptautiskie finansētāji, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, izbeigs savu atbalstu Latvijas nevalstiskajam sektoram. Turpmāk sektora finansējumam būs jābalstās vairāk uz vietējo, kā arī uz Eiropas Savienības programmu finansējumu. Līdzšinējais vietējo uzņēmumu finansējums ir nevienmērīgi sadalīts starp sektoriem (visvairāk tiek finansēts sports un kultūra, pārējie sektori var pretendēt uz 14% no uzņēmēju ziedotajiem līdzekļiem). Arī ministriju un pašvaldību dotācijas un finansējums ir nevienmērīgi sadalīts pa darbības jomām pēc vēsturiski iedibinātām shēmām. Kritēriji finansējuma sadalījumam dažos gadījumos nav saprotami.

Daudzu organizāciju ienākumu avoti nav diversificēti – tās paļaujas uz vienu finansētāju un piemēro savu darbību tā mērķiem un uzdevumiem. Īpaši ārvalsts finansētāja gadījumā, pēc šī donora aiziešanas vai programmas izbeigšanās, ir grūti rast projektiem turpinājumu, ja attiecīgās vērtības un mērķi ir sveši vietējiem finansētājiem. Savukārt šo organizāciju pakalpojumu saņēmēji nav radināti segt pakalpojumu izmaksas.

Sabiedrisko organizāciju izdevumu analīze

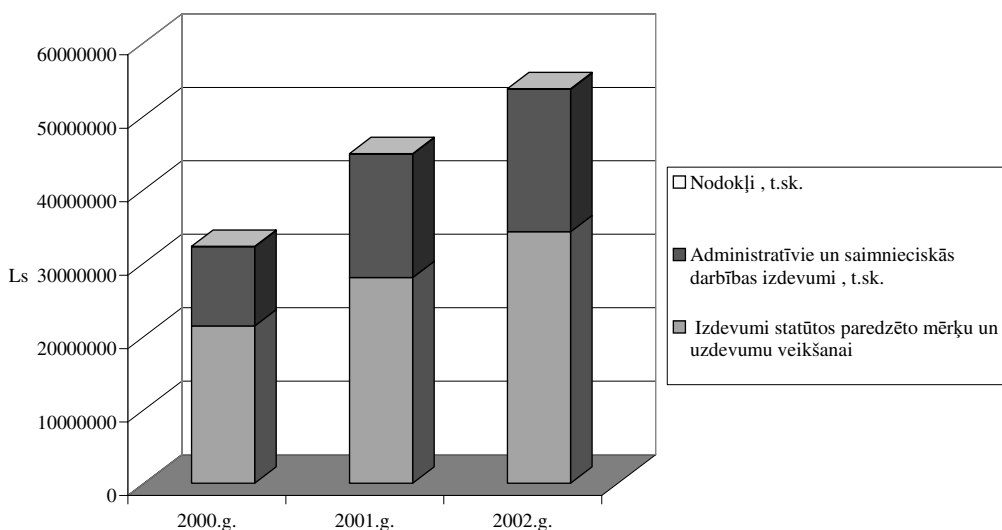
Ministru kabineta noteikumos Nr.251 „Noteikumi par sabiedrisko organizāciju, to apvienību un arodbiedrību gada pārskatiem” (01.08.2000.) sabiedrisko organizāciju ieņēmumu un izdevumu pārskatā paredz šādas izdevumu pozīcijas un apakšpozīcijas:

1. Izdevumi statūtos paredzēto mērķu un uzdevumu veikšanai;
2. Administratīvie un saimnieciskās darbības izdevumi:
 - Materiālu izmaksas;
 - Algas;
 - Sociālās apdrošināšanas maksājumi;
3. Nodokļi.

Pielikuma A 2. tabulā atspoguļoti VID sniegtie dati par sabiedrisko organizāciju izdevumiem 2000., 2001. un 2002. gadā. Salīdzinot Pielikuma A1. un A2. tabulu, redzams, ka visu trīs gadus sabiedrisko organizāciju ieņēmumi ir pārsnieguši izdevumus (skat. arī attēlu 3.5.).

3.5. attēls

Sabiedrisko organizāciju izdevumu struktūra

Pieaugot sabiedrisko organizāciju ieņēmumu un izdevumu apjomiem, izdevumu struktūra pa gadiem ir salīdzinoši nemainīga. Nepilnas divas trešdaļas no izdevumiem veido izdevumi statūtos paredzēto mērķu un uzdevumu veikšanai, nedaudz vairāk kā trešo daļu izdevumu veido administratīvie un saimnieciskās darbības izdevumi. Nodokļu izdevumi, kas saistīti ar nekustamā īpašuma nodokļa un uzņēmuma ienākumu nodokļa maksājumiem, ir tikai 0,14% no sabiedrisko organizāciju izdevumiem. Ieņēmumu un izdevumu pārskatā iekļautie nodokļu izdevumi ietver tikai pavisam nelielu daļu no sabiedrisko organizāciju nodokļiem. Vispusīgai sabiedrisko organizāciju nodokļu analīzei jāizmanto VID nodokļu maksātāju atskaišu dati.

Sabiedrisko organizāciju nodokļu maksājumi

Likuma „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām” 22. pants Nodokļi paredz, ka sabiedriskās organizācijas un to apvienības maksā nodokļus likumos noteiktajā kārtībā un apmēros. Nodokļu veidus, iekasēšanas kārtību, maksātāju un administrācijas tiesības un pienākumus reglamentē likums „Par nodokļiem un nodevām” (02.02.19995.) un atsevišķus nodokļus reglamentējošie normatīvie akti. Latvijas likumdošana paredz tikai valsts nodokļus, atšķirībā no daudzām citām valstīm, kur arī pašvaldībām ir tiesības uzlikt nodokļus.

Latvijas Republikā ir šādi valsts nodokļi un tiem atbilstošie likumi par nodokļu uzlikšanu:

- 1) iedzīvotāju ienākuma nodoklis – „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”;
- 2) uzņēmumu ienākuma nodoklis – „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”;
- 3) nekustamā īpašuma nodoklis – „Par nekustamā īpašuma nodokli”;
- 4) pievienotās vērtības nodoklis – „Par pievienotās vērtības nodokli”;
- 5) akcīzes nodoklis – „Par akcīzes nodokli”, „Par akcīzes nodokli naftas produktiem”, „Par akcīzes nodokli tabakas izstrādājumiem”, „Par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem”, „Par akcīzes nodokli alum”;
- 6) muitas nodoklis – „Par muitas nodokli (tarifiem)”;
- 7) dabas resursu nodoklis – „Par dabas resursu nodokli”;
- 8) izložu un azartspēļu nodoklis – „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”;
- 9) valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas – „Par valsts sociālo apdrošināšanu” (Likuma „Par nodokļiem un nodevām” 8. pants).

Valsts nodokļu ieņēmumi tiek sadalīti starp valsts, pašvaldību un speciālajiem budžetiem. VID informācija par sabiedrisko organizāciju nodokļu, nodevu un citiem valsts noteiktajiem maksājumiem, kas sagatavota, balstoties uz nodokļu maksātāju regulārajām atskaitēm, apkopota Pielikuma A 3.tabulā.

VID dati liecina, ka **sabiedrisko organizāciju nomaksāto nodokļu apjoms ar katru gadu pieaug**. 2000. gadā tas bija 2,813 miljoni latu, 2001. gadā – 3,374 miljoni latu, 2002. gadā – 3,924 miljoni latu, 2003. gadā – 4,499 miljoni latu.

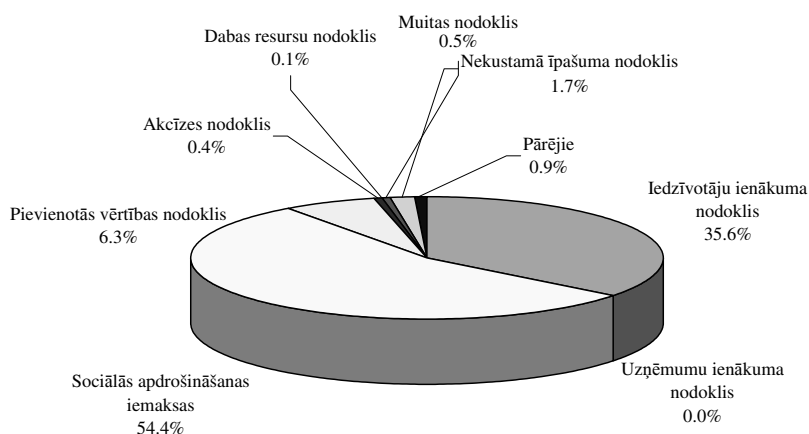
Sabiedrisko organizāciju maksātie nodokļi 2002. gadā bija 0,24% no visiem valsts nodokļu, nodevu un citiem obligātajiem maksājumiem, 2003. gadā – 0,25%. Iepriekš minētajos VID datos nav iekļauts nekustamā īpašuma nodoklis. Nekustamā īpašuma nodokli administrē vietējās pašvaldības, bet pārējos nodokļus VID (izņēmums - Rīgas, Ventspils un Liepājas pašvaldības administrē arī iedzīvotāju ienākuma nodokli).

Līdz ar to, ja pieskaita arī nekustamā īpašuma nodokļa maksājumus (skat. Pielikuma A 2.tabulu), tad sabiedrisko organizāciju kopējie nodokļu maksājumi ir šādi: 2000. gadā – 2,850 miljoni latu, 2001. gadā – 3,433 miljoni latu, 2002. gadā – 3,990 miljoni latu.

Salīdzinot šos datus ar datiem par sabiedrisko organizāciju izdevumiem, redzams, ka 2000. gadā pilnīgi visu nodokļu maksājumi veidoja 8,8%, 2001. gadā – 7,65%, bet 2002. gadā – 7,4% no sabiedrisko organizāciju izdevumiem. Nosacīti varētu teikt, ka sabiedrisko organizāciju nodokļu vide ir uzlabojusies.

Lai arī sabiedrisko organizāciju pārskati par 2003. gadu vēl nav apkopoti, pēc nomaksāto nodokļu apjoma var secināt, ka sabiedrisko organizāciju kopējie ieņēmumi arī 2003. gadā ir palielinājušies.

Sabiedrisko organizāciju nodokļu maksājumu struktūra 2002.gadā

Pielikuma A 3.tabulā un 3.6. attēlā atspoguļotie dati liecina, ka sabiedrisko organizāciju nodokļu maksājumos lielākais īpatsvars ir sociālās apdrošināšanas iemaksām (54,4% no visiem nodokļiem 2002. gadā) un iedzīvotāju ienākuma nodoklim (35,6% no visiem nodokļiem 2002. gadā), tas ir, nodokļiem, kas saistīti ar darba samaksu. Tie kopā veido 90% no visu sabiedrisko organizāciju nodokļu maksājumiem, savukārt pārējie nodokļi – tikai 10%. 6% veido pievienotās vērtības nodoklis, 1,7% – nekustamā īpašuma nodoklis, 1,4% – pārējie nodokļi.

Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Sabiedriskās organizācijas valsts sociālās apdrošināšanas kontekstā ir darba devējs – juridiskā vai fiziskā persona, kura pati nodarbina darba ņēmēju vai apmaksā darba ņēmēja darbu. Obligāto iemaksu likme, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visos sociālās apdrošināšanas veidos, ir 33 procenti, no kuriem 24 procentus maksā darba devējs un 9 procentus – darba ņēmējs. Šajā likmē neieskaita darba negadījumu apdrošināšanas obligāto iemaksu likmi.

2002. gadā Latvijā valsts budžeta ieņēmumi no sociālās apdrošināšanas iemaksām bija 515,733 miljoni latu („Par valsts budžetu 2002. gadam” 1.pielikums), sabiedrisko organizāciju sociālās apdrošināšanas iemaksas bija 2,172 miljoni latu jeb 0,42% no visām sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Sabiedriskās organizācijas, kā darba devēji maksājot darba ņēmējiem algas, tiek pakļautas iedzīvotāju ienākuma nodokļa iemaksai. Likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9. pants nosaka **neapliekamo ienākumu veidus**. Uz sabiedriskām organizācijām no tiem var attiekties šādi:

- pabalsti, kas izmaksājami no Ministru kabineta noteiktajiem fondiem;
- stipendijas, kas izmaksātas no Ministru kabineta apstiprināta fonda līdzekļiem vai no to starptautisko izglītības vai sadarbības programmu līdzekļiem, kurās līdzdalību ir apstiprinājis Ministru kabinets;
- konkursos un sacensībās saņemtās mantiskās un naudas balvas (prēmijas), kuru kopējā vērtība taksācijas gadā nepārsniedz 150 latus, un publiskos starptautiskos konkursos un starptautiskās sacensībās gūtās balvas un prēmijas, kuru kopējā vērtība gadā nepārsniedz 3000 latu, kā arī Baltijas asamblejas balvu laureātiem izmaksātā naudas prēmija.
- BO SIA „Sorsa fonds – Latvija” projektu ietvaros izmaksātās stipendijas un atlīdzība, kura personai izmaksāta ārpus darba tiesiskajām attiecībām ar BOSIA „Sorsa fonds – Latvija”.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme ir 25% no ienākumiem. Atskaitījumi 71,6% apjomā no iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem nonāk nodokļu maksātāja dzīves vietas pašvaldības budžetā (pieraksts, deklarētā dzīves vieta) un 28,4% no iedzīvotāju ienākuma nodokļa apjoma nonāk valsts speciālajā budžetā (veselības aizsardzībai).

2002. gadā valsts speciālajā budžetā tika ieskaitīti 87,827 miljoni latu³⁶, pašvaldību budžetos tika ieskaitīti 226,690 miljoni latu no iedzīvotāju ienākuma nodokļa³⁷. Kopā tas ir 314,517 miljoni latu. Sabiedrisko organizāciju iedzīvotāju ienākuma nodokļa iemaksas bija 1,4 miljoni latu jeb 0,45% no visa nodokļa apjoma.

³⁶ Latvijas Republikas Saeima. „Par valsts budžetu 2002.gadam”.

³⁷ Valsts kases informācija.

Apsverot jebkādu jaunu atlaižu piemērošanu sabiedriskajām organizācijām (šobrīd eksistē atlaides ziedotājiem sabiedriskajām organizācijām, kas saņēmušas Finanšu ministrijas atļauju, uzskatot ziedojumu kā attaisnoto izdevumu) saistībā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, jāņem vērā tas, ka tā tiks samazināti pašvaldību ieņēmumi un valstij tādā gadījumā jāparedz citi pašvaldību ieņēmumi. 2002. gada pašvaldību ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa bija 40,8% no pašvaldību kopējā budžeta (pašvaldību budžetu kopapjoms 2002.gadā – 556 miljoni latu).

Pievienotās vērtības nodoklis (PVN)

PVN piemērošanu regulē likums „Par pievienotās vērtības nodokli” (09.03.1995.). Ar pievienotās vērtības nodokli (PVN) apliekamie darījumi ir:

- 1) preču piegāde, arī pašpatēriņam;
- 2) pakalpojumu sniegšana, arī pašpatēriņam;
- 3) preču imports.

VID ir izveidots ar pievienotās vērtības nodokli apliekamo personu reģistrs. Personai jāreģistrējas reģistrā mēneša laikā, ja tās iepriekšējos 12 mēnešos veikto darījumu kopējā vērtība sasniedz vai pārsniedz 10 000 latu. Likumā „Par pievienotās vērtības nodokli” nav nekādu speciālu norādījumu par sabiedriskajām organizācijām. Pievienotās vērtības nodokļa likme ir 18%, atsevišķos likumā noteiktos gadījumos tā ir 9% vai 0% (skat. likuma 6. pantu). Tādēļ virkne pakalpojumu, kas saistīti ar sabiedriskajām organizācijām, netiek aplikti ar PVN.

2002. gadā valsts budžeta ieņēmumi no PVN bija 397,681 miljoni latu („Par valsts budžetu 2002. gadam”), sabiedrisko organizāciju PVN maksājumi bija 252,4 tūkstoši latu.

Nekustamā īpašuma nodoklis

Likumā „Par nekustamā īpašuma nodokli” (04.06.1997.) teikts, ka ar nekustamā īpašuma nodokli apliek ķermeniskas lietas, kuras atrodas Latvijas Republikas teritorijā un kuras nevar pārvietot no vienas vietas uz otru, tās ārēji nebojājot:

- 1) līdz 2006. gada 31. decembrim — zemi, ēkas un būves (turpmāk — nekustamais īpašums), izņemot šā panta otrajā daļā minēto nekustamo īpašumu;
- 2) no 2007. gada 1. janvāra — zemi un ēkas (turpmāk — nekustamais īpašums), izņemot šā panta otrajā daļā minēto nekustamo īpašumu.

Tātad tās sabiedriskās organizācijas, kuru īpašumā ir nekustamais īpašums, ir nekustamā īpašuma nodokļa maksātājas. Nekustamā īpašuma nodokļa likme šobrīd ir 1,5 procenti no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības.

Likumā „Par nekustamā īpašuma nodokli” ir noteikti gadījumi, kuros nekustamais īpašums netiek aplikts ar nekustamā īpašuma nodokli. Uz atsevišķām sabiedriskām organizācijām var attiekties šādi gadījumi, kuros nekustamo īpašumu ar nodokli neapliek:

- nekustamo īpašumu, kas atzīts par valsts aizsargājamo kultūras pieminekli, un zemi tā uzturēšanai, izņemot zemi dzīvojamo māju uzturēšanai, kā arī saimnieciskajā darbībā izmantotu nekustamo īpašumu. Attiecībā uz nekustamo īpašumu – valsts aizsargājamo kultūras pieminekli – par saimniecisku darbību nav uzskatāma tā izmantošana kultūras vajadzībām, izņemot kinoteātrus un videotēkas;
- masu aktīvās atpūtas centrus, sporta būves un ēkas un zemi to uzturēšanai, neatkarīgi no īpašuma piederības, atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem;
- individuālo dzīvojamo māju apbūvē ietilpstošās ēkas, ja tās netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, daudzdzīvokļu dzīvojamo māju daļas, ko izmanto dzīvošanai, un mākslinieku darbnīcas, kas netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, kā arī šo māju apbūvē ietilpstošās palīgēkas;
- ēkas vai to daļas, kuras izmanto izglītības, veselības, sociālās aprūpes vai kultūras (izņemot kinoteātrus un videotēkas) vajadzībām;
- ēkas vai to daļas, kuras izmanto dabas aizsardzības vajadzībām;
- sabiedriskajām organizācijām un to uzņēmumiem piederošas ēkas saskaņā ar Ministru kabineta apstiprinātu sarakstu.

Attiecībā uz aktīvās atpūtas un sporta centriem 02.12.1997 Ministru kabinets ir pieņēmis noteikumus Nr.396 „Noteikumi par masu atpūtas centru, sporta būvju un ēku, kā arī to uzturēšanai nepieciešamās zemes neaplikšanu ar nekustamā īpašuma nodokli”. Šo noteikumu 06.01.2004 redakcija paredz, ka ar nekustamā īpašuma nodokli nav apliekami sarakstā noteiktie masu aktīvās atpūtas centri, sporta būves un ēkas, kā arī to uzturēšanai nepieciešamie zemesgabali.

Attiecībā uz konkrētu sabiedrisko organizāciju atbrīvojumu no nekustamā īpašuma nodokļa Ministru kabinets 02.12.2003 ir pieņēmis noteikumus Nr.677 „Noteikumi par sabiedriskajām organizācijām, kas atbrīvotas no nekustamā īpašuma nodokļa maksājumiem par sabiedriskajām organizācijām un to uzņēmumiem piederošajām ēkām un būvēm”, kas nosaka no nodokļa atbrīvotās sabiedriskās organizācijas un uzņēmumus.

Iepriekšējos divos gados šos atvieglojumus noteica likums „Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem sabiedriskajām organizācijām un to uzņēmumiem 2002.-2003. gadā” (07.12.2001). Likumā bez Ministru kabineta noteikumos Nr.677 minētajām organizācijām bija minēts arī „Sorosa fonds – Latvija”. Šī saraksta veidošana nebalstās uz stingri noteiktiem kritērijiem, kādiem jāatbilst organizācijām, kas saņem nodokļa atvieglojumus, bet gan uz jau ievieštos tradīciju.

Saskaņā ar 07.05.2002 Ministru kabineta noteikumiem Nr.180 „Noteikumi par nekustamā īpašuma nodokļa prognozi un saskaņošanu ar pašvaldībām” Valsts zemes dienests, sagatavojot katras pašvaldības administratīvajā teritorijā esošo nekustamo īpašumu prognozēto kadastrālo vērtību kopsummas aprēķinu, neiekļauj tajā iepriekš minētos nekustamos īpašumus. Līdz ar to piešķirtie atvieglojumi negatīvi neietekmē pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinus.

Bez likumā paredzētajiem valsts noteiktajiem nodokļu atvieglojumiem, **pašvaldības pašas var noteikt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus** savā teritorijā esošajiem nekustamajiem īpašumiem. Likums paredz, ka pašvaldības var izdot saistošos noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām. Šādi saistošie noteikumi stājas spēkā likumā „Par pašvaldībām” noteiktajā kārtībā. Atvieglojumus atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām pašvaldības var noteikt 90%, 70%, 50% vai 25 % apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa summas. Nodokļa maksātāju kategorijām, kuri ir saimnieciskās darbības veicēji, pašvaldības piešķirtais nodokļa atvieglojums nedrīkst pārsniegt minimālā atbalsta apmēru, kādu paredz Komerccarbības atbalsta kontroles likums.

Jāņem vērā, ka pašvaldība, piešķirot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, samazina savus ieņēmumus un šie nodokļa atvieglojumi, netiek ņemti vērā, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa iekasēšanas prognozi, kuru izmanto, aprēķinot pašvaldības iemaksas pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā vai izmaksas no tā. Līdz ar to atvieglojums dubulti ietekmē pašvaldības ieņēmumus.

2002. gadā pašvaldību kopējie nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi bija 46,168 miljoni latu (Valsts kases informācija), sabiedrisko organizāciju nekustamā īpašuma nodokļa maksājumi bija 66,3 tūkstoši latu jeb 0,14 % no visiem nekustamā īpašuma nodokļa maksājumiem. Sabiedrisko organizāciju izdevumos nekustamā īpašuma nodokļa maksājumiem ir niecīgs īpatsvars, un tie veido pavisam nelielu nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu daļu.

Uzņēmumu ienākuma nodoklis

Likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 2. panta Nodokļa maksātāji 1.daļa nosaka, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji ir iekšzemes uzņēmumi, kas veic uzņēmējdarbību, sabiedriskās un reliģiskās organizācijas un no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības un uz kurām neattiecas šā panta otrās, trešās un ceturtās daļas prasības (turpmāk - rezidenti).

Savukārt šī paša panta 2.daļa nosaka, ka:

Uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā valsts uzņēmumi, no valsts budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti valsts budžetā, kā arī no pašvaldību budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti pašvaldību budžetos, un **bezpelnas organizācijas**, kā arī privātie pensiju fondi.

Tātad uzņēmuma ienākuma nodoklim nevajadzētu attiekties uz sabiedriskajām organizācijām. Tomēr likuma „Par uzņēmumu ienākumu nodokli” 4.pants paredz, ka:

¹⁾ Sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām, reliģiskajām organizācijām, kā arī citiem nodokļa maksātājiem, uz kuriem nav attiecināms likums „Par uzņēmumu gada pārskatiem”, Kredītiestāžu likums vai Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums un kuri gūst ieņēmumus no saimnieciskās darbības, un uz kuriem neattiecas šā likuma 2. panta otrā, trešā un ceturtā daļa, apliekamais ienākums ir starpība, ko veido ieņēmumi no saimnieciskās darbības un ar minēto ieņēmumu gūšanu saistītie izdevumi un kas tiek koriģēta saskaņā ar šo likumu.

Tātad pastāv zināmas pretrunas starp minētajiem normatīvajiem aktiem.

Rezidentiem nodokļa likme ir 15%. Sabiedrisko organizāciju uzņēmumu ienākuma nodokļa maksājumi 2002. gadā bija ļoti mazi – tikai 8 953 lati pēc sabiedrisko organizāciju gada pārskatos atrodamās informācijas (skat. attēlu 3.3., Pielikuma A 1. tabulu) vai 1890 lati pēc nodokļu maksātāju informācijas (skat. Pielikuma A 3. tabulu). Valsts budžetā kopumā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi 2002.gadā boja 97,633 miljoni latu („Par valsts budžetu 2002. gadam”).

Normatīvajos aktos vajadzētu arī skaidri noteikt, kā uzņēmumu ienākuma nodoklis attiecas uz biedrībām un nodibinājumiem, tai skaitā sabiedriskā labuma organizācijām.

3.3.2. Faktori, kas veicina privātpersonu ziedojumus

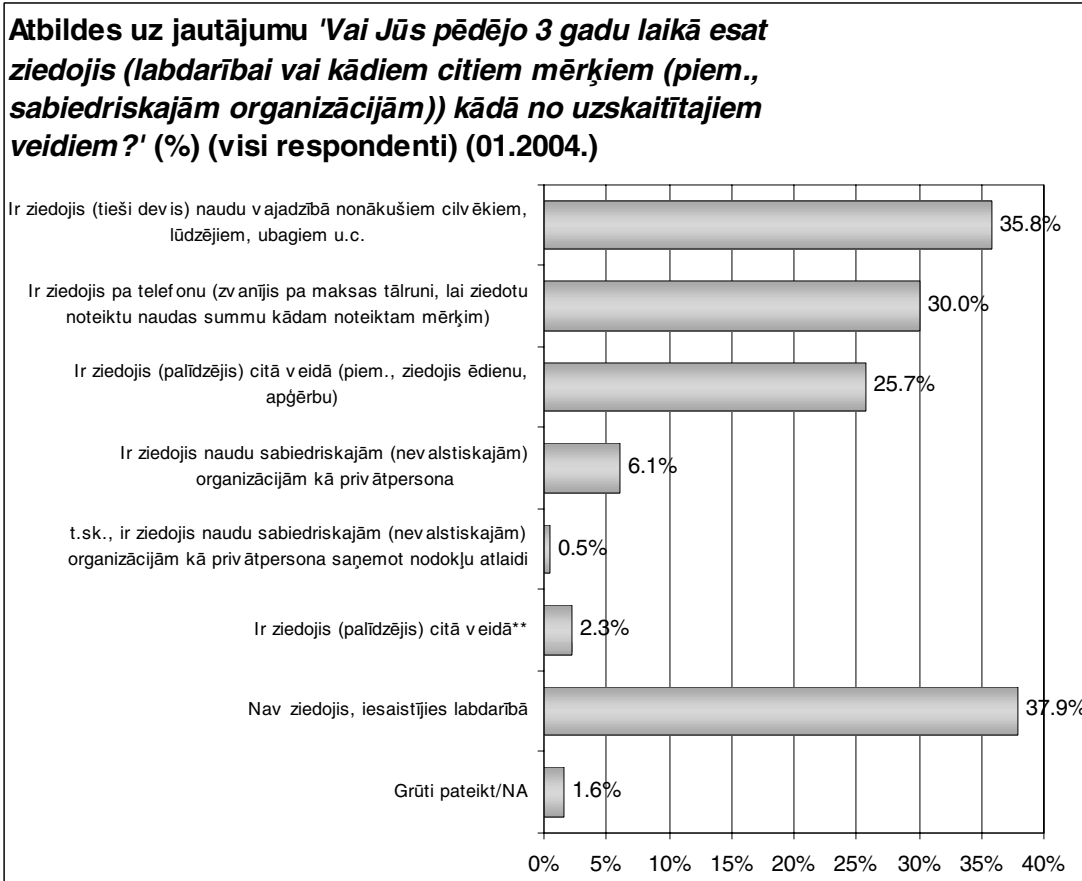
Atšķirībā no uzņēmumiem, privātie ziedotāji ar saviem līdzekļiem rīkojas brīvi pēc saviem ieskatiem un tiem nav jāērķinās ar akcionāru vai darbinieku interesēm. ASV privātpersonu ziedojumi veido 85% no nevalstiskā sektora finansējuma.

Līdzīgi uzņēmumiem, arī privātajiem ziedotājiem pienākas iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaides par ziedojumiem organizācijām, kas saņēmušas Finanšu ministrijas atļauju. Likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (11.05.1993.) 10. panta 3. daļa kā attaisnoto izdevumu veidu paredz summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas organizācijām, kas saņēmušas attiecīgo atļauju. Šī summa nedrīkst pārsniegt 20% no apliekamā ienākuma. Lai saņemtu šo atlaidi, jāaizpilda ienākuma deklarācija un jāsniedz VID nepieciešamās atskaites. Tas nozīmē, ka ziedojuma ceturtā daļa tiek atskaitīta no ziedotāja nomaksājamajiem nodokļiem. Ne visi ziedotāji izmanto šo iespēju, jo tas prasa laiku un papildu piepūli deklarācijas rakstīšanai.

Saskaņā ar portālā ziedot.lv informāciju, lai ziedotājs saņemtu nodokļa atmaksu, ir:

- jāaizpilda gada ienākumu deklarācija, kurā tiek norādīts ziedotās summas apmērs, un līdz nākamā gada 1.aprīlim jāiesniedz VID;
- lai gan normatīvie akti precīzi nenosaka, kādi dokumenti būtu pievienojami gada ienākumu deklarācijai, būtu ieteicams VID iesniegt Finanšu ministrijas atļaujas kopiju, kas izsniegta attiecīgajai sabiedriskajai organizācijai, un dokumentus, kas apliecina sabiedriskajai organizācijai ziedotās summas apmēru (kases ieņēmumu orderis vai bankas maksājuma uzdevums);
- dokumenti, kas apliecina ziedotās summas apmēru, fiziskai personai jā saglabā 3 taksācijas gadus.

Kā liecina aptaujas³⁸ rezultāti, kaut arī 6,1% respondentu ir ziedojuši sabiedriskajām organizācijām, tikai 0,5% ir izmantojuši iespēju saņemt no valsts atpakaļ ¼ daļu ziedotās summas. Dati par atbildēm uz jautājumu „Vai Jūs pēdējo 3 gadu laikā esat ziedojis (labdarībai vai kādiem citiem mērķiem (piem., sabiedriskajām organizācijām)) kādā no uzskaitītajiem veidiem?” apkopoti 3.7. attēlā.

*Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk kā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

Kopumā gandrīz 40% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju norādīja, ka pēdējo 3 gadu laikā „nav ziedojis, iesaistījies labdarībā”. Biežāk šādu atbildi snieguši vīrieši (43%), aptaujātie vecumā no 18 līdz 24 gadiem un tie, kuri vecāki par 55 gadiem, aptaujas dalībnieki ar pamatizglītību, respondenti bez LR pilsonības, strādnieki, nestrādājošie, pensionāri, studenti, bezdarbnieki, aptaujātie ar zemiem ienākumiem, respondenti Kurzemē, Zemgalē un Latgalē, kā arī lauku apvidos dzīvojošie.

Visvairāk – 1/3 aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (36%) norādīja, ka pēdējo 3 gadu laikā „ir ziedojis (tieši devis) naudu vajadzībā nonākušiem cilvēkiem, lūdzējiem, ubagiem u.c.” Nedaudz retāk iedzīvotāji atzīmēja, ka „ir ziedojis pa telefonu”. Tas liecina, ka vispopulārākās ir tās labdarības formas, kas neprasa īpašu piepūli – kaut kur doties, kārtot formalitātes, tērēt laiku. Jāņem arī vērā, ka aktīvākie ziedotāji ir sociāli aktīvi cilvēki darbaspējīgā vecumā (25 – 54 gadus veci), aptaujātie ar vidēji augstiem un augstiem ienākumiem, respondenti ar augstāko izglītību, valsts sektorā nodarbinātie, vadītāji un speciālisti, ierēdņi – cilvēki, kuriem nav laika doties uz institūcijām un kārtot formalitātes.

Tie 6% iedzīvotāju, kas pēdējo 3 gadu laikā ir ziedojuši naudu sabiedriskajām organizācijām, ir vadītāji, pašnodarbinātie, māsainieces un cilvēki ar augstiem ienākumiem (mēneša vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli pārsniedz Ls 127).

Gan privāto ziedojumu, gan uzņēmumu ziedojumu gadījumā, sabiedriskajai organizācijai nepieciešama Finanšu ministrijas atļauja saņemt ziedojumus. Šī ikgadējā procedūra daudzām organizācijām ir apgrūtināša, jo rada pārāvumu ziedojumu (un humānās palīdzības) saņemšanā, kā arī nedrošību par to, vai atļauja tiks atjaunota. Tādēļ nav iespējams veidot ilgtermiņa sadarbības attiecības ar ziedotājiem.

Jā, mums ļoti nepatīk šīs garās un muļķīgās procedūras, lai dabūtu ziedojumu atļaujas, vai dabūtu atpakaļ PVN. Ļoti nepatīkami. Ja mēs ņemam vērā NVO kapacitāti un kaut kāda cita sektora kapacitāti, mums jāņem vērā, ka NVO viens cilvēks dara to, ko citur dara pieci cilvēki, valsts sektorā vai citur. Tad mēs ar mazākiem resursiem panākam daudz vairāk, tad vienkārši šīs papildus birokrātiskās procedūras... viņas vienkārši paņem ļoti daudz enerģiju. Ja nāca no Finanšu ministrijas audits, tad tas ir lieks stress, lieks satraukums, enerģija u.t.t., paņem laiku vienkārši.³⁹

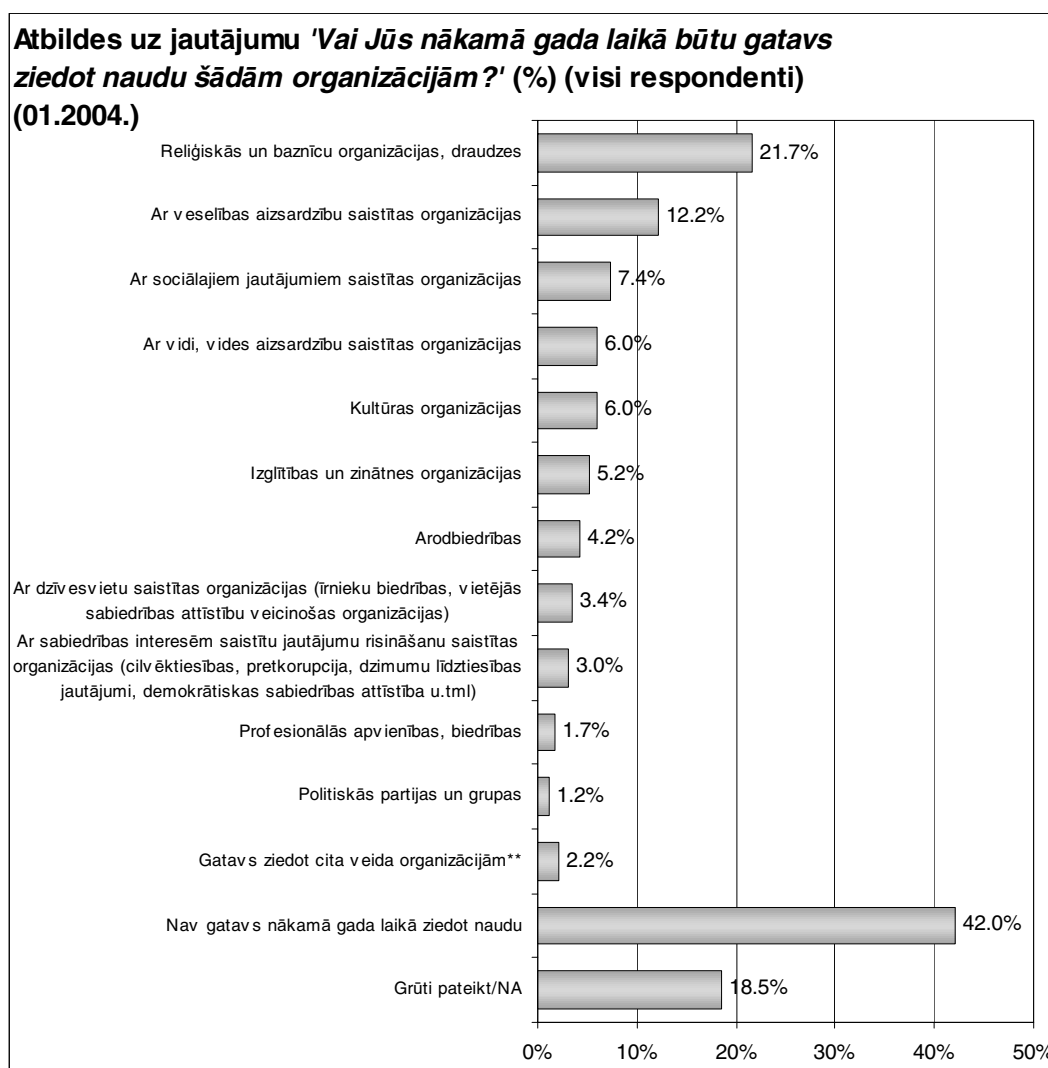
³⁹ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

Līdz ar „Sabiedriskā labuma organizāciju likuma” pieņemšanu, paredzētas ievērojamas izmaiņas atlaižu piešķiršanā ziedotājiem. Atļauja par atlaidēm ziedotājiem tiks dota tikai sabiedriskā labuma biedrībām un nodibinājumiem, kas veic darbību vienā no šādām jomām: labdarība (palīdzība sociāli mazaizsargāto personu grupām, maznodrošinātām personām un ģimenēm), izglītība, zinātne, kultūra, vēsturiskā mantojuma saglabāšana, vides aizsardzība, amatieru sports, veselības aprūpe, veselības veicināšana un slimību profilakse, neatliekamā medicīniskā palīdzība katastrofās un ārkārtas situācijās cietušajiem, pilsoņtiesību un cilvēktiesību aizsardzība, korupcijas apkarošanas veicināšana, sabiedrības integrācija, sociālā labklājība (Sabiedriskā labuma organizāciju likumprojekts).

Ja šobrīd izteiktākais pārsvars pēc saņemto ziedojumu apjoma ir sporta organizācijām, tad pēc likuma pieņemšanas, ziedojumu, par ko saņemtas atlaides, sadalījums pēc organizāciju darbības veidiem varētu ievērojami mainīties.

Aptauja par to, vai iedzīvotāji nākamā gada laikā būtu gatavi ziedot naudu dažādām organizācijām, liecina, ka cilvēki uzticas un labprāt ziedotu dažādu sfēru sabiedriskajām organizācijām (skat.3.8. attēlu).

3.8. attēls

*Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk kā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

Pētījuma rezultāti liecina, ka vairāk kā 2/5 aptaujāto Latvijas iedzīvotāju nākamā gada laikā nav gatavi ziedot naudu dažādām organizācijām. Vēl gandrīz 1/5 no respondentiem atturējās atbildēt uz šo jautājumu.

Raksturojot atbildes sociāldemogrāfiskajās grupās, jāatzīmē, ka biežāk kā caurmērā gatavību ziedot lielākajai daļai minēto organizāciju pauduši respondenti ar augstāko izglītību, vadītāji, speciālisti, ierēdņi, iedzīvotāji ar augstiem ienākumiem un Vidzemē dzīvojošie.

Arī **brīvprātīgo darbu** var uzskatīt par laika, zināšanu un prasmju ziedošanu sabiedrības labā, nesaņemot par to atalgojumu. Brīvprātīgo darbu var veikt slimnīcās, sabiedriskajās organizācijās, vides talkās un citās sabiedrībai svarīgās

jomās. Tomēr ļoti maz cilvēku līdz šim ir iesaistījušies brīvprātīgo darbā. Vairums iedzīvotāju brīvajā laikā apmeklē draugus, iet ciemos (68,3%), kā arī apmeklē dažādus sporta, kultūras vai izglītojošus pasākumus. Tikai 2,6 % iedzīvotāju atzīst, ka brīvajā laikā piedalās politisko partiju vai NVO darbā⁴⁰.

Sabiedriskā organizācija „Brīvprātīgo centrs” 2003. gadā veica pētījumu par faktoriem, kas kavē brīvprātīgo kustību. Tika secināts, ka organizācijām rodas birokrātiski šķēršļi, nodrošinot darba veicējus ar nepieciešamajiem darba līdzekļiem, kā arī kompensējot brīvprātīgo izmaksas. Daļēji šīs problēmas ir atrisinātas „Biedrību un nodibinājumu likumā”, tomēr tajā nevar atrisināt jautājumus, kas saistās ar brīvprātīgu darbu slimnīcās, skolās vai citās valsts un pašvaldību iestādēs. Brīvprātīgo centrs ir izstrādājis koncepciju un likumprojektu par brīvprātīgo darbu, kurš ir apspriests ar sabiedriskajām organizācijām un iesniegts Saeimas Cilvēktiesību komisijā izskatīšanai un tālākai virzīšanai.

3.3.3. Korporatīvo filantropiju veicinoši faktori

Korporatīvā ziedošana ir gan finansiāls, gan cita veida atbalsts sabiedriskajām organizācijām (vai skolām, slimnīcām u.c.), ko veic komersanti. Uzņēmumu ziedojumi ir nozīmīgs sabiedrisko organizāciju ienākumu avots. LU Socioloģijas katedras veiktais pētījums rāda, ka, piemēram, 1999. gadā privātuzņēmumu devums Latvijas NVO budžetā bija 24%. Tiek ziedots gan naudā, gan graudā, izpalīdzot ar precēm, telpām, transportu diezgan nozīmīgos apmēros un bez pārlielas afišēšanas.⁴¹

Kā jau rakstīts šī pētījuma sadaļā „Ziedojumi un dāvinājumi”, Likums par Uzņēmumu ienākumu nodokli (LUIN) 20.p. un Likums par iedzīvotāju ienākumu nodokli (LIIN) 10.p.1.d.3.pkt. paredz, ka ziedotājiem ir tiesības saņemt ienākuma nodokļa atlaides, ja tie ziedojuši tādām NVO, kurām piešķirta Finanšu ministrijas atļauja saņemt ziedojumus. Atļauja saņemt ziedojumus tiek izsniegta konkrētām organizācijām. Lai saņemtu atļauju, NVO jāvēršas Finanšu ministrijā.

Ziedotājiem – juridiskām personām ienākuma nodokli samazina par 85% no ziedotās summas. Likums nosaka trīs organizācijas, ziedojumi kurām bauda lielāku labvēlību: nodokli samazina par 90 procentiem no summām, kuras ziedotas Latvijas Kultūras fondam, Latvijas Olimpiskajai komitejai un Latvijas Bērnu fondam. Tomēr jebkurā gadījumā atlaide nedrīkst pārsniegt 20% no nodokļa kopējās summas.

Saskaņā ar likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 20.pantu, uzņēmumiem, ziedojot Latvijā Republikā reģistrētām sabiedriskām kultūras, izglītības, zinātnes, sporta, labdarības, veselības un vides aizsardzības organizācijām un fondiem, reliģiskajām organizācijām un budžeta iestādēm, kam Ministru kabineta noteiktajā kārtībā piešķirta Finanšu ministrijas atļauja saņemt ziedojumus, ir tiesības saņemt ienākuma nodokļa atlaidi. Juridiskām personām ienākuma nodokli samazina par 85% no ziedotās summas, taču kopējā atlaide nedrīkst pārsniegt 20% no nodokļa kopējās summas.

Juridiskajai personai, lai tā saņemtu šo nodokļa atlaidi ir:

- jāaizpilda uzņēmumu ienākumu nodokļa gada deklarācija, tajā norādot ziedojuma summu;
- deklarācija jāiesniedz VID vispārējā kārtībā;
- jāiesniedz VID attiecīgajai sabiedriskajai organizācijai piešķirtās Finanšu ministrijas atļaujas kopija un dokumenti, kas apliecina sabiedriskajai organizācijai ziedotās summas apmēru (kases ieņēmumu orderis vai bankas maksājuma uzdevums, kas juridiskajai personai jāsaņem 5 taksācijas gadus).

Kāda ir uzņēmumu ziedošanas motivācija?

Uzņēmējiem, protams, nav vienaldzīga apkārtējā vide, kurā dzīvo un strādā viņu darbinieki un viņi paši. Pēdējā laikā Latvijā sāk „iedzīvoties” jēdziens „sociāli atbildīga uzņēmējdarbība” – tāds business, kas ne tikai nerada problēmas videi un iedzīvotājiem (netiek piesārņota vide, darbinieki saņem sociālās garantijas, darbā tiek iesaistītas sabiedrības mazaizsargātās grupas), bet, ieguldot līdzekļus, arī palīdz risināt tās sociālās problēmas, kuras sabiedrībā jau pastāv.

Ir jāapzinās, ka uzņēmums rikojas ar tā akcionāriem piederošiem līdzekļiem, tādēļ uzņēmumu ziedojumi vai cita veida atbalsts sabiedriskajam sektoram būs saistīti ar nepieciešamību vairot uzņēmuma peļņu – tā labās slavas stiprināšanu, marketinga aktivitātēm, pircēju loka paplašināšanu vai pat reklāmu. Šāda veida atbalsts ir sponsorēšana un tā allaž uzliek arī saistības otrai pusei – līdzekļu saņēmējam.

⁴⁰ Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

⁴¹ Tīsenkopfs, T. *Korporatīvā ziedošana Latvijā*. „Dienas” pielikums „Neredzamais Tikls”, 2000.20.10.

Uzņēmuma nodarbošanās ar mērķtiecīgu atbalstu sabiedriskajam sektoram jeb korporatīvo filantropiju, palīdz tam reputācijas un tēla veidošanā, darbinieku lojalitātes attīstīšanā un stiprināšanā, produktu virzībā tirgū, esošo klientu lojalitātes saglabāšanā un jaunu klientu piesaistīšanā.

Kāda ir jūsu attieksme pret labdarību?

Filozofija ir tāda: makšķeri, nevis zivi. Mēs jau 1993. gadā nolēmām, ka koncentrējamies uz izglītību, uz izglītību Liepājā. Jo pilsēta nevar izdzīvot un attīstīties šajos smagajos konkurences apstākļos, ja tajā neatgriežas izglītota jaunatne. Tāpēc uzņēmums jau piekto gadu maksimāli iespējamo summu novirza izglītības fondā, ko vada X. Viņš ir pierādījis, ka prot ar šo naudu rīkoties.

Jādomā, ka šis atbalsts nav mazs?

Par summām es negribu runāt, jo tad tā vairs nav ziedošanas misija, tad to sauc par reklāmu. Šajā ziņā mums ir principiāli citāda pieeja nekā uzņēmumiem, kuri labdarību izmanto reklāmai. Ja ir vajadzīgs, mēs izdodam naudu arī reklāmai, bet ziedošana ir stingri intīms process, un, ja tas tiek publiskots, ziedojuma saņēmējam tas rada atkarības sajūtu, ko mēs nekādi nevēlamies.⁴²

Tie uzņēmumi, kuriem nav peļņas, var atbalstīt organizācijas no reklāmas, sabiedrisko attiecību vai marketinga budžetiem. Šādos gadījumos nekādas nodokļu atlaides nav paredzētas.

Portāla ziedot.lv⁴³ eksperti iesaka virkni pasākumu, kā uzņēmums var atbalstīt sabiedriskās aktivitātes: brīvprātīgais darbs, darbinieku iesaistīšanas programma, grantu programma, izaicinājuma grantu programma, klientu ziedojumi, kopienu filantropija, korporatīvie fondi, privātie fondi, produktu ziedošana, pro bono darbs, sabiedriskā labuma mārketinga un stipendiju programmas.

Latvijā ir attīstīti arī daži starpnieku pakalpojumi tiem uzņēmumiem, kas vēlas nodarboties ar labdarību. Viens no tādiem ir Nacionālais pārtikas fonds, kas piedāvā iespēju piešķirt labdarībai pārtiku, kas vairs nav derīga pārdošanai, bet vēl ir lietojama uzturā. Uzņēmumam, kas ziedojis produktus, ienākuma nodokli samazina par 85% no summas par kādu ziedoti produkti.

Kopš 2003. gada decembra darbu uzsācis interneta portāls www.ziedot.lv. Gan privātpersonas, gan uzņēmēji tajā var ziedot sabiedrisko organizāciju projektiem, saņemot likumā noteiktās nodokļu atlaides.

Kas Latvijā kavē labdarības attīstību? Gluži vai kauns atzīt, bet nereti tā ir valsts iestāžu rīcība. Ir ievērots, ka Valsts ieņēmumu dienesta reģionālās iestādes aši pošas uz ziedojošā uzņēmēja firmas pārbaudi, ja ziņa par ziedojumu parādās medijos. Tas piesaista arī citu ziedojumu gribētāju uzmanību. Tā kā ziedotāju nav daudz, bet vajadzību daudz, tad ziedotājiem nākas bieži atteikt, bet tas nav patīkami. Rezultāts tam ir sekojoša prakse. Ziedošana Latvijas reģionos bieži notiek ar reģionālo Nevalstisko organizāciju centru starpniecību, jo šiem centriem uzņēmēji uzticas un to rezultāti ir caurskatāmi. Piemēram, Alūksnes Nevalstisko organizāciju centra vadītāja Dzintra Zvejniece ir izveidojusi labu un efektīvu sadarbību ar uzņēmējiem. Katru gadu viņa rīko izstādi ar visu to darbu pārskatu, kas ir izdarīti Alūksnē par vietējo uzņēmēju saziedotajiem līdzekļiem vai ar viņu atbalstu. Netiek minēti vārdi, taču rezultāti ir redzami.

Taču tas, ka par labi izdarītu darbu cilvēkam tiek izteikta atzinība, ir pašsaprotami. Ja atzinība netiek saņemta, zūd viens no galvenajiem stimuliem turpināt atbalstīt cēlos mērķus. Tāpēc būtu ļoti jauki, ja Valsts ieņēmumu dienests ziņas par uzņēmumu finansiālo stāvokli ievāktu citādā veidā. Arī ziedojumu lūdzējiem acimredzot vajadzētu nevis tik daudz staigāt pa iemītajām taciņām kā censties piesaistīt jaunus ziedotājus.⁴⁴

Vairāki Latvijas uzņēmumi labprāt sniedz *pro bono* (bez atlīdzības) pakalpojumus – konsultācijas, apmācību, tulkošanu, cita veida ekspertīzi. Neatrisināts jautājums ir šo pakalpojumu uzskaitē un noformēšana ziedojuma veidā, tādējādi pretendējot uz nodokļu atvieglojumiem.

Svarīgi ir arī nošķirt ziedošanu no sponsorēšanas, lai valsts atbalsts netiktu izmantots uzņēmumu reklamēšanai un publicitātei.

Kā parāda citēto uzņēmēju viedokļi, uzņēmējam ir svarīgi, lai būtu iespēja gan sponsorēšanai, gan ziedošanai. Sponsorēšanas gadījumā uzņēmums vēlas nodrošināt publicitāti savas darbības un nākotnes peļņas veicināšanai. Savukārt ziedošanas gadījumā process ir diskrētāks un uzņēmumi nevēlas pārāk lielu publicitāti.

⁴² Pujene, Sarmīte. Brīvs cilvēks, Brīvs cilvēks. Brīva rīcība. Brīva filozofija. Inter vija ar Uldi Pīlēnu, Kurzemes Vārds. 2001.g. februāris

⁴³ www.ziedot.lv, pēdējo reizi skat. 26.02.2004.

⁴⁴ Viksna, Aīva, runa Nevalstisko organizāciju forumā. 2002.g. 27. novembrī; sk. <http://www.ngo.org.lv>, (26.02.2004).

3.3.4. NVO mantiskās attiecības ar valsti un pašvaldībām

NVO var saņemt materiālu atlīdzību vai atbalstu no publiskām iestādēm tikai likumā noteiktajos gadījumos. Svarīgākais no normatīvajiem aktiem, kurš šo jautājumu regulē ir 1995.gada 19.jūlija likums „Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”.

NVO **var saņemt atlīdzību** vai citādu finansējumu **no valsts vai pašvaldībām** šādos gadījumos un veidos:

1) saņemot atlīdzību par publiskās iestādes labā veiktu darbu vai sniegtiem pakalpojumiem uz civiltiesiska līguma pamata. Šāda veida atlīdzība izriet no NVO saimnieciskās darbības. Jāņem vērā, ka noteiktos gadījumos, līgumu ar valsts iestādi var noslēgt tikai ievērojot publisko iepirkumu procedūru (konkursu, cenu aptauju u.tml.), kas atbilst 2001.07.20. likuma „Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām” normām. Likums „Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām” nenosaka nekādus ierobežojumus NVO piedalīties publiskā iepirkuma konkursos. Tomēr var būt gadījumi, kad noteikti ierobežojumi var pastāvēt. Piemēram, likuma 17.panta 1.daļa aprobežo iesniedzamos dokumentus ar komercdarbības sfēru, lai gan NVO neveic komercdarbību (to saskaņā ar Komerclikumu var veikt tikai komersants; NVO var veikt saimniecisko darbību). Domājams, ka tā ir terminoloģiska neprecizitāte likumā, tomēr tas rada formālu šķērslī NVO šādu dokumentu iesniegt un līdz ar to piedalīties konkursā. Šo situāciju varētu atrisināt, izdarot likumā precizējošu grozījumu, jo nav domājams, ka jēdziens „komercdarbība” minētajā normā lietots ar nolūku izslēgt no aprites citus saimnieciskās darbības veicējus. Tomēr jāpiemin arī šā pētījuma autoru rīcībā esošā informācija, ka tiek dibinātas sabiedriskās organizācijas, kuru vienīgais mērķis ir saimnieciskās darbības veikšana bez uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas. Šādu situāciju varēs novērst vai nu pēc BNL un Sabiedriskā labuma organizāciju likuma stāšanās spēkā, nosakot, ka uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā tikai sabiedriskā labuma organizācijas, vai arī būtiski pastiprinot administratīvo kontroli pār iegūto līdzekļu izlietošanu noteiktu mērķu sasniegšanai atbilstoši BNL 7.p. noteikumiem;

2) Saņemot atlīdzību par valsts pārvaldes uzdevuma veikšanu līdzdarbības līguma ietvaros;

3) Saņemot dāvinājumus (ziedojumus), kas izpaužas kā finansu līdzekļu vai mantas bezatlīdzības nodošana NVO īpašumā. Te gan jāievēro, ka ziedot (dāvināt) drīkst tikai valsts (pašvaldības) uzņēmums vai statūtsabiedrība, bet ne valsts vai pašvaldības iestāde. Līdz ar to dāvināšana (ziedošana) nav uzskatāma par līdzekļu iegūšanu no valsts vai pašvaldības. Ziedošanas kārtību diezgan detalizēti regulē likums „Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” un Ministru kabineta 1996. gada 9. janvāra noteikumi nr.16 „Par valsts un pašvaldības finansu līdzekļu un mantas dāvinājuma (ziedojuma) līgumu”. Likums izsmeļoši nosaka arī tās sfēras, kurām var ziedot – ziedošana ir pieļauta tikai kultūras, mākslas, zinātnes, izglītības, sporta vai veselības aizsardzības veicināšanai. Valsts vai pašvaldības iestādei ir principā aizliegts izdarīt ziedojumus (dāvinājumus), nosakot, ka izņēmumi var būt noteikti tikai atsevišķā likumā konkrētā gadījumā.⁴⁵ Visai neskaidra šajā kontekstā ir likuma „Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” 5.panta 1.d. norma, kura nosaka, ka pašvaldībām, valsts un pašvaldību iestādēm, uzņēmumiem un statūtsabiedrībām, kā arī uzņēmēj-sabiedrībām, kurās valsts vai pašvaldības daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopsummā pārsniedz 50 procentus, aizliegts valsts vai pašvaldību mantu nodot citām personām bezatlīdzības lietošanā. Praksē šo normu mēdz tulkot arī, piemēram, kā aizliegumu atļaut pašvaldības vai valsts uzņēmuma telpās noturēt sabiedriskās organizācijas pasākumu. Tas ir diskutējams ierobežojums, lai gan viennozīmīgi nevar apgalvot, ka tas ir bez pamata. Piemēram, NVO sapulces noturēšana pašvaldības telpās var patērēt zināmus resursus (piemēram, elektroenerģiju), kuri tiek segti no nodokļu maksātāju kabatas. No otras puses – to var iztulkot arī kā aizliegumu arodbiedrībai noturēt sapulci valsts uzņēmuma telpās, kas ir visai absurda situācija. Tomēr no juridiskā viedokļa šāds ierobežojums pašlaik pastāv.

Valsts finansiālo atbalstu sabiedriskajām organizācijām var iedalīt tiešajā finansiālā atbalstā un netiešajā finansiālā atbalstā.

Valsts tiešā finansiālā atbalsta veidi sabiedrisko organizāciju sektoram šobrīd Latvijā ir:

- 1) dotācijas;
- 2) iepirkumi no sabiedriskajām organizācijām;
- 3) fondi sabiedrisko organizāciju projektu finansējumam (nozīmīgākais – Sabiedrības integrācijas fonds);
- 4) nodokļu atlaides sabiedriskajām organizācijām.

Šobrīd nav izstrādāta ilgtermiņa stratēģija nevalstisko organizāciju iesaistīšanai valsts funkciju uzdevumu izpildē. Tādēļ nozīmīga daļa piešķirto dotāciju balstās uz agrāk ieviestām tradīcijām. Turklāt šobrīd no dotācijām nav strikti atdalīti pakalpojumu iepirkumi no sabiedriskajām organizācijām. Taču atšķirībā no dotācijām, iepirkumi nebalstās uz tradīcijām, bet gan uz cenu aptauju, konkursu, izsoļu rezultātiem.

⁴⁵ LR Saeima. Likums „Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”. 10.p.1.d.

Noteiktu mērķu sasniegšanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu daļas apsaimniekošanai ir izveidoti vairāki fondi, uz kuru līdzekļiem var pretendēt arī sabiedriskās organizācijas. Pirmām kārtām, šeit jāmin Sabiedrības integrācijas fonds, kā arī BOVAS Kultūrkapitāla fonds, Labklājības ministrijas pārziņā esošā civiļestāde Sociālās palīdzības fonds, BOVSIA Vides investīciju fonds.

Sabiedrības integrācijas fonds izveidots kā publisks nodibinājums saskaņā ar Sabiedrības integrācijas fonda likumu (pieņemts 05.07.2001.) un no tā izrietošajiem citiem normatīvajiem aktiem, tai skaitā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.390 (01.09.2001.) apstiprināto Sabiedrības integrācijas fonda nolikumu. Fonda mērķis ir finansiāli atbalstīt un veicināt sabiedrības integrācijas procesu atbilstoši attiecīgās valsts programmas pamatnostādņēm. Fonda budžetu veido ne tikai valsts budžeta līdzekļi. Fonds apsaimnieko arī atsevišķu ES Phare programmu līdzekļus.

Valsts netiešais finansiālais atbalsts sabiedriskajām organizācijām ir piešķirtās nodokļu atlaides tiem, kas ziedojuši sabiedriskajām organizācijām.

Prakse liecina, ka **pašvaldību atbalsts** sabiedriskajām organizācijām šobrīd ir:

- 1) dotācijas;
- 2) iepirkumi no sabiedriskajām organizācijām;
- 3) finansējums sabiedrisko organizāciju projektiem konkursa kārtā;
- 4) sabiedrisko organizāciju izdevumu tieša apmaksā (visbiežāk saistīta ar komunālajiem pakalpojumiem);
- 5) telpu, iekārtu, transporta piešķiršana bez maksas vai uz atvieglotiem nosacījumiem;
- 6) pašvaldības darbinieku sniegtās konsultācijas (piemēram, projektu sagatavošanā) vai cita veida palīdzība;
- 7) informācijas sniegšana gan sabiedriskajām organizācijām, gan informācijas izplatīšana par sabiedriskajām organizācijām.
- 8) Pašvaldība var piešķirt nekustamā īpašuma nodokļa atlaides.

Jāpiezīmē, ka no vienas puses minētie pasākumi skaitās atbalstāmi, no otras puses, normatīvajos aktos nav viennozīmīgi skaidri pateikti, vai atbalsts nav pretlikumīgs. Atbalstot sabiedriskās organizācijas, pašvaldības var nonākt pretrunā ar likumu „Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”. Tāpēc ieteicams likumdošanā viennozīmīgi noteikt, kāda veida atbalstu pašvaldības var sniegt sabiedriskajām organizācijām. Savukārt pašvaldībām vajadzētu piešķirt atbalstu, pamatojoties uz iepriekš noteiktiem kritērijiem, rīkojot konkursus un nodrošinot visa procesa atklātību.

3.3.5 Kopienų filantropija

Kopienų filantropija, tāpat kā citu veidu filantropija, ir naudas, laika, prasmju vai citu resursu ziedošana sabiedriskā labuma mērķiem, taču ierobežota konkrētā ģeogrāfiskā teritorijā un veicina konkrētās kopienas dzīves uzlabošanu un attīstību. Tas ir veiksmīgs piemērs, kā iedzīvotāji un NVO iesaistās vietējo problēmu risināšanā un veido ilgtermiņa fondu vietējās vides attīstībai.

Kopienas fonds ir neatkarīga labdarības organizācija, kuru izveidojuši iedzīvotāji, lai uzlabotu vietējās dzīves kvalitāti un palīdzētu ziedotājiem darīt labu darbu. Šādi fondi apvieno visas sabiedrības grupas, veicina piederības izjūtu vietai un videi, kurā ļaudis dzīvo. Kopienas fonds ir iespēja ar pašu saziņotajiem līdzekļiem sasniegt tieši tos mērķus, kas svarīgi vietējai sabiedrībai. Kopienas fondu raksturo trīs pazīmes:

- plašs un visaptverošs mērķis, kas aptver daudzveidīgas sabiedrības vajadzības;
- pastāvīgs līdzekļu uzkrājums, kas dod iespēju vairot līdzekļus vietējam atbalstam ilgtermiņā un apvienot līdzekļus vērienīgākiem darbiem.
- pastāvīgs un mērķtiecīgs darbs ar ziedotājiem (privātpersonas, ģimenes, uzņēmēji, citi fondi, valsts un pašvaldību līdzekļi) (www.talsi.info).

Talsu novada fonds kā atklāts sabiedriskais fonds izveidots 2003.gada sākumā ar Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas un Nevalstisko organizāciju centra atbalstu. Talsu novada fonda misija ir izkopt vietējās filantropijas tradīcijas un sekmēt vietējo attīstību Talsos un novadā, atbalstot projektu īstenošanu izglītībā, kultūrā, mākslā, amatieru sportā, literatūrā, sociālajā sfērā, novada vēsturē, vides aizsardzībā un citās fonda noteiktās jomās, kam nav peļņas gūšanas rakstura. Fonda biedri ir fiziskas personas un juridiskas personas.

Atskatoties uz pirmā gada darbību, Talsu domes pārstāvis ir atzīmējis, ka fonda sasauktais Talsu iedzīvotāju forums ir līdz šim plašākā un neformālākā iespēja uzzināt pilsētas iedzīvotāju vēlmes, iedzīvotāju foruma idejas ir pamats pilsētas attīstības programmas aktualizācijai, fonda realizētie projekti ir nepieciešamie darbi pilsētā (sporta laukums, rotaļu laukumi bērnu dārzos), bez tam Talsu novada fonds veido pozitīvu pilsētas tēlu gan iedzīvotāju acīs, gan arī ārpus pilsētas (www.talsi.info).

Talsu novada fondu var minēt, kā vienu no veiksmīgākajiem nevalstiskās organizācijas un pašvaldības sadarbības piemēriem kopienas filantropijas jomā, jo tas:

- sekmē ziedošanu, veicinot iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanā,
- darbojas publiskajā sfērā, līdz ar to ir iespējams arī pašvaldības finansiālais atbalsts (dotācija ar vai bez mērķa rakstura),
- ir ilglaicīgs, jo tiek veidota rezerve,
- orientēts uz rezultātiem, nodrošina vispusīgu darbības un finanšu līdzekļu pārskatu, līdz ar to pievilcīgāks dažādu finansējumu piesaistei.

3.4. Organizāciju kapacitāte

Gan aptaujātie sabiedrisko organizāciju līderi, gan pašvaldību vadītāji atzīmēja, ka vairums Latvijas organizāciju ir vājas. Tikai apmēram 10% spēj darboties ilgstoši.

Kāda ir (..) rajona organizāciju dzīvotspēja?

„Krišana” ir liela, no 10 jaundibinātām organizācijām 3 gadu laikā reāli palika trīs. Tā dabiskā atlase ir diezgan liela. Iemesli ir, ka atmirst tās organizācijas, kuras ir veidotas naudas iegūšanai. Rakstīs projektus, nāks nauda. Tad vēl pašvaldība nevar rakstīt NVO projektus, tāpēc slēpti dibina organizāciju, bet tikko zūd iespēja iegūt naudu, organizācija krīt. Otra lieta ir cilvēku neprofesionalitāte – nezina, kas īsti jādara.

Vairums organizāciju strādā saskaņā ar statūtos noteikto misiju, tomēr ilgtermiņa stratēģiskā plānošana notiek tikai nelielā daļā no tām. Bieži organizācijas pielāgojas finansējuma iespējām, jo lielā mērā no šī finansējuma ir atkarīga to dzīvotspēja. Lielākajai daļai cilvēku, kas darbojas nevalstiskajās organizācijās, tas nav pamatdarbs, daļa veic šo darbu kā brīvprātīgie, dažkārt saņemot samaksu atsevišķu projektu ietvaros. Daudzām organizācijām vienīgais algotais daļēja laika darbinieks ir grāmatvedis.

Arī tehniskais nodrošinājums vairumam nevalstisko organizāciju ir zems. Ārpus Rīgas reti ir pieejams *interneta* pieslēgums *on-line* režīmā. Savukārt iezvana pieejas lietošana ir dārga. Organizāciju rīcībā esošā datortehnika bieži ir novecojusi un nav atbilstoša ātrai un efektīvai informācijas saņemšanai, kā arī ilgstošiem meklējumiem *internetā*. Tādēļ ir apgrūtināta gan finansējuma iespēju meklēšana, gan arī sekošana līdzī attīstībai dažādās politikas nozarēs un pašvaldībās⁴⁶.

Neliela daļa nevalstisko organizāciju iesaistās sadarbības tīklos un koalīcijās. Latvijā sākušas veidoties pirmās platformas sadarbībai un interešu aizstāvēšanai Eiropas Savienībā – dzimumu līdztiesības jautājumos, cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbībai, vecu cilvēku jautājumu risināšanai (šī tīkla organizēšanas iniciatīvu un vadību uzņēmās sabiedriskā organizācija „Baltā māja” no Līvāniem).

Sektoram vai atsevišķām nozarēm nozīmīgos jautājumos organizācijas spēj veidot koalīcijas un mobilizēt interešu aizstāvēšanai (NVO likumu virzīšana valdībā un Saeimā, izmaiņu likumā par Uzņēmumu ienākuma nodokli apturēšana).

Organizācijām patlaban ir pieejamas mācības un eksperti gandrīz visos to dzīves aspektos. Intervijās un aptaujās tika izteikta doma, ka mācības ir nepieciešamas organizāciju vadītājiem, lai tie spētu iegūt līdzekļus un ieinteresēt dalībniekus organizācijas mērķu sasniegšanai, spētu informēt iedzīvotājus par organizācijas darbību un sabiedrības ieguvumu no tās, izprastu likumdošanu, utt. Organizācijas pašas nespēj segt ekspertu izmaksas, tādēļ mācības subsidē dažādi fondi (Baltijas – Amerikas partnerattiecību fonds, Sabiedrības integrācijas fonds). Bieži organizācijas savos projektos iekļauj mācību izmaksas.

3.5. Kopsavilkums

- Latvijā nav viennozīmīga nevalstisko organizāciju sektora definējuma un kritēriju, pēc kuriem organizāciju klasificē kā nevalstisku. Tādēļ nav iespējams iegūt ticamu statistisko informāciju par NVO darbību. Jauno likumprojektu „Biedrību un nodibinājuma likums” un „Sabiedrisko organizāciju labuma likums” pieņemšana dos iespēju skaidri definēt nevalstisko organizāciju sektoru, sakārtojot līdz šim neskaidros sabiedrisko organizāciju juridiskos jautājumus.
- Vienotas organizāciju klasifikācijas trūkums mazina detalizētas esošās situācijas konstatēšanas, uzraudzības (monitoringa), analīzes un novērtēšanas iespējas, un līdz ar to arī sektora attīstības plānošanas iespējas. Tāpēc

⁴⁶ Miezaine, Z. Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeļi meklējot. Rīga: Providus, 2004.

svarīgs uzdevums līdz laikam, kad pilnībā stājas spēkā jaunā likumdošana, ir izstrādāt sektora klasifikāciju gan pēc veidiem, kas izrietēs no jaunās likumdošanas, gan arī pēc organizāciju darbības satura, nozarēm, jomām. Tai pašā laikā vajadzētu arī izvērtēt šīs klasifikācijas savietojamību ar Vispārējo ekonomiskās darbības klasifikāciju, Ekonomiskās darbības statistisko klasifikāciju Eiropas Savienībā un budžeta izdevumu klasifikāciju pēc valdības funkcijām. Valsts reģionālās attīstības kontekstā svarīgi paredzēt organizāciju klasifikāciju arī pēc reģionālās jeb teritoriālās piederības.

- Pašlaik pilnīgāko informāciju par sabiedrisko organizāciju finansēm sniedz VID datu bāze par sabiedrisko organizāciju gada pārskatiem, tomēr precīzas finanšu informācijas iegūšanu kavē trūkumi ekonomiskās uzskaites sistēmā. Valsts budžeta un pašvaldību budžeta dotāciju sabiedriskajām organizācijām precīzai apzināšanai būtu nepieciešama vai nu attiecīga koda ieviešana budžeta izdevumu ekonomiskajā klasifikācijā, vai arī speciālās gada pārskata veidlapas ieviešana, lai jau gada laikā informācija tiek uzkrāta.
- Nevalstiskajām organizācijām nepastāv būtiski šķēršļi mantiski saimnieciskajā aspektā, lai gan atsevišķi ierobežojumi (piemēram, publiskās mantas bezatlīdzības nodošanas lietojumā aizlieguma plašais traktējums) ir diskutējami.
- Nodokļu atlaides lielā mērā ir nevis juridiska, bet gan politiska rakstura jautājums, tādēļ šajā pētījumā netiek dots vērtējums nodokļu atvieglojumu apjomam. Tomēr var secināt, ka līdzšinējā atlaižu politika neveicina privātpersonu ziedojumus, bet veicina uzņēmēju ziedošanu galvenokārt divām nozarēm – sportam un kultūrai.
- Sabiedrisko organizāciju ieņēmumi katru gadu pieaug. Vislielāko ieņēmumu īpatsvaru veido ziedojumi un dāvinājumi, vismazāko daļu – ieņēmumi no saimnieciskās darbības. Pieaugot sabiedrisko organizāciju skaitam un to ieņēmumu apjomam, katru gadu pieaug sabiedrisko organizāciju nomaksāto nodokļu apjoms. 2002. gadā sabiedrisko organizāciju nomaksāto nodokļu apjoms bija 0,24% no visiem valsts nodokļu, nodevu un citiem noteiktajiem obligātajiem maksājumiem.
- Pašlaik likumos ziedošana ir definēta ļoti plaši un tādēļ bieži vien uzņēmums, ziedojot no peļņas, pretī var prasīt reklāmas pakalpojumus. Iespējams, tieši šīs situācijas dēļ, Latvijā lielākā daļa uzņēmumu ziedojumu tiek piešķirti sportam (54%) un kultūrai (32%). Tās ir jomas, kurās sponsorētāji saņem visplašāko publicitāti. Pārējām jomām tiek piešķirti atlikušie 14% ziedojumu.⁴⁷
- Pieaug sabiedrisko organizāciju ieņēmumi no valsts un pašvaldību dotācijām, tomēr precīzi noteikt atsevišķi pašvaldību un valsts dotāciju apjomus šobrīd nav iespējams. Valsts institūcijām atsevišķi (pa ministrijām) vai valstī kopumā vajadzētu noteikt stratēģiskos virzienus uzdevumu deleģēšanā. Attiecībā uz ministriju un pašvaldību dotācijām, jāveicina pēc iespējas atklātāka to piešķiršanas procedūra.
- Apskatot valsts finansiālā atbalsta veidus, jāsecina, ka nevalstisko organizāciju sektoram kopumā trūkst stabila valsts finansu atbalsta. Varētu veidot jaunu fondu vai arī paplašināt Sabiedrības integrācijas fonda apjomu, darbības veidus un atbalstāmās jomas. Sadarbībā ar Finanšu ministriju varētu apsvērt iespēju noteikt kāda nodokļa daļu kā finansējumu nevalstisko organizāciju sektoram. Šim nolūkam vajadzētu izpētīt citu valstu pieredzi, jo prakse liecina, ka pašvaldībām ir daudzveidīgas nevalstiskā sektora finansiālā atbalsta iespējas. Likumdošanā tās vajadzētu striktāk noteikt, lai sniegtot atbalstu nerastos pretlikumīgas situācijas.
- Latvijā netiek sistemātiski un regulāri apkopota informācija par pieejamo finansējumu no dažādām ārvalstu un starptautiskajām programmām. Būtisks valsts atbalsts nevalstiskajam sektoram varētu būt šādas datu bāzes uzturēšana.
- Viens no lielākajiem nevalstisko organizāciju sektora finansu avotiem ir Sorosa fonds – Latvija. Tomēr tā finansējuma apjoms pēdējos gados sarūk, un kopš 2004. gada vairs nav pieejami granti nevalstiskajām organizācijām (izņemot BAPP).
- Lielākais īpatsvars sabiedrisko organizāciju izdevumos ir sociālās apdrošināšanas iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem. Apsverot iespēju piemērot šo nodokļu atlaidi sabiedriskajām organizācijām, jāņem vērā, ka tādā gadījumā samazināsies sociālās apdrošināšanas līdzekļi, kā arī pašvaldību budžetu ieņēmumi (iedzīvotāju ienākuma nodoklis).
- Šobrīd ar normatīvo aktu noteiktas sabiedriskās organizācijas, kas tiek atbrīvotas no nekustamā īpašuma nodokļa (NĪN) maksāšanas. Pašvaldības arī pašas var piešķirt šī nodokļa atlaides, taču jāņem vērā, ka tādā gadījumā ne tikai samazinās pašvaldības ieņēmumi, bet arī pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinos piešķirtās atlaides netiek ņemtas vērā. Nākotnē nekustamā īpašuma nodokļa atlaides sabiedriskajām organizācijām vajadzētu atstāt pašvaldību kompetencē, bet, lai stimulētu šādu atlaižu piešķiršanu sabiedriskā labuma organizācijām, valsts varētu

⁴⁷ DDB. Latvijas sponsorēšanas tirgus pētījums, 2003.gada decembris.

paredzēt, ka atlaides tiek ņemtas vērā pie finanšu izlīdzināšanas aprēķiniem. Valsts varētu spriest par NĪN atlaidi tām NVO, kuru īpašumi atrodas vairāk kā vienā pašvaldībā.

- Situācijas analīze liecina, ka valsts atbalsts (25% iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaide) privātpersonām ir neefektīvs veids kā veicināt privātpersonu ziedošanu un ir laiks padomāt par cita veida veicinošu valsts politiku, kura padara valsts atbalsta saņemšanas procesu iedzīvotājiem vienkāršāku. Aptaujas rezultāti netieši liecina, ka, ja nevalstiskajām organizācijām varētu ziedot vienkāršāk, daļa iedzīvotāju labprāt ziedotu tām daļu līdzekļu. Kā būtisks kavēklis tiek minēts arī birokrātiskā dokumentu kārtošanas procedūra.
- Institucionālajā jomā nav saskatāmi būtiski šķēršļi pilsoniskās sabiedrības attīstībai. NVO dibināšanas iespējas un formu daudzveidība, kā arī ierobežojumu neesamība paver plašas sabiedriskās iniciatīvas iespējas.
- Esošās organizācijas ar jauniem biedriem papildinās lēni. Daļēji tādēļ, ka pašām organizācijām ir ērtāk strādāt ar nelielu biedru skaitu, tomēr bieži vien cilvēkiem nav informācijas un intereses iesaistīties šo organizāciju darbā.
- Latvijā darbojas reģionālais NVO atbalsta tīkls un NVO centrs Rīgā, kas sniedz informāciju un pakalpojumus organizācijām. Vairums šo pakalpojumu ir bezmaksas, vai arī to cena nesedz izmaksas. Resursu atbalsta centri nevarētu pastāvēt bez ārvalstu donoriem un to finansētajiem projektiem.

4. Faktori, kas veicina indivīda/ NVO līdzdalību politikas veidošanā (izstrādāšanā, īstenošanā un izvērtēšanā)

Iepriekšējās nodaļās tika atspoguļoti tie faktori, kas ietekmē iedzīvotāju sadarbību – aspekti, kuri rosina cilvēkus sadarboties kopīgu problēmu risināšanā un veidot formālas organizācijas – NVO. Tika raksturota arī NVO darbības vide, īpašu uzmanību pievēršot finanšu videi. Šajā nodaļā tiks aplūkota pašreizējā situācija par sabiedrības līdzdalību politikas veidošanā. Sākumā tiks analizēta līdzdalība pašvaldības līmenī, tad centrālo valsts pārvaldes institūciju līmenī un visbeidzot – sabiedrības iespējas ietekmēt Saeimas lēmumus. Tā kā sabiedrībā bieži tiek diskutēts par „funkciju deleģēšanas” nepieciešamību, tad atsevišķi ir izdalīts jautājums par valsts pārvaldes uzdevumu nodošanu nevalstiskajām organizācijām.

4.1. Likumdošana

Saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu sabiedrība var iesaistīties publiskās pārvaldes⁴⁸ procesos šādos veidos:

1. pieprasot un saņemot informāciju no publiskajām iestādēm;
2. piedaloties pārvaldes iestāžu kompetencē esošo jautājumu publiskā apspriešanā;
3. iesaistoties darba grupās, konsultatīvajās padomēs un sniedzot atzinumus;
4. saņemot un realizējot publisko iestāžu pilnvarojumu veikt pārvaldes uzdevumu;
5. saņemot un realizējot publisko iestāžu deleģējumu veikt pārvaldes uzdevumu;

Katrs no šiem iesaistīšanās veidiem rada atšķirīgas sekas, tai skaitā atšķirīgas tiesības un pienākumus. Tādēļ aplūkosim katru no minētajiem veidiem atsevišķi, galvenokārt no juridiskā viedokļa, analizējot to būtību, realizācijas kārtību un problēmas, kuras kavē šādu sabiedrības piedalīšanos. Sniegsim arī vispārīgus ieteikumus, kā varētu no problēmām izvairīties.

Informācijas apmaiņa

Sabiedrības līdzdalības efektivitāti lielā mērā nosaka informācijas apmaiņas kvalitāte starp sabiedrību un publisko sektoru. Lai sabiedrība varētu izrādīt vēlmi iesaistīties publiskās pārvaldes procesā, tai ir nepieciešams zināt par publiskā sektora veiktajām aktivitātēm. Privātpersonām ir jāzina, kas notiek, lai noformulētu vēlmi piedalīties. No otras puses ir nepieciešama arī informācijas plūsma no privātā sektora uz publisko, jo tikai tādā veidā publiskais sektors var uzzināt par privātā sektora interesei tajā vai citā jautājumā, kurš tiek risināts publiskās pārvaldes procesā.

Informācijas apriti starp publisko un privāto sektoru pamatā regulē divi galvenie likumi:

- *1998. gada 6. novembra Informācijas atklātības likums*, kura mērķis ir nodrošināt sabiedrībai pieeju valsts pārvaldes un pašvaldību iestāžu rīcībā esošajai informācijai. Šis likums nosaka vienotu kārtību, kādā fiziskās un juridiskās personas publiskajās iestādēs ir tiesīgas iegūt informāciju un to izmantot.
- *1994. gada 27. oktobra likums „Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās”*, kurš nosaka publisko iestāžu pienākumu pieņemt tām iesniegtās sūdzības, priekšlikumus un iesniegumus, ja tie atbilst likuma noteikumiem, un sniegt uz tiem atbildi. Uz šā likuma pamata ir izdoti 1995. gada 18. aprīļa

⁴⁸ Pētījumā lietots jēdziens „publiskā pārvalde”, kurš ietver pārvaldi gan valsts, gan pašvaldību līmenī.

Ministru kabineta noteikumi nr.99 „Par iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu lietvedību valsts un pašvaldību institūcijās”, kuri detalizēti reglamentē iestādes rīcību, saņemot sūdzības, iesniegumus un priekšlikumus.

Publiskā apspriešana

Publiskā apspriešana kā sabiedrības iesaistīšanas veids valsts pārvaldē ir noteikta Valsts pārvaldes iekārtas likuma (VPIL) 48. panta 2. daļā. Tajā ir noteikts, ka *iestādei ir pienākums rīkot publisku apspriešanu sabiedrībai svarīgos jautājumos*.

VPIL ir noteikts, ka amatpersonai vai iestādei, pieņemot lēmumu, kas ir pretējs sabiedrības izteiktajam slēdzienam (ieteikumam, atzinumam u.tml.), ir īpaši jānorāda iemesli, kuru dēļ attiecīgais slēdziens nav ņemts vērā.⁴⁹

Tātad publiskā apspriešana var būt visai efektīvs līdzeklis, ar kura palīdzību iesaistīt sabiedrību pārvaldes jautājumu lemšanā. Šo efektivitāti pastiprina divi likumā noteiktie apstākļi: pirmkārt tas, ka publiskās apspriešanas rīkošana ir nevis iestādes tiesības, bet gan pienākums un, otrkārt tas, ka iegūto publiskās apspriešanas rezultātu nedrīkst vienkārši ignorēt.

Darbs grupās, konsultatīvajās padomēs un atzinumu sniegšana

Šis iesaistīšanas veids tiek visai plaši izmantots valsts pārvaldes struktūrā, jo ir salīdzinoši vienkāršs, ne vienmēr prasa papildu resursus un bieži ir ļoti efektīvs, jo dod iespēju iesaistīt dažādu jautājumu apspriešanā sabiedrības pārstāvjus, tai skaitā kvalificētus speciālistus. Šādās grupās var tikt iesaistītas ne vien fiziskas personas, bet arī NVO, kuru vārdā piedalās to pārstāvji.

No tiesiskā viedokļa ne iesaistīšanas kārtība, ne iesaistīšanas veidi netiek regulēti sīkāk. Līdz ar to šis jautājums ir pilnīgā valsts pārvaldes amatpersonu pārziņā, ja vien likums vai Ministru kabineta noteikumi jau neparedz noteiktus kritērijus to personu izvēlei, kuras piedalīsies darba grupās, padomēs u.tml.

Darba grupas un konsultatīvās padomes var būt nodibinātas ar likumu vai Ministru kabineta (MK) noteikumiem. Piemēram, Valsts aģentūras „Maksātnešpējas administrācija” nolikums, kurš apstiprināts ar MK lēmumu, paredz, ka aģentūrai ir konsultatīvā padome, kurā jāiesaista nozaru speciālisti, kā arī nevalstisko organizāciju pilnvarotie pārstāvji (to skaitā obligāti jāiesaista Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un Latvijas Darba devēju konfederācijas pārstāvji).⁵⁰

Tomēr darba grupas un konsultatīvās padomes var dibināt, balstoties uz iestādes vai amatpersonas iniciatīvu arī tad, ja likums, MK noteikumi, pašvaldības saistošie noteikumi, iestādes nolikums vai cits tiesību akts šādu izveidošanu tieši neparedz. Principā šādas darba grupas un padomes var būt arī neformalizētas ar kādu rīkojumu vai citu publisku dokumentu.

Būtiskākā problēma, kura varētu radīt arī zināmas tiesiskās sekas, ir sabiedriskā viedokļa dažādība un gadījumi, kad attiecīgajā sfērā darbojas daudzas organizācijas vai ir ieinteresēti daudzi indivīdi. Var rasties problēmas sakarā ar tikai viena viedokļa pārstāvju iesaistīšanu, apzināti vai neapzināti ignorējot citus viedokļus. Tā rezultātā var tikt pārkāpts vienlīdzības princips. Piemēram, iesaistot darba grupā organizāciju A un B, bet neiesaistot organizāciju C, var rasties visai pamatoti pārmetumi par valsts pārvaldes amatpersonu neobjektivitāti un vienlīdzības principa pārkāpšanu. Tomēr valsts pārvaldes amatpersonām bieži vien ir grūti un pat neiespējami identificēt visus aktīvos interešu grupējumus attiecīgajā nozarē vai jautājumā. Ja tomēr šāda identifikācija ir sekmīga, var rasties problēmas šo grupējumu lielā skaita, darbības stila, personāliju, darbības nepopietnā rakstura un citu apstākļu dēļ. Viens no risinājumiem daudzo interešu problēmai varētu būt noteikums, ka vairāku interešu grupējumu vai indivīdu gadījumā, ja nav iespējams visiem dot pārstāvību darba grupā vai padomē, šiem grupējumiem vai indivīdiem jāievēlē kopīgi pārstāvji tādā skaitā, kādu pieļauj konkrētās grupas vai padomes specifika.

Atzinumu pieprasīšana pārsvarā ir attiecīgo iestāžu ziņā. Tomēr ir gadījumi, kad normatīvie akti šo praksi institucionalizē. Piemēram, Ministru kabineta kārtības rullja 95.6.pkt. nosaka, ka politikas dokumenta projektam un tam pievienotajam tiesību akta projektam, kuru iesniedz izskatīšanai Ministru kabineta komitejas sēdē vai Ministru kabineta sēdē, jāpievieno iesniedzēja parakstīta informācija par konsultācijām ar pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām un to izteikto viedokli par projektu.

Atsevišķi normatīvie akti nosaka NVO tiesības iniciēt tiesību akta projekta pieņemšanu, taču tas nav izdarāms tieši, bet gan pastarpināti caur kompetentu valsts pārvaldes amatpersonu.⁵¹

⁴⁹ Analogiska norma attiecībā uz citu līdzdalības formu – publisko apspriešanu jau ir ietverta VPIL 48.p.2.d.

⁵⁰ Valsts aģentūras „Maksātnešpējas administrācija” nolikums 17.-23.pkt. (apstipr. Ar MK 2002.gada 17.septembra lēmumu nr. 425)

⁵¹ Ministru kabineta kārtības rullis, 7. un 10.pkt.

Par iespējām saņemt un realizēt publisko iestāžu pilnvarojumu veikt pārvaldes uzdevumu un saņemt un realizēt publisko iestāžu deleģējumu veikt pārvaldes uzdevumu, skat. sadaļu 4.4.3.

4.2. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalības iespējas politikas veidošanā pašvaldību līmenī

Vēršanās pašvaldībā ir relatīvi „populārs” veids, kā iedzīvotāji mēģina risināt savas un apkārtējo cilvēku problēmas. Latvijas iedzīvotāju aptaujā⁵² 9,7% iedzīvotāju atzīst, ka pēdējā gada laikā ir vērsušies pašvaldībā, savukārt 7% ir piedalījušies, izteikuši viedokli iedzīvotāju sapulcēs, sabiedriskajās apspriešanās. Visbiežāk to atzīmējuši aptaujātie vecumā no 35-40 gadiem, Kurzemes iedzīvotāji, kā arī lauku apvidos dzīvojošie.

Salīdzinošais pētījums par vietējo demokrātiju Centrālajā un Austrumeiropā⁵³ parāda, ka 26% sabiedrisko organizāciju ir kontakti ar pašvaldībām, 15% no tām ir līgumi ar pašvaldībām par pakalpojumu sniegšanu, 34% - saņem pašvaldību atbalstu.

Nevalstisko organizāciju kontakti ar pašvaldībām visbiežākie ir mazās pašvaldībās un laukos, visretākie – lielās pilsētās.

Atklātas domes sēdes

Likums „Par pašvaldībām” paredz, ka domes/padomes sēdes ir atklātas. Tas nozīmē, ka jebkurš interesents tajā var piedalīties kā klausītājs, ievērojot pašvaldības nolikumā noteikto reglamentu.

Aptaujājot pašvaldību pārstāvjus, jāsecina, ka iedzīvotāji praktiski neizmanto šo iespēju. Šeit būtiska ir piemērotu (pietiekoši ietilpīgu) telpu izvēle un norises laiks. Jāatzīmē, ka ne vienmēr domes/padomes sēdēm ir paredzētas telpas, kur pietiktu vietas arī klausītājiem. Tā kā domes/padomes sēdes parasti notiek dienas laikā, iedzīvotāji, kas strādā, nevar piedalīties.

Pēc 2003. gadā veiktajiem grozījumiem likumā „Par pašvaldībām” arī domes/padomes komiteju sēdes ir atklātas.

Deputātu pieņemšana

Saskaņā ar likumu „Par pilsētas domes, pagasta padomes deputāta statusu”, katram deputātam ne retāk kā reizi divos mēnešos jāriko iedzīvotāju pieņemšana. Praksē pašvaldības domes/padomes priekšsēdētāja, atbrīvotā vietnieka, komiteju priekšsēdētāju pieņemšanas notiek biežāk (pat reizi nedēļā).

Sabiedriskās apspriešanas

Teritorijas plānošanas likums un Būvniecības likums nosaka, ka pašvaldībai ir pienākums nodrošināt, ka tiek rīkota sabiedriskā apspriešana.

Attīstības un teritorijas plānošanas rezultāti vistiešāk ietekmē sabiedrību. 2002. gadā tika pētīta NVO līdzdalība attīstības plānošanā⁵⁴. Lielākā daļa pētījumā iesaistīto pašvaldību pārstāvju pozitīvi vērtējuši NVO līdzdalību, tomēr arī norādot, ka tās vai nu nav bijušas ieinteresētas sadarbībā, vai arī tām trūcis nepieciešamo zināšanu. Ir bijuši arī gadījumi, kad ar plānošanu saistītus projektus organizācijas izstrādājušas, izmantojot ārvalstu finansējumu, un šajos gadījumos trūcis pašvaldības atbalsta.

Veiksmīga sadarbība plānošanas līmenī visbiežāk ir tajās pašvaldībās, kur nevalstiskās organizācijas jau sadarbojas ar pašvaldību un tās iestādēm, īstenojot projektus vai sniedzot pakalpojumus iedzīvotājiem. Tā, piemēram, Alūksnē reģionālā nevalstisko organizāciju atbalsta centra iniciatīvas rezultātā tika organizēts iedzīvotāju forums, kura laikā savāktos iedzīvotāju priekšlikumus iestrādās pilsētas attīstības plānā. Savukārt Talsos nodibināts pirmais kopienas fonds Latvijā, kas piesaista vietējos resursus iedzīvotāju izvēlēto attīstības projektu īstenošanai. Atsevišķās īpaši aizsargājamās teritorijās nodibinātas sabiedriskās organizācijas, kas informē iedzīvotājus par zemes atļauto izmantošanu, piesaista speciālistus un līdzekļus šo teritoriju detaļplānojumu izstrādei. Jāpiebilst, ka piedaloties iedzīvotāju forumos Lielvārdē, Talsos un Alūksnē, iedzīvotāju aktivitāte ir augstāka nekā lielā daļā sabiedriskās apspriešanas pasākumu un labprāt tiek aizpildītas izplatītās anketas par dažādiem attīstības virzieniem.⁵⁵

⁵² Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002.g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

⁵³ The State of Local Democracy in Central Europe. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, 2002.

⁵⁴ Indriksone, Andra. Nevalstiskās organizācijas – pašvaldību partneri attīstības plānošanā. Rīga: Providus, 2003.

⁵⁵ Indriksone, Andra. Nevalstiskās organizācijas – pašvaldību attīstībai. Logs. Nr.12 (103), 2003.g. decembris.

Sūdzību un ierosinājumu izskatīšanas kārtība

Likumā „Iesniegumu, sūdzību un ierosinājumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās” noteikts, ka iedzīvotājs var iesniegt pašvaldībā rakstisku iesniegumu un saskaņā ar likumu tam tiks sniegta atbilde.

Sabiedrisko organizāciju pārstāvji atzīmēja, ka svarīgi ir savā iesniegumā norādīt, ka saskaņā ar likumu „Iesniegumu, sūdzību un ierosinājumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās” pašvaldībai ir pienākums atbildēt noteiktā laikā un pamatot savu lēmumu. Tad gandrīz vienmēr tiek saņemta pamatota un laicīga atbilde.

Sadarbība ar pašvaldībām ir viens no politikas ietekmēšanas veidiem, par kuriem iedzīvotāji tic, ka tas ir efektīvs. 48,5% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ranžē to trešajā vietā pēc nozīmīguma (pēc dalības referendumos un vēlēšanās (66,8%) un mediju ietekmes (2,1%)). 31,2% vairāk tic personisko kontaktu nozīmei sadarbībā un 20,3% – atsevišķu jautājumu risināšanai izveidotu darba grupu efektivitātei.

Tomēr iedzīvotāju aktivitāte, izmantojot ar likumu noteiktās līdzdalības iespējas (izņemot dalību vēlēšanās) ir ārkārtīgi zema. Tikai 3,6% Latvijas iedzīvotāju atzīst⁵⁷, ka pēdējo 3 gadu laikā ir mēģinājuši panākt pašvaldības (domes) lēmuma pieņemšanu, atcelšanu vai mainīšanu. 2,7% iedzīvotāju ir mēģinājuši ietekmēt pašvaldību iestāžu lēmumus.

Pašvaldību un iedzīvotāju iniciatīvas, kas nav noteiktas likumā

Aptaujātie pašvaldību pārstāvji atzina, ka labprāt iesaista iedzīvotājus lēmumu pieņemšanā, jo, ja cilvēki paši kaut ko ir izdomājuši, tad viņiem tas ir tuvāks, vieglāk un labāk saprotams. Šādu projektu ieviešanā iedzīvotāji ir aktīvāki. Ja kādu labu lietu ierosinājis pašvaldība, iedzīvotāji to var nepieņemt, jo viņiem psiholoģiski liekas, ka kāds cenšas uzspiest kaut ko „no augšas”. „Visas tās lietas, kas ir nākušas no apakšas, tās vienmēr ir labi aizgājušas un tur vajag tikai piepalīdzēt, lai tas notiktu.”⁵⁹

Pašvaldību pārstāvji uzsvēruši, ka plaši izplata informāciju par pašvaldības darbu – gandrīz vienmēr tika minēta vietējā avīze, informācija pašvaldībā pie ziņojumu dēļiem, kā arī informācija pašvaldības interneta mājas lapās. Gandrīz visās pašvaldībās ir domāts, lai informāciju saņemtu būtu parocīgi – informācijas izplatīšanai tiek izmantotas pasta, veikala, aptieku telpas – vietas, kur cilvēki visbiežāk mēdz uzturēties.

Aptaujātās organizācijas norāda, ka kopumā tām nav problēmu ar informācijas saņemšanu no pašvaldībām – ja ir laiks, interese un „zini, ko meklēt”, tad informācija ir iegūstama. Vairākas organizācijas norāda, ka informācijas pieejamība ir atkarīga no tās rakstura. Grūti ir piekļūt tādai informācijai, kurai var būt komerciāls raksturs. Tāda, piemēram, ir nepieciešama vides aizsardzības organizācijām. Arī ja „visa” informācija ir pieejama, piemēram, pašvaldības interneta mājas lapā, tā var būt grūti sameklējama un cilvēkam ir ilgstoši jāklejo pa dažādiem interneta resursiem, lai par kādu jautājumu izveidotu „kopainu”. Ņemot vērā vairuma organizāciju tehniskos un cilvēkresursus, šādos gadījumos informācijas pieejamība ir diskutējama.

Vai jūs sekojat līdz domes gatavotajiem lēmumiem, to sagatavošanai, apspriešanai?

Grūti sekot, ja pats neesi tur iekšā. Pieprasīto informāciju viņi izsniedz pēdējā brīdī, piemēram, lēmuma projektu var iegūt tikai iepriekšējā dienā pirms sēdes. Informācija netiek liegta, bet tā, kas tiek sniegta, nav pilnīga uz doto brīdi. Pilnīgu mēs viņu varam redzēt tikai sēdes dienā. Pašvaldībā izskatāmo jautājumu apjoms ir ļoti liels. Tīri cilvēciņi, to var saprast.⁵⁹

Vai šajā informācijas sniegšanā ir vērojama kāda pretimnākšana, patiesa vēlme informēt jūsu organizāciju?

Ja mūs kā organizācijai šis jautājums interesē, tad mums ir jābūt tiem, kuriem ir jāpanāk, lai šī informācija būtu. Ja tu izrādi iniciatīvu, tad tev izrāda pretimnākšanu. Taču nav tā, ka piezvana un saka: „Mums te tiek gatavots lēmums, kas skar jūs, varbūt jūs tas interesē?”⁶⁰

Kopumā organizācijas atzīst, ka tās var ietekmēt pašvaldību lēmumus. Tiklīdz ir izdevies nodibināt kontaktu un parādīt, ka organizācija ir līdzvērtīgs sadarbības partneris, tās idejas tiek labprāt uzklaustītas un diskutētas, organizācija tiek aicināta uz komisiju sēdēm, iesaistīta projektu tapšanā.

Pašvaldības var veiksmīgi sadarboties gan ar formālām, gan neformālām grupām. Arī viena iedzīvotāja priekšlikums var tikt atbalstīts, ja no tā īstenošanas tiek labums plašākai sabiedrībai un ja to īstenot ir pašvaldības spēkos.

⁵⁶ The State of Local Democracy in Central Europe. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, 2002.

⁵⁷ Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2002. g. marts. Tieslietu ministrijas pasūtījums.

⁵⁸ The State of Local Democracy in Central Europe. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative, 2002.

⁵⁹ Intervija ar pašvaldības vadītāju. Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

⁶⁰ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums. 2004. gada februāris

Nopietnai līdzdalībai pašvaldību līmenī ir nepieciešami resursi – zināšanas par pašvaldību funkcijām un lēmumu pieņemšanas procesu, prasme diskutēt, aizstāvēt savu viedokli.

Vakar runāju ar vienu deputātu, kas uzskata: „Nu izstrādājiet to likumu, izstrādājiet un atnesiet un tad mēs nobalso- sim. Dažas sabiedriskās organizācijas tā dara.” Es saku: „Bet nu klausieties, bet mums nav tādi finansiālie resursi, lai mēs noalgotu ekspertu komandu un to darītu.” Jums par to darbu komisijā maksā, uztaisiet darba grupu, piesaistiet varbūt no malas vēl kādus ekspertus, dariet to. Nu acimredzot tā nav šī `politiskā griba` šim jautājumam.⁶¹

Vairākās pašvaldībās tiek organizētas iedzīvotāju sapulces, tikšanās ar iedzīvotājiem. Cilvēki dod priekšroku interaktīvām sadarbības formām, kurās arī viņi paši var izteikt viedokli un redzēt, ka tas tiek ņemts vērā. Kopīgās diskusijās tiek izstrādāts rīcības plāns.

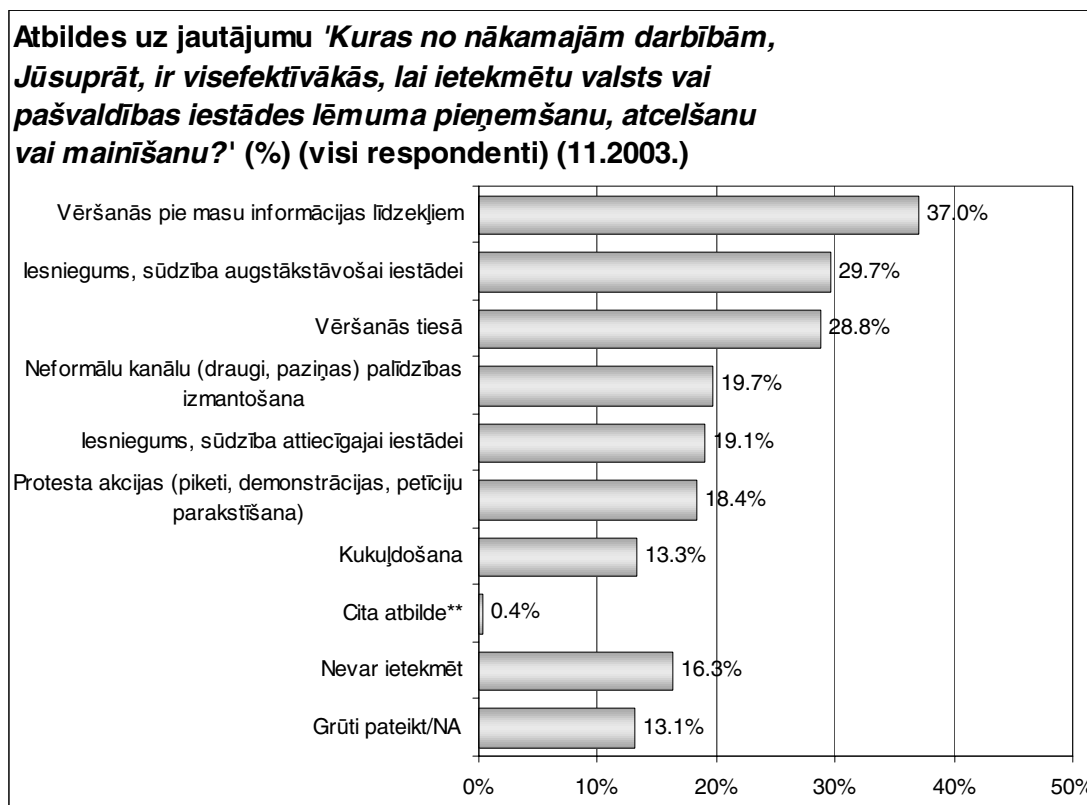
Trijos Latvijas rajonos – Balvu, Daugavpils un Rēzeknes rajonā tika īstenota lauku partnerības programma. Tā balstās uz ideju, ka savu vajadzību apzināšanā un nepieciešamās rīcības plānošanā un īstenošanā jāiesaista tie iedzīvotāji un iedzīvotāju grupas, kuriem savas vajadzības visgrūtāk formulēt. Programmas mērķi bija aktivizēt uzņēmējdarbību un iedzīvotāju spējas to uzsākt un saņemt nepieciešamos kredītresursus. Saskaņā ar Lielbritānijā apgūtu metodiku, partnerībās darbojās pašvaldību, attīstību veicinošo institūciju, kopienu un nevalstisko organizāciju pārstāvji, pakalpojumu sniedzēji, iesaistot darbā vietējos koordinatorus, kuru loma bija veidot vai aktivizēt kopienas un nodrošināt kopienu viedokļa rašanos un pārstāvību vietējās attīstības plānošanā (vairāk skat. Partnerības darbībā. Baltijas valstu lauku partnerības programma ilgtspējīgai lauku kopienu attīstībai).

4.3. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalība politikas veidošanā centrālās valsts pārvaldes līmenī

Iedzīvotāji nav aktīvi sadarbībai ar ministrijām vai to lēmumu ietekmēšanā. Atbildot uz (SKDS 11.2003) jautājumu „Vai pēdējo 3 gadu laikā Jūs esat mēģinājis panākt kādas valsts vai pašvaldības iestādes lēmuma pieņemšanu, atcelšanu vai mainīšanu kā privātpersona vai ar sabiedrisku organizāciju starpniecību”, tikai 1,8% respondentu ir atbildējuši, ka mēģinājuši ietekmēt valdības lēmumu vai noteikumus un tikpat – ka mēģinājuši ietekmēt citu valsts iestāžu lēmumus. 2,3% aptaujāto iedzīvotāju atzīst, ka, risinot savas problēmas, ir vērsušies pie valdības, rakstījuši vēstules ministrijām.

Vairums iedzīvotāju netic, ka valsts (un pašvaldību) lēmumus ir iespējams ietekmēt. 4.1.attēlā apkopoti dati par aptaujāto atbildēm (jāatzīmē, ka katrs respondents varēja atzīmēt ne vairāk kā trīs atbildes).

4.1.attēls

*Tā kā katrs respondents varēja minēt vairāk kā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

⁶¹ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums. 2004. gada februāris

To, ka „nevar ietekmēt”, kopumā norādīja 16% respondentu. Biežāk kā caurmērā šādu viedokli pauduši aptaujātie vecumā no 35 līdz 44 gadiem (22%), respondenti bez LR pilsonības (22%) un Kurzemē dzīvojošie (27%).

2002. – 2003. gadā tika veikts pētījums par ministriju sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām⁶². Tajā secināts, ka ir virkne līdzdalības iespēju jau politikas veidošanas un formulēšanas posmos, kuros var piedalīties sabiedriskās organizācijas. Pētījumā secināts, ka esošās līdzdalības iespējas tiek izmantotas salīdzinoši maz un šī sadarbība ne vienmēr ir efektīva.

No vienas puses – ir maz nevalstisko organizāciju, kuras aktīvi spēj sekot līdzi politikas veidošanai. No otras puses – pašreizējā ministriju prakse, sniedzot informāciju un iesaistot organizācijas politikas veidošanā, ne visos gadījumos ir efektīva. Uzlabojot ministriju un nevalstisko organizāciju savstarpējo komunikāciju, resursi tiktu izlietoti daudz lietderīgāk.

Viens no „sāpīgākajiem” jautājumiem nevalstiskajām organizācijām ir to līdzdalības resursi – laiks, ekspertīze.

Kādiem ir jābūt minimālajiem resursiem, lai piedalītos lēmumu pieņemšanā?

Nu noteikti ir jābūt izglītībai, lai varētu uz vieniem pamatiem runāt ar ierēdņiem, izprast gan likuma garu, gan jēgu, gan nozīmi, gan prast interpretēt šo likumu. Tas nozīmē, ka ir gandrīz vai jābūt kaut kādam kursam, kāda vispār ir likumu sistēma Latvijā, savstarpēja hierarhija un visas tās lietas. Tas viss ir jāzina, neapšaubāmi. Protams, ir vajadzīgs birojs, pieeja likumiem kā tādiem, nepieciešamas tikšanas kaut kādas, konsultācijas, gan sakari, gan internets, gan laba datortehnika un viss pārējais. Tas palīdz pēc iespējas ātrāk uzzināt, labāk ietekmēt, labāk izprast, ieraudzīt. Un ja ierēdnis redz, ka mēs vienlīdzīgi varam runāt un vienlīdzīgi saprotam šīs problēmas, tas ir daudz pozitīvāk, nekā ja, piemēram, atnāk kāds cilvēks, kas nekad ar likumiem nav saskāries un visu mūžu ir nostrādājis kaut vai par krāvēju un viņam nekad nav bijusi saistība ne ar valsti, ne ar pašvaldības sistēmu kā tādu, tad viņam ārkārtīgi grūti būs šajā lietā iekļauties.⁶³

Pētījumā⁶⁴ analizētas nevalstisko organizāciju iespējas Latvijā piesaistīt finansējumu tieši interešu aizstāvībai. Dažās jomās šādu iespēju piedāvā valsts (Sabiedrības integrācijas fonds, Lauksaimniecības ministrija), taču daudzas jomas ir atkarīgas no ārvalstu finansējuma dažādiem projektiem. Ļoti nelielu daļu organizāciju budžetā veido biedru naudu iemaksas (neliels organizāciju biedru skaits, un to maksāspēja). Organizāciju pārstāvji uzskata: ja organizāciju izvēlētus ekspertus iesaista darba grupās nopietnu projektu izstrādei, ministrijas varētu segt viņu izmaksas.

Ļoti svarīga ir savlaicīga informācijas pieejamība par to, kādus projektus un kad ministrijas plāno izstrādāt, kā arī – kādas būs organizāciju iespējas līdzdarboties. Līdzšinējā praksē organizācijas bieži vien par ministriju aktivitātēm uzzina ne tieši – no paziņām ministrijās, no citām organizācijām un dažos gadījumos pat no starptautiskajiem partneriem.

Pētījumā „Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot” ieteikts arvien vairāk iesaistīt organizācijas tieši sākotnējos politikas veidošanas posmos – apspriežot politikas pamatnostādnes un koncepcijas. Šajos posmos notiek diskusijas par principiem un jaunās politikas izvērtējuma kritērijiem. Vēlāk, kad jau sagatavoti apjomīgi politikas dokumenti vai likumi, ir grūti tajos iestrādāt jaunas idejas vai perspektīvas.

4.3.1. Pārvaldes uzdevumu nodošana nevalstiskajām organizācijām

Līdz 2003. gada 1.janvārim bija spēkā Ministru kabineta 1998. gada 15.septembra noteikumi nr.356 „**Par valsts pārvaldes funkciju deleģēšanu pilnvarotajām institūcijām**”. Tie bija visai īsi noteikumi, kuros bija noteikta deleģēšanas kārtība, kas var deleģēt, kam var deleģēt, ko nevar deleģēt. 2003.gada 1.janvārī stājās spēkā Valsts pārvaldes iekārtas likums (VPIL), bet minētie noteikumi zaudēja spēku. Jaunais likums satur V nodaļu „Atsevišķu valsts pārvaldes uzdevumu deleģēšana” (40.-47.panti), kurš būtībā aizstāj spēku zaudējušos MK noteikumus. Tā kā VPIL neparedz MK noteikumu pieņemšanu, kuri detalizēti regulētu deleģēšanas jautājumu, tad minētās VPIL normas ir vienīgās, kuras uz attiecas uz deleģēšanu. Ņemot vērā šo salīdzinoši neseno regulācijas maiņu, ir jāpatur prātā, ka joprojām ir iespējamas jaunās regulācijas izprašanas un piemērošanas problēmas un šajā jautājumā nav izveidojusies vienota kārtība un stabila prakse. Vēl vairāk, jāreķinās arī ar to, ka jaunās prakses ieviešanā ir ļoti iespējami likumpārkāpumi, kuru pamats lielā mērā ir pieredzes un izskaidrošanas trūkums.

Deleģēšana VPIL izpratnē ir tāda publiskās personas kompetencē esoša pārvaldes uzdevuma nodošana privātpersonai (gan fiziskai, gan juridiskai personai)⁶⁵, kurš izpildāms, pieņemot vai sagatavojot pārvaldes lēmumu (tai skaitā administratīvo aktu). Deleģēšanas gadījumā līdz ar pārvaldes uzdevuma nodošanu tiek nodots arī pilnvarojums pieņemt attiecīgus pārvaldes lēmumus.⁶⁶ Tomēr privātpersonai var nodot tiesības izdot administratīvos aktus tikai tad, ja to paredz likums⁶⁷. Līdz ar

⁶² Miezaine, Z. Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot. Rīga: Providus, 2004.

⁶³ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

⁶⁴ Miezaine, Z. Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējot. Rīga: Providus, 2004.

⁶⁵ Tā kā pētījuma mērķis ir aplūkot NVO sektora iesaistīšana pārvaldē, tad tā ietvaros netiks aplūkots jautājums par deleģēšanu publisko subjektu starpā.

⁶⁶ VPIL 40.p.1.d., 1.p.7.pkt.; ⁶⁷ VPIL 41.p.3.d.1.pkt.;

to deleģēšana savā būtībā ir noteikta apjoma un satura publiskās varas un tās realizācijas tiesību nodošana privātpersonai. Tāda ir deleģēšanas atšķirība no līdzīga sabiedrības iesaistīšanas veida – privātpersonas pilnvarojuma (skat. tālāk).

Jāievēro, ka VPIL nosaka, ka deleģēt var tikai pārvaldes uzdevumu, nevis pārvaldes funkciju. „Pārvaldes uzdevums” ir šaurāks jēdziens par jēdzienu „pārvaldes funkcija”. Pārvaldes funkcija ir uz vienu mērķi virzītu noteiktu pārvaldes uzdevumu kopums un atbildība par to izpildi. Tātad var deleģēt tikai uzdevumus, bet ne atbildību par to izpildi. Šis formulējums nozīmē, ka publiskā iestāde vienmēr paliek atbildīga par pārvaldes uzdevuma izpildi, arī tajā gadījumā, ja uzdevums deleģēts vai citādi nodots privātpersonai. VPIL sīkāk nedefinē ne tiešās valsts pārvaldes funkcijas, ne arī pārvaldes uzdevumus. Savukārt pašvaldību funkcijas daļēji ir uzskaitītas 19.05.1994. likuma „Par pašvaldībām” 15. pantā. Kopumā publiskās pārvaldes funkcijas un uzdevumi ir noteikti ārkārtīgi daudzos normatīvajos aktos. Diez vai ir iespējams veikt to pilnīgu uzskaitījumu un klasifikāciju.

Pārvaldes uzdevuma deleģēšana privātpersonai ir strikti ierobežota un nav atkarīga tikai no deleģētāja gribas. Katram konkrētajam deleģēšanas gadījumam tieši vai netieši ir jābalstās uz likumu⁶⁸. Saskaņā ar šo principu pārvaldes uzdevuma deleģēšana privātpersonai var notikt tikai šādos veidos un pēc šādiem principiem:

1. *ar likumu* (tai skaitā ar Ministru kabineta noteikumiem, kuri pieņemti Satversmes 81.p. kārtībā) paredzot konkrēto deleģējumu konkrētai privātpersonai. Pašlaik likumos pēc būtības ir noteikti deleģējumi šādām NVO⁶⁹ - Latvijas Ārstu biedrībai⁷⁰, Latvijas Māsu asociācijai, Latvijas Veterinārārstu biedrībai⁷¹, Latvijas Zvērinātu revidentu asociācijai⁷², Latvijas Amatniecības kamerai⁷³;
2. *ar ārēju normatīvo aktu* (Ministru kabineta noteikumiem vai pašvaldību saistošajiem noteikumiem), bet tikai tad, ja attiecīgā normatīvā akta izdevēju uz to pilnvaro likums. Likumam šādā situācijā ir jāparedz attiecīgā deleģētāja tiesības nodot privātpersonai pārvaldes uzdevumu, konkrēti nenosakot privātpersonu. Šādā situācijā privātpersonas izvēle ir deleģētāja ziņā. Tomēr jāievēro, ka likumā var būt noteikti kritēriji šīs izvēles izdarīšanai. Nododamais pārvaldes uzdevums likumā var būt konkrēti noteikts vai arī nenoteikts.
3. *ar deleģēšanas līgumu*, kurš noslēgts starp deleģētāju un privātpersonu. Šāda līguma noslēgšana iespējama tikai tad, ja to paredz likums. Likumam šādā situācijā arī jāparedz attiecīgā deleģētāja tiesības nodot privātpersonai pārvaldes uzdevumu, konkrēti nenosakot privātpersonu. Šādā situācijā privātpersonas izvēle ir deleģētāja ziņā. Tomēr jāievēro, ka likumā var būt noteikti kritēriji šīs izvēles izdarīšanai. Nododamais pārvaldes uzdevums likumā var būt konkrēti noteikts vai arī nenoteikts.

Nekādā gadījumā **nevar būt deleģēta politikas un stratēģijas plānošana un apstiprināšana, nozares darbības koordinācija, iestāžu un amatpersonu uzraudzība, publisko personu budžeta apstiprināšana, finanšu resursu sadale un kontrole**.⁷⁴ Privātpersonai nedrīkst deleģēt uzdevumus, kuri pēc savas būtības var būt tikai publisko iestāžu kompetencē.⁷⁵

Deleģēšana drīkst notikt tikai tad, ja privātpersona var attiecīgo uzdevumu veikt efektīvāk nekā deleģētājs. Likums sīkāk nenosaka ne efektivitātes noteikšanas principus un kārtību, ne kritērijus. Tomēr ir skaidrs, ka jebkurā gadījumā par efektivitātes izvērtēšanu atbild deleģētājs.

Par *funkciju* deleģēšanu sabiedriskajām organizācijām ir daudz runāts nevalstisko organizāciju vidē. Bieži tiek uzskatīts, ka tas ir stabils ienākumu avots. No valsts pārvaldes viedokļa raugoties, funkciju deleģēšana ir subsidiaritātes principa īstenošanas veids – tas dod iespēju pieņemt lēmumus un sniegt pakalpojumus iespējami tuvu iedzīvotājiem. Dažkārt tā ir pašpārvaldes principu īstenošana kādas jomas regulējumā, piemēram, radošo profesiju pārstāvju sociālās garantijas lielā mērā iespējamās, pateicoties biedru uzskaitē, ko veic radošās savienības).

VPIL VI nodaļas ietvaros ir noteikts, ka sabiedrību var iesaistīt pārvaldes procesos, izmantojot privātpersonu pilnvarošānu pārvaldes *uzdevuma* veikšanai. No deleģēšanas (skat. iepriekš) šis iesaistīšanas veids atšķiras ar to, ka pilnvarošāna notiek ar *līdzdarbības līgumu* un *neietver sevī tiesības pieņemt vai sagatavot pārvaldes lēmumus*.

Šis sabiedrības iesaistīšanas veids ir daudz plašāk izmantojams nekā valsts pārvaldes uzdevumu deleģēšana. Atšķirībā no deleģēšanas, kura ir pieļaujama tikai tad, ja pilnvarotais subjekts var veikt deleģēto uzdevumu *efektīvāk* nekā deleģētājs, līdzdarbības līguma slēgšana ir iespējama arī tad, ja pilnvarotā persona var veikt uzdevumu *vismaz tikpat efektīvi* (respektīvi – ne sliktāk) kā deleģētājs.

⁶⁸ VPIL40.p.2.d.

⁶⁹ Lielākā daļa turpmāk minēto likumu ir pieņemti pirms vairāk nekā 10 gadiem, tādēļ tajos nav lietota tā terminoloģija, kura tiek lietota VPIL. Minētajos likumos nav runa par deleģēšanu, taču ir redzams, ka minētajām organizācijām ir nodotas visai plašas pilnvaras attiecīgās profesijas organizācijas un uzraudzības sfērā.

⁷⁰ LR Saiema. Ārstniecības likums. Pieņemts 12.06.1997.; ⁷¹LR Saiema. Veterinārmedicīnas likums. Pieņemts 26.04.2001.

⁷² LR Saiema. Likums „Par zvērinātiem revidentiem”. Pieņemts 03.05.2001.; ⁷³ LR Saiema. Likums „Par amatniecību”. Pieņemts 02.02.1993.

⁷⁴ VPIL 41.p.2.-3.d.; ⁷⁵ VPIL 41.p.3.d.3.pkt.

Arī šajā gadījumā VPIL nosaka, ka pilnvarot privātpersonu ar līdzdarbības līgumu var tikai pārvaldes uzdevuma, nevis pārvaldes funkcijas veikšanai.

Šo līdzdalības veidu papildus VPIL regulē 29.07.2003 Ministru kabineta noteikumi nr. 419 „Kārtība, kādā tiešās pārvaldes iestādes slēdz līdzdarbības līgumus, un līdzdarbības līgumu publiskošanas kārtība”. Minētie noteikumi pilnīgi skaidri definē līdzdarbības līguma mērķi – veicināt sabiedrības iesaistišanu valsts pārvaldē.

Lai pilnvarotu privātpersonu veikt pārvaldes uzdevumu uz līdzdarbības līguma pamata, pilnvarotājai iestādei jāizvērtē, vai nododamais pārvaldes uzdevums atbilst šādiem kritērijiem:

- 1) tas tiek veikts sabiedriskā labuma (nekomerciālos) nolūkos,
- 2) pilnvarojums ir lietderīgs, lai veicinātu sabiedrības iesaistišanu pārvaldē,
- 3) pilnvarotā persona varēs veikt attiecīgu pārvaldes uzdevumu ne sliktāk kā pilnvarotāja iestāde.

Minētie MK noteikumi nosaka arī līdzdarbības līguma sagatavošanas un slēgšanas kārtību, pienākumu publicēt informāciju par līdzdarbības līguma slēgšanu laikrakstā *Latvijas Vēstnesis* un konkursa organizēšanu, ja līdzdarbības līguma cena pārsniedz 10 000 latu.

Dažkārt **nevalstisko organizāciju pārstāvji neizprot atšķirības starp deleģēšanu, pakalpojuma sniegšanu un dotāciju no ministrijas, visas šīs sadarbības formas dēvējot par funkciju deleģēšanu**. Bieži vien organizācijām tiek uzticēti uzdevumi bez atbilstošā finansējuma. Vērojama neskaidrība terminoloģijā un izpratnē par deleģēšanu. Gan pašvaldību vadītāji, gan sabiedrisko organizāciju pārstāvji par „funkciju deleģēšanu” dēvē gan kompetenču deleģēšanu ar finansējumu, gan daļēju finansējumu, gan pašvaldību pasūtījumu, gan jebkuru finansiālu vai cita veida pašvaldības palīdzību sabiedriskajām organizācijām. Par to liecina tādi izteikumi kā „...funkciju deleģēšana notiek arī pašlaik, bet tam nav juridiska statusa, „Līgums par sociālo funkciju pirkšanu būs funkciju deleģēšana” u. tml. Vēlreiz jāatzīmē, ka juridiskā izpratnē pārvaldes funkciju deleģēt nevar, var deleģēt tikai atsevišķus pārvaldes uzdevumus.

Pētījuma laikā tika veikta **ministriju un to pārraudzībā esošo iestāžu** aptauja par deleģēšanu un pilnvarošanu, lūdzot norādīt nodotos pārvaldes uzdevumus, sadarbības organizāciju un finansējuma apjomu. Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts, Aizsardzības, Ekonomikas, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu, Finanšu, Satiksmes, Vides, Ārlietu, Iekšlietu un Izglītības ministrija 2002. un 2003. gadā nav nodevusi pārvaldes uzdevumus privātajam sektoram, savukārt Tieslietu ministrija nav sniegusi atbildi.

Labklājības ministrijas Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, lai uzlabotu pensionāru informētību, sadarbojas ar Latvijas Pensionāru federāciju sabiedrisko attiecību jomā. Savukārt Kultūras ministrija pārskata periodā ir nodevusi informācijas uzkrāšanas un analīzes, kā arī tās pieejamības veicināšanu attiecīgi Latvijas Literatūras centram un Latvijas Mūzikas informācijas centram. Zemkopības ministrija nodod ar ciltsdarbu saistītās funkcijas atbilstošo dzīvnieku audzētāju asociācijām (gan, Sabiedriskajām organizācijām, gan A/S, gan SIA). Visas ministrijas ir apmierinātas ar organizāciju darbu. Aptaujāto ministriju darbiniekiem nav ierosinājumu izmaiņām normatīvajā regulējumā.

Arī nevalstisko organizāciju aktivisti tika aptaujāti par viņu pieredzi šajā jomā.

Kāda ir attieksme pret pārvaldes uzdevumu nodošanu? Vai jūs pildāt kādus valsts vai pašvaldības pasūtījumus?

Bez naudas jā. Mums ir projekts ar Labklājības ministriju, mēs esam projekta (..) īstenotāji. Faktiski Labklājības ministrija skaitās kā vadītāji, bet reālie īstenotāji esam mēs. Tad mums ir sadarbība ar valsts valodas apguves centru, kas piedāvā mums savus skolotājus, bet mums savukārt ir klienti un telpas, kur viss var notikt. Tad ir sadarbība ar policiju, kad tiek atsūtītas tās meitenes, kas ir cietušas no cilvēku tirdzniecības, no seksuālās izmantošanas. Viņas tiek atsūtītas uz Latviju un policija vienkārši zvina mums un sociālā darbiniece strādā ar šīm meitenēm. Bet šo finansējumu meitenēm valsts nedod. Mēs tagad domājam, kā panākt to, lai no mums pārņem šos pakalpojumus, ko mēs darām.⁷⁶

Aptaujātie **pašvaldību vadītāji** nodevuši vai plāno nodot nevalstiskajām organizācijām pārvaldes uzdevumus šādās jomās: pieaugušo izglītība, tūrisma attīstība, kultūras un sporta dzīves organizēšana, sociālā palīdzība – mājas aprūpe, vecu cilvēku kopšana, atsevišķu riska grupu izglītošana, nodarbības ar riska ģimenēm, vasaras nometnes jauniešiem, nodarbības ar bērniem pēc stundām, darbs ar bezpajumtniekiem, bērnu nami, krīzes centri, izstumto grupu integrēšana sabiedrībā, sociālo māju apsaimniekošana.

Uzdevumu **nodošanas motivācija no pašvaldību pārstāvju puses** ir:

- organizācijas spēj piesaistīt finansējumu savām idejām arī no citiem, līdz ar to pašvaldības ieguldījums nepieciešams tikai kā līdzfinansējums. Privātie uzņēmēji neziedos līdzekļus pašvaldībai, bet nevalstiskajām organizācijām ziedo labprāt.
- ja organizācijas uzņemas atbildību, piemēram, humānās palīdzības sadalē, tad iznāk, ka sabiedrība pati izlemj, kam kas vairāk nepieciešams. Ja to darītu pašvaldība, būtu jautājumi „... kāpēc tam tika un tam netika”.
- pašvaldībai un sabiedriskajai organizācijai kādā jomā ir kopīgas intereses.
- NVO iniciatīvas parasti jau ir apspriestas sabiedrībā un atzītas par vajadzīgām.
- pašvaldībām trūkst cilvēkresursu, sabiedriskās organizācijas nāk kā palīgi.

Daži pašvaldību vadītāji pauda skepsi par iespējamu uzdevumu nodošanu, balstot savu viedokli sabiedrisko organizāciju subjektīvajā, emocionālajā, kareivīgajā attieksmē pret jautājumiem.

Pašvaldību pārstāvji stāsta, ka vairumā gadījumu, doma nodot kādu uzdevumu radusies **pēc pašas organizācijas iniciatīvas**, kas labi sevi parādījusi konkrētajā jomā, atradusi inovatīvu pieeju kāda jautājuma risināšanai.

Dažas organizācijas sūdzas par haotisku, neorganizētu pieeju jautājumiem no pašvaldības puses – jautājumi tiek izlemti lēni, nav skaidra lēmumu pieņemšanas procedūra. Aptaujātie nevalstisko organizāciju pārstāvji min, ka ir grūti uzziņāt, kādus uzdevumus pašvaldība gatavojas nodot.

Teorētiski tādas iespējas pastāv, ka deleģē kaut kādas funkcijas. Pastāv arī tas, ka deleģē kaut kādu budžeta daļu no pašvaldības noteiktu mērķu realizācijai noteiktām iedzīvotāju grupām. Tā būtu, ja tas tiktu darīts. Bet, ka kaut kas tāds notiktu Latvijā, man informācijas nav. Domāju, ja ir pietiekoši iesaistīti, apzināti un kompetenti šādu grupu dalībnieki, tad to varētu darīt. Bet, manuprāt, pašvaldības ir pieradušas, ka viņi – cilvēki pašvaldībā ir slēgta grupa, kura rēķinās tikai ar savstarpējām interesēm. Viņi pat nav ieinteresēti sevi apgrūtināt ar iedzīvotāju iesaisti.⁷⁷

Organizācijas, kurām ir sadarbības līgumi ar pašvaldībām, galvenokārt pašas ir bijušas sadarbības iniciatores.

Viss atkarīgs no organizācijas uzņēmības. Mēs paši aizgājām uz pašvaldību ar to, ka mēs gribētu pārņemt mājas aprūpes dienesta funkcijas. Pašvaldība piekrita ar lielu prieku, jo arī viņi ir ieinteresēti, lai šī joma būtu sakārtota. Tagad jau es zināju, ka ir tāda funkciju deleģēšana, bet daudzas organizācijas to nezina, un neizmanto.⁷⁸

Viens no pētījuma uzdevumiem projektā ir **veikt pašvaldību finanšu analīzi attiecībā uz to uzdevumu izpildi, kas nodoti pašvaldību uzņēmumiem**. Uzdevums formulēts, izejot no situācijas, ka nevalstisko organizāciju sektoram tuvākais līmenis ir vietējās pašvaldības un pašvaldību uzņēmumi, tātad jāaplūko šo uzņēmumu uzdevumu izpildes nodošana nevalstisko organizāciju sektoram.

Likums „Par pašvaldībām” (14.panta 1.daļa) paredz, ka, pildot savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības veidot pašvaldības iestādes, uzņēmumus un ar saviem līdzekļiem piedalīties uzņēmēj-sabiedrībās. No tā izriet, ka dibinot uzņēmumus (vai ar daļām iesaistoties uzņēmēj-sabiedrībās) pašvaldības izvēlas konkrēto funkciju izpildes formu, nevis deleģē funkciju uzņēmumam.

Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka Latvijā 2003.gada aprīlī pavisam bija 669 uzņēmumi, kuros bija kāda pašvaldību kapitāla daļa. 4.1. tabulā redzams šādu uzņēmumu sadalījums pa veidiem un pēc tā, kāda pašvaldību kapitāla daļa tajos ir.

4.1. tabula

Uzņēmumu skaits ar pašvaldību kapitālu

Uzņēmējdarbības forma	Pašvaldību kapitāls			Pavisam
	100%	Vairāk kā 50%	Mazāk kā 50%	
Kopā	532	34	103	669
Pašvaldības uzņēmums	365	0	0	365
SIA	157	31	70	258
Akciju sabiedrība	10	2	25	37
Citas	0	1	8	9

Saistībā ar Komerclikuma spēkā stāšanos, situācija mainās. Līdz 2003. gada beigām pašvaldības uzņēmumi bijā jā-pārreģistrē par kādu uzņēmēj-sabiedrību, pašvaldības aģentūru vai iestādi.

⁷⁷ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

⁷⁸ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

Kopīgais neto apgrozījums 2001. gadā uzņēmumiem ar pašvaldības kapitālu bija 2582 miljoni latu. Apgrozījuma sadalījums pa uzņēmumiem pēc pašvaldību kapitāla daļas tajos dots 4.2.tabulā.

4.2.tabula

Neto apgrozījums 2001.gadā pašvaldību uzņēmumos un uzņēmumos ar pašvaldību daļu

	<i>Pašvaldību uzņēmumi</i>	<i>Uzņēmumi ar pašvaldību daļu kapitālā =>50%</i>	<i>Uzņēmumi ar pašvaldību daļu kapitālā <50%</i>
Neto apgrozījums, tūkst. latu	2390799,4	7777,3	183772,9

Galvenās nozares un jomas (pēc uzņēmumu skaita), kur darbojas uzņēmumi ar pašvaldību kapitālu ir:

- komunālie pakalpojumi, ūdens apgāde, kanalizācija, siltumapgāde, atkritumu savākšana un glabāšana, teritorijas labiekārtošana;
- veselības aprūpe;
- darbības ar nekustamo īpašumu;
- sports;
- sabiedriskais transports.

Precīzs uzņēmumu skaita sadalījums redzams 4.3.tabulā.

Kā redzams, pašvaldību uzņēmumi veic darbus, kuri saistīti ar maksas pakalpojumiem (komunālie pakalpojumi, veselības aprūpe, darbības ar nekustamo īpašumu, sabiedriskais transports), tādēļ to izpildi drīzāk vajadzētu nodot nevis nevalstiskajām organizācijām, bet privātajam sektoram. Šobrīd arī vērojama tendence, ka maksas pakalpojumu sniegšana arvien vairāk tiek nodota privātajam sektoram. Un šo uzņēmumu darbību regulē dabīgā konkurence vai komunālo pakalpojumu jomā – sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (regulatori).

Runājot par pašvaldību uzdevumu izpildi, pieredze sadarbībā ar pašvaldībām liecina, ka nevalstiskais sektors šobrīd jau veiksmīgi darbojas sociālās aprūpes nodrošināšanā. Tomēr nav precīzu ziņu par to, cik pašvaldībās sociālos pakalpojumus nodrošina sabiedriskās organizācijas un kurās pašvaldībās šim mērķim veidotas jaunas sabiedriskās organizācijas. Nevar noliegt, ka sabiedriskās organizācijas formas izvēle nereti ir saistīta ar iespēju piesaistīt papildu finansējumu, kas paredzēts tikai šādai formai (pašvaldībās populārākais ir Karalienes Julianas fonds), un tā ir atbalstāma iniciatīva. Kā veiksmīgu piemēru var minēt Dundagas pagastā izveidoto Dundagas Aprūpes fondu, kas nodrošina veco ļaužu aprūpi, gan stacionāru, gan mobilu. Fonds piesaista dažādu donoru līdzekļus, bez tam pašvaldība pārskaita maksu par sniegtajiem pakalpojumiem, kas saviem iedzīvotājiem būtu jānodrošina pašvaldībai.

4.3. tabula

Uzņēmumu skaits ar pašvaldību kapitālu pa darbības jomām (2003. gada aprīli)

<i>Ekonomiskās aktivitātes</i>	<i>Pašvaldību kapitāls</i>			<i>Pavisam</i>
	<i>100%</i>	<i>Vairāk kā 50%</i>	<i>Mazāk kā 50%</i>	
Kopā	532	34	103	669
Siltumapgāde un karstā ūdens apgāde	88	1	2	91
Ūdensieguve un ūdensapgāde	15	0	0	15
Atkritumu savākšana un izvešana, teritorijas labiekārtošana	66	3	5	74
Veselības aprūpe	115	0	1	116
Aptiekas	17	0	2	19
Darbības ar nekustamo īpašumu	81	0	3	84
Nekustamā īpašuma noma	16	1	3	20
Sports	10	7	6	23
Sabiedriskais transports	18	0	3	21
Sociālā aprūpe	12	1	1	14
Radio un TV	6	1	5	12
Juridiskās, grāmatvedības un audita konsultācijas	0	2	10	12
Pieaugušo izglītība	4	3	3	10
Brīvā laika pavadīšana (izņemot sports)	8	0	1	9
Tūrisma aģentūras	4	3	1	8
Lauksaimniecības pakalpojumi	3	1	4	8
Elektroenerģijas ražošana	3	1	4	8
Viesnīcas	3	1	3	7
Restorāni	3	0	2	5
Mazumtirdzniecība	4	0	0	4
Izdevējdarbība	1	0	2	3

4.4. Iedzīvotāju/ NVO līdzdalība politikas veidošanā Saeimas līmenī

Iedzīvotāji var piedalīties Saeimas darbā, pirmkārt, ievēlot deputātus, otrkārt, darbojoties politiskajās partijās. Līdzšinējā pilsoņu līdzdalība Saeimas vēlēšanās ir bijusi samērā augsta: 89,9% vēlētāju 5. Saeimas vēlēšanās, 71,9% 6. un 7. Saeimas vēlēšanās un 71,3% 8. Saeimas vēlēšanās.

Vēlēšanu starplaikos pilsoņi var tikt ar deputātiem, rakstīt vēstules, kā arī piedalīties komisiju sēdēs, ja tiek uzaicināti kā eksperti.

Vēlētājiem ir arī tiesības iesniegt likumprojektus, ja par tiem nobalsojusi 1/10 daļa vēlētāju. Likumdošanas iniciatīvas tiesības ir arī Ministru Kabineta, Deputātu komisijām, kā arī deputātiem (ne mazāk kā pieci deputāti).

Ja Saeima pieņem likumu, ar ko ir neapmierināta kāda sabiedrības grupa, tā var aicināt Valsts prezidenti to neizsludināt. Šādi 2004. gada ziemā rīkojās organizācijas, kuras vēlējās, lai netiktu izsludināti grozījumi Izglītības likumā. Tās organizēja vērienīgu akciju ar skolēnu piedalīšanos pie Prezidentes pils.

Saeimas lēmumu ietekmēšana nav populārs veids kā iedzīvotāji līdzdarbojas politikas veidošanā. Tikai 1,7% iedzīvotāju atzīst, ka pēdējo 3 gadu laikā ir mēģinājuši ietekmēt kādu Saeimas lēmumu vai likumu. Tikai 0,7% iedzīvotāju pēdējā gada laikā ir vērsušies pie Saeimas deputātiem vai rakstījuši vēstules, lai risinātu savas, tuvāko cilvēku vai visas sabiedrības problēmas.⁷⁹

Arī no aptaujātajiem sabiedrisko organizāciju līderiem tikai nedaudzi atzīst, ka ir sadarbojušies ar Saeimu politikas veidošanā. Vairums (īpaši ārpus Rīgas esošās organizācijas) uzskata, ka Saeimas līmenī efektīvāk var sadarboties viņu jomas jumta organizācijas vai Nevalstisko organizāciju centrs.

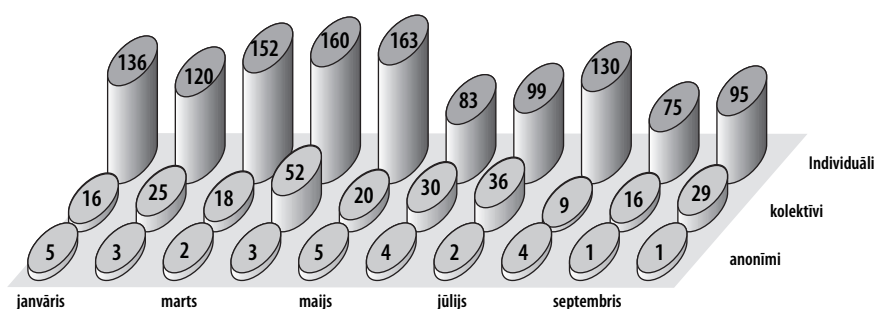
Tās organizācijas, kas sadarbojas ar Saeimu likumu izstrādē, min šādas sadarbības formas – personīgas tikšanās ar deputātiem, klātbūtne komisijās, kurās tiek izstrādāti vai apspriesti organizācijām svarīgi projekti, konsultācijas ar Saeimas frakcijām pirms balsojumiem plenārsēdēs, skaidrojošu materiālu gatavošana un izplatīšana deputātiem pirms balsojuma.

Sadarbība ar Saeimas komisijām balstās uz savstarpēju ekspertīzes un autoritātes atzīšanu. Tomēr komisija nosaka sadarbības noteikumus. Pēc saviem ieskatiem tā var uzaicināt vai neuzaicināt uz sēdi pārstāvi, kurš izteicis vēlēšanos piedalīties. (Šādā gadījumā organizācija var rosināt sēdē būt klāt mediju pārstāvi, jo medijiem sēdes ir atklātas). Dažkārt komisiju sēžu laiki neļauj pārstāvjiem piedalīties sēdē. Piemēram, ja tiek izskatīts jautājums, kas skar bērnus, laikā, kad skolā notiek mācības, bērniem ir sarežģīti iegūt no tām atbrīvojumu, lai piedalītos sēdē.⁸⁰

Saeimas mājas lapā pieejama statistika par 7. Saeimas darbības laikā saņemtajiem iedzīvotāju iesniegumiem.

4.2. attēls

Individuālo, kolektīvo un anonīmo iesniegumu skaits

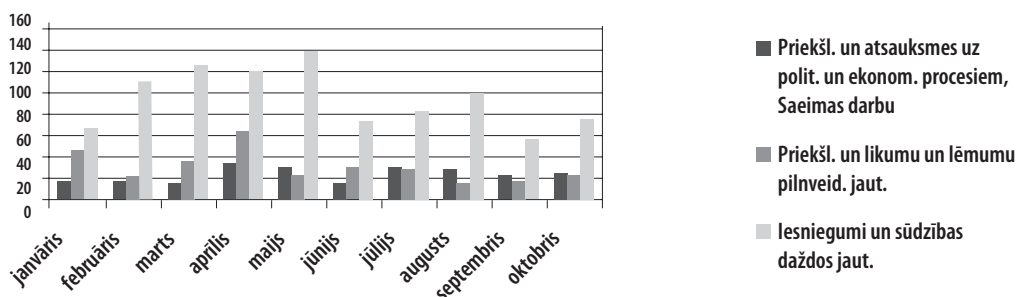
Izvērstāka informācija par iedzīvotāju iesniegumiem 1999. gadā liecina, ka personiskā pieņemšanā ieradušies 953 iedzīvotāji, no kuriem 413 atnesuši arī rakstiskus iesniegumus. Kopā šajā gadā saņemti 4317 rakstiski iesniegumi. No tiem 245 gadījumos atbildes rakstītas iesniegumu birojā, 1937 iesniegumi pēc atbilstības nodoti atsevišķiem deputātiem, 1545 iesniegumi nodoti deputātu frakcijām, 1573 – deputātu komisijām, 261 – Saeimas struktūrvienībām, 154 – pārsūtīti citām iestādēm un organizācijām un 91 nosūtīts uz arhīvu (anonīmi iesniegumi bez konkrēta satura).⁸¹

⁷⁹ Iedzīvotāju aptauja par dažādiem integrācijas aspektiem, SKDS, 2003 gada novembris. ĪUMSILS pasūtījums.

⁸⁰ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvji, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

⁸¹ Latvijas Republikas Saeimas Mandātu un iesniegumu komisijas informācija par iesniegumu birojā saņemtajiem iesniegumiem 1999. gadā., Sk. internetā (27.02.2004) <http://www.saeima.lv>.

Iesniegumu raksturojums pēc satura

4.5. Kopsavilkums

- Kaut gan likums paredz veidus, kā var iesaistīties politikas veidošanā, tikai neliela daļa iedzīvotāju un nevalstisko organizāciju iesaistās politikas veidošanā pašvaldībās, ministrijās un Saeimā. Ir maz pozitīvu piemēru, ka šādi iespējams savas intereses aizstāvēt. Katrs neveiksmīgs mēģinājums attur no tālākas iesaistīšanās.
- Līdzdalība politikas veidošanā prasa resursus, kuru vairumam Latvijas organizāciju nav. Līdz ar to politikas veidošanā ietekme ir nelielai (elitārai?) NVO daļai.
- Lai gan formāli sadarbība starp nevalstisko un publisko sektoru ir atvērta un juridiskā regulācija šajā jomā ir visai demokrātiska, tomēr pietrūkst praktiska regulējuma, kas padarītu šo sadarbību efektīvu. Veidojot sadarbību jāpatur prātā, ka valsts pārvalde ir publisko tiesību sfēra, kura sabiedrības un valsts savstarpējo attiecību jomā balstās uz principu „aizliegts viss, kas nav atļauts”. Likumā neparedzēta iniciatīva no publiskās varas puses attiecībā uz sabiedrību var izrādīties bīstams ierocis. Tādēļ, ja ir vēlme sabiedrību vairāk iesaistīt valsts pārvaldes jautājumu risināšanā, tad tiesiskajai regulācijai jābūt detalizētākai.
- Ministrijās un pašvaldībās (izņemot atsevišķus likumā noteiktus gadījumus, kā arī padomju nolikumos paredzētas procedūras) nepastāv noteikti kritēriji konkrētu NVO iesaistīšanai darba grupās, konsultatīvajās padomēs, projektu izvērtēšanā un apspriešanā. Jāievieš tādas procedūras (ieskaitot atklātus konkursus, sabiedriskās apspriedes), kas padara šo iespēju atklātu/pieejamu visām ieinteresētajām organizācijām, neatkarīgi no tām pieejamo resursu apjoma. (Zemkopības ministrijas piemērs – Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padome, finansējums konkursa kārtībā).
- Ne visai demokrātisks ir tiesiskās regulācijas trūkums attiecībā uz darba grupu un konsultatīvo padomju slēdzienu un lēmumu, kā arī privātpersonu atzinumu sekām. Nav šaubu, ka šādi lēmumi, slēdzieni un atzinumi nevar būt saistoši valsts iestādēm un to amatpersonām, taču pašreizējais seku regulācijas trūkums ļauj šādus slēdzienus un atzinumus pilnībā ignorēt. Savukārt risinājums darba grupu un konsultatīvo padomju slēdzienu un lēmumu, kā arī privātpersonu atzinumu seku nenoteiktības problēmai varētu būt noteikuma iekļaušana VPIL, ka amatpersonai vai iestādei, pieņemot lēmumu, kas ir pretējs šādam slēdzienam (ieteikumam, atzinumam u.tml.), ir īpaši jānorāda iemesli, kuru dēļ attiecīgais slēdziens (ieteikums, atzinums u.tml.) nav ņemts vērā⁸².
- Galvenā problēma publiskās apspriešanas kontekstā ir likumā lietotā jēdziena „sabiedrībai svarīgo jautājumu” satura noteikšana. Pašlaik šā jēdziena piepildīšana ar saturu katrā konkrētā gadījumā ir pilnībā atstāta iestādes ziņā. Šāda situācija nerada labvēlīgu augsni sabiedrības interešu aizsardzībai. Viens no risinājumiem būtu noteikt likumā vai citā normatīvajā aktā vispārīgus faktorus, kuri ņemami vērā, lemjot par publiskās apspriešanas organizēšanu. Piemēram, normatīvajā aktā var paredzēt, ka obligāti jāriko publiskā apspriešana, ja tiek lemts jautājums, kurš acīmredzami skar noteiktas teritorijas iedzīvotāju vai kādas sociālās grupas intereses, vai arī, ja šis jautājums skar, piemēram, vides aizsardzības, veselības aizsardzības jautājumus. Var arī izveidot to jautājumu sarakstu, kuros publisko apspriešanu nedrīkst organizēt, piemēram, valsts drošības, iekšlietu jautājumi. Pārējos gadījumos publiskās apspriešanas organizēšana varētu palikt fakultatīva.
- Publisko funkciju deleģēšana ar tiesībām pieņemt pārvaldes lēmumus ir iespējama tikai ar tiešu vai netiešu likumā noteiktu pilnvarojumu, jo šis sabiedrības iesaistīšanas veids ir saistīts ar apjomīgu publiskās varas nodošanu privātpersonai. Rezultātā deleģēšana nevar notikt tikai uz ierēdņa lēmuma pamata. Tādēļ deleģēšana ir salīdzinoši reta parādība, un domājams, tā tāda arī paliks, atstājot galveno nozīmi citiem sabiedrības iesaistīšanas veidiem.

⁸² Analoģiska norma attiecībā uz citu līdzdalības formu – publisko apspriešanu jau ir ietverta VPIL 48.p.2.d.

- Lai gan VPIL kopumā ir ļoti demokrātisks un gandrīz jebkuras publiskās iestādes nolikumā ir ierakstīta tās funkcija „sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām”, detalizētāka mehānisma trūkums ir nopietns šķērslis šādai sadarbībai, jo amatpersonas pilnīgi pamatoti baidās pārkāpt sadarbības robežu, kura diemžēl nekur nav noteikta. Likumi satur ļoti daudz vispārīgu formulējumu par deleģētāja pienākumiem. Tas rada zināmu tiesisko nenoteiktību un tādējādi kavē sabiedrības iesaistišanu. Šie vispārējie pienākumi nav sīkāk izvērsti ne pašā likumā, nedz arī kādos MK noteikumos, jo likums neparedz MK kompetenci pieņemt šādus noteikumus attiecībā uz deleģēšanas procedūru.
- Lai padarītu deleģēšanas procedūru saprotamāku gan ierēdņiem, gan sabiedrībai, būtu nepieciešams to izvērst detalizētāk. Detalizētāks regulējums iespējams kādā no turpmāk minētajiem veidiem:
 - 1) risināt minētos neskaidros jautājumus katra konkrētā deleģējuma ietvaros tajā likumā, ar kuru tiek noteikta attiecīgās deleģēšanas iespēja vai ar to pašu likumu pilnvarot šo jautājumu detalizētākai noteikšanai MK;
 - 2) izdot MK noteikumus par vispārējo kārtību, kādā notiek deleģēšana ar likumpamatoto aktu vai līgumu. Ja tiek izvēlēts šis risinājums, jāpapildina VPIL (iespējams, 40.p. ar jaunu 4.daļu) ar pilnvarojumu MK izdot attiecīgus noteikumus;
 - 3) izdodot iekšējos normatīvos aktus – instrukcijas vai ieteikumus.
- Vismaz teorētiskā līmenī ir jādefinē, kas ir pārvaldes uzdevums, kuru atšķirībā no pārvaldes funkcijas var deleģēt. Kā jau minēts, pašvaldību funkcijas ir definētas likumā, tādēļ pašvaldību gadījumā šāda problēma nepastāv. Interpretējot šos jēdzienus, ir jāņem vērā tas, ka pārvaldes funkcija sevī ietver pārvaldes uzdevumu kopumu un atbildību par tā izpildi. Tādējādi likumam nosakot, ka deleģēt var tikai uzdevumu, atbildība nekādā gadījumā nevar pāriet uz pilnvaroto personu.
- Problēmas rada arī tiesiskā neskaidrība jēdzienos „pārvaldes funkcija” un „pārvaldes uzdevums”. Pārvaldes funkciju neviennozīmīgais traktējums noved arī pie pārvaldes uzdevumu kā pārvaldes funkciju sastāvdaļas neviennozīmīga traktējuma. Tādēļ rodas nesapratne par to, ko var deleģēt un ko nevar. Bez tam zināmas problēmas var radīt tas, ka likums neparedz līguma izbeigšanas kārtību, ja, piemēram, pilnvarotā persona nepilda savus pienākumus, veic tos neefektīvi u.tml. Pastāv zināmas šaubas, vai šim līgumam, kuram ir lielā mērā publiski tiesisks raksturs, varētu pilnībā tikt piemēroti Civillikuma noteikumi.
- Problēmas ar līdzdarbības līguma tiesisko regulējumu ir līdzīgas tām, kuras pastāv pārvaldes uzdevumu deleģēšanā (skat. iepriekšējo nodaļu par deleģēšanu). It īpaši tas attiecas uz efektivitātes izvērtēšanu kā pilnvarotāja pienākumu. Tomēr jāatzīst, ka pateicoties 2003. gada 29.jūlija MK noteikumiem nr.419, kopumā līdzdarbības līguma slēgšana ir skaidrāk regulēta nekā deleģēšana. Tam principā vajadzētu atvieglot līdzdarbības līgumu slēgšanu, tomēr, tāpat kā deleģēšanas gadījumā, jautājumus rada robežas novilkšana starp pārvaldes funkciju un pārvaldes uzdevumu.
- Nevalstisko organizāciju pārstāvji ir izteikuši bažas, ka pakalpojumu iepirkuma nosacījumi – finansējuma griesti, virs kuriem ministrijai jāriko cenu aptauja vai atklāts konkurss, kā arī līguma termiņš (1 gads) – ierobežo organizāciju iespējas plānot savu darbu ilgtermiņā. No otras puses, šie nosacījumi veicina konkurenci starp organizācijām un neļauj veidoties „kabatas” organizācijām.
- Informācijas atklātības likums, MK noteikumi „Iespējamu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās” ir demokrātiski, un tajos noteiktā informācijas pieprasīšanas un sniegšanas procedūra nav sarežģīta. Tādēļ nav domājams, ka tie varētu radīt juridiska rakstura problēmas, kuras negatīvi ietekmētu sabiedrības un tās locekļu tiesības attiecībā ar publisko varu.

5. Faktori, kas izriet no Latvijas iestāšanās ES un ietekmē sadarbību/ līdzdalību

5.1. Iespējas piesaistīt ES līdzekļus

Līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā, no 2004. gada Latvijas valsts un pašvaldību institūcijām, uzņēmējiem un organizācijām būs pieejams Eiropas Savienības struktūrfondu (ES SF) finansējums.

No 2004. līdz 2006.gadam Latvijai struktūrfondu ietvaros kopējais pieejamais finansējums ir 830 miljoni EUR (ES struktūrfondu finansējums 625 miljoni EUR un LR finansējums 205 miljoni EUR) (Finanšu ministrija, 2004.).

Finansējums tiks piešķirts Attīstības plānā noteikto prioritāšu virzienos. Latvijas attīstības plāna (Vienotā programm-dokumenta) 1.mērķa programmā 2004.-2006. gadam (Finanšu ministrija, 04.12.2003.), ko apstiprinājusi Eiropas Komisija, ietvertas šādas prioritātes:

- 1.prioritāte – Teritoriālās vienotības veicināšana (Līdzsvarotas attīstības veicināšana);
- 2.prioritāte - Uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana;
- 3.prioritāte - Cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana;
- 4.prioritāte – Lauku un zivsaimniecības attīstības veicināšana:

- 4.1.apakšprioritāte - Lauksaimniecības un lauku attīstības veicināšana;
- 4.2.apakšprioritāte - Ilgtspējīgas zivsaimniecības attīstības veicināšana.

Minētajā dokumentā katras prioritātes ietvaros ir noteikti attiecīgās prioritātes pasākumi. Savukārt katram pasākumam dots īss apraksts, mērķa grupas, mērķis, atbilstošās aktivitātes un atbalsta saņēmēji.

5.1. tabulā apkopotas prioritātes, to pasākumi, kā arī atzīmēts, kuros pasākumos starp atbilstošajiem atbalsta saņēmējiem minētas arī nevalstiskās organizācijas.

Kā 5.1. tabulā redzams, nevalstiskās organizācijas var būt atbalsta saņēmējs šādos pasākumos:

- 1.1.pasākumā. Vides infrastruktūras uzlabošana un tūrisma attīstības veicināšana (NVO - saistībā ar tūrismu).
- 1.4.pasākumā. Izglītības, veselības aprūpes un sociālās infrastruktūras attīstība.
- 3.1. pasākumā. Nodarbinātības veicināšana
- 3.2. pasākumā. Izglītības un tālākizglītības attīstība
- 3.3. pasākumā. Sociālās izstumtības mazināšana
- 4.1.6. pasākumā. Vietējās kapacitātes attīstīšana (LEADER+ veida pasākums).

Attīstības plānā noteikto valsts prioritāšu īstenošanai paredzēts ES struktūrfondu līdzfinansējums, kas apjoma ziņā būs lielāks par Latvijas puses publisko un privāto finansējumu.

**Latvijas attīstības plāna (Vienotā programmdokumenta) 1.mērķa programmā
2004.-2006. gadam noteiktās prioritātes un to pasākumi**

<i>Prioritāte/pasākumi</i>	<i>NVO kā atbilstošie atbalsta saņēmēji</i>
1.Teritoriālās vienotības veicināšana	
1.1. Vides infrastruktūras uzlabošana un tūrisma attīstības veicināšana	NVO, bezpeļņas juridiskās personas
1.2. Pieejamības un transporta sistēmas attīstība	
1.3. Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas attīstība	
1.4. Izglītības, veselības aprūpes un sociālās infrastruktūras attīstība	NVO
2. Uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana	
2.1. Atbalsts inovāciju attīstības veicināšanai	
2.2. Uzņēmējdarbību veicinošas infrastruktūras attīstība	
2.3. Atbalsts mazās un vidējās uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai	
2.4. Finansējuma pieejamības uzlabošana mazajiem un vidējiem uzņēmumiem	
2.5. Atbalsts zinātnisko pētījumu veikšanai	
3.Cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana	
3.1. Nodarbinātības veicināšana	NVO, sociālie partneri, profesionālās asociācijas
3.2. Izglītības un tālākizglītības attīstība	NVO, sociālo partneru organizācijas, profesionālās asociācijas
3.3. Sociālās izstumtības mazināšana	NVO
4. Lauksaimniecības un zivsaimniecības attīstības veicināšana	
4.1. Lauksaimniecības un lauku attīstības veicināšana	
4.1.1. Investīcijas lauksaimniecības uzņēmumos	
4.1.2. Atbalsts jaunajiem zemniekiem	
4.1.3. Lauksaimniecības produktu pārstrādes un mārketinga uzlabošana	
4.1.4. Lauku rajonu pielāgošanas un attīstības veicināšana	
4.1.5. Mežsaimniecības attīstība.	
4.1.6.Vietējās kapacitātes attīstīšana (LEADER+ veida pasākums)	Likumīgi izveidotas Vietējās Rīcības grupas
4.1.7.Apmācības	
4.2. Ilgtspējīgas zivsaimniecības attīstības veicināšana	
4.2.1. Zvejas intensitātes sabalansēšana	
4.2.2. Flotes atjaunošana	
4.2.3. Zvejas un akvakultūras produktu apstrādes un mārketinga uzlabošana, zvejas ostu aprīkojums un akvakultūra	
4.2.4. Piekrastes zvejas attīstība, sociāli ekonomiskie pasākumi, jaunu noieta tirgu apgūšanas veicināšana un atbalsts ražotāju organizācijām	

Programmēšanas periodā līdz 2006.gadam ES struktūrfondi ir:

- Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF);
- Eiropas Sociālais fonds (ESF);
- Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds (ELVGF);
- Zivsaimniecības vadības finansēšanas instruments (ZVFI).

Attīstības plāna īstenošanā projektu ieviešanas pamatā ir šādas shēmas:

- atklātā konkursa projekti – ERAF, ESF, ELVGF, ZVFI gadījumā;
- nacionālie projekti;
- grantu shēmas – ERAF un ESF gadījumā.

5.2. tabulā redzama prioritāšu sasaiste ar ES struktūrfondi, no kuriem attiecīgā prioritāte tiek finansēta.

5.2. tabula

Latvijas Attīstības plāna prioritātes un ES struktūrfondi to līdzfinansēšanai

Prioritāte	Prioritātes finansējuma īpatsvars no ES finansējuma	ES struktūr-fondi
1. Teritoriālās vienotības veicināšana	32%	ERAF
2. Uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana;	25%	ERAF
3. Cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana;	21%	ESF
4. Lauksaimniecības un zivsaimniecības attīstība	19%	
4.1. Lauksaimniecības un lauku attīstības veicināšana;		ELVGF
4.2. Ilgspējīgas zivsaimniecības attīstības veicināšana.		ZVFI

5.3. tabulā apkopota informācija par pieejamo finansējumu tiem pasākumiem, kur kā atbilstošais atbalsta saņēmējs Attīstības plānā minētas arī nevalstiskās organizācijas. Dati apkopoti no Programmas papildinājuma projekta līdz 2004. gada 23.februārim (Draft Programme Complement for Latvia Objective 1 Single Programming Document 2004-2006). Tajā vēl iespējamas izmaiņas, jo dokumenta gala versija vēl tiek gatavota. Tai jābūt sagatavotai un apstiprinātai līdz 2004.gada maijam.

2004.03. vēl nav apstiprināti ES struktūrfondu apguves nosacījumi Latvijā. Ministru kabineta dienas kārtībā ir „Noteikumu par Eiropas Savienības struktūrfondu vadību” apstiprināšana. Šie noteikumi jau februāra vidū izskatīti valsts sekretāru sanāksmē.

Finanšu ministrija ir izveidojusi mājas lapu par pieejamo ES finansējumu: www.esfondi.lv, kas šobrīd vēl tiek pilnveidota. Mājas lapā ir paredzēta (vēl nav sagatavota) atsevišķa sadaļa nevalstiskajām organizācijām. 2004.03. pieejami projektu pieteikšanās veidlapu projekti.

**Latvijas attīstības plāna prioritāšu pasākumu kopējais finansējums,
ES līdzfinansējums un Latvijas publiskais finansējums**

	<i>Fianansējums kopā, eiro</i>	<i>ES struktūrfondu līdzfinansējums, eiro</i>	<i>Fonds</i>	<i>Latvijas publiskais finansējums, eiro</i>
1.1. pasākums	78806534	59104900	ERAF	19701634
2004	20300387	15225290		5075097
2005	28496560	21372420		7124140
2006	30009587	22507190		7502397
1.4. pasākums	38214376	30571500	ERAF	7642876
2004	9843938	7875150		1968788
2005	13818375	11054700		2763675
2006	14552063	11641650		2910413
3.1. pasākums	76107135	57080350	ESF	19026785
2004	19605134	14703850		4901284
2005	27520574	20640430		6880144
2006	28981427	21736070		7245357
3.2. pasākums	67257468	50443100	ESF	16814368
2004	17325467	12994100		4331367
2005	24320507	18240380		6080127
2006	256114944	19208620		6402874
3.3. pasākums	31526939	25221550	ESF	6305389
2004	8121313	6497050		1624263
2005	11400238	9120190		2280048
2006	12005388	9604310		2401078
4.1.6. pasākums	3044435	2283325	ELVGF	761110
2004	784234	588175		196059
2005	1100867	825650		275217
2006	1159334	869500		289834

Pēc Latvijas iestāšanās ES nevalstiskajām organizācijām būs pieejami ne tikai struktūrfondu līdzekļi Attīstības plānā paredzēto prioritāšu īstenošanai, bet arī ES Kopienas iniciatīvas INTERREG un EQUAL.

INTERREG ir ES Kopienas iniciatīva, kas tiek finansēta no Eiropas Reģionālās attīstības fonda. INTERREG ir veidota kā programma Eiropas teritorijas harmoniskas un līdzsvarotas attīstības veicināšanai, un tās pamatprincips ir – nacionālās robežas nedrīkst būt barjeras Eiropas teritorijas integrācijai, līdzsvarotai attīstībai un sadarbībai. Pašreiz INTERREG iniciatīvai ir t.s. trešais programmēšanas, periods, tā saucas INTERREG III, un ir sadalīta 3 līnijās:

- INTERREG III A pārrobežu sadarbība (sadarbība abpus fiziskām robežām);
- INTERREG III B - starpnacionālā sadarbība;
- INTERREG III C - starpreģionālā sadarbība.

Uz Latviju attieksies INTERREG III A un B līnijas.

EQUAL ir kopienas iniciatīva, kas tiek līdzfinansēta no Eiropas Sociālā fonda. EQUAL ir starptautiska sadarbības programma, kuras mērķis ir cīnīties pret visa veida diskrimināciju un nevienlīdzību darba tirgū un atbalstīt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju iekļaušanos darba tirgū.

Pirmajā periodā pēc iestāšanās ES turpināsies arī ES Phare programmas finansējums, kur var pieteikties nevalstisko organizāciju sektora pārstāvji.

Tā uz Phare 2002 CBC (Cross Border Cooperation) programmu (kopējais finansējums 3 miljoni eiro) pieteikšanās sāksies 2004.gada pavasarī; uz Phare 2003 CBC (kopējais finansējums 3 miljoni eiro) pieteikšanās plānota 2004. gada rudenī. Savukārt Phare 2003 ESC (Economical Social Cohesion) programmas ietvaros, iespējams, arī nevalstiskās organizācijas varēs saņemt atbalstu projektu sagatavošanai ES struktūrfondu līdzfinansējuma saņemšanai.

Veiksmīgai ES struktūrfondu līdzfinansējuma piesaistei nevalstiskajām organizācijām būtiski ir divi nosacījumi:

- iespēja nodrošināt finansējumu projekta realizācijas laikā – līdzekļi gan projekta līdzfinansēšanai (saskaņā ar papildinātības principu ES fondu līdzekļi paredzēti līdzfinansējumam), gan projekta uzsākšanai un īstenošanai (vairumā gadījumu ES līdzekļi būs pieejami pēc projekta īstenošanas);
- vajadzīgs kvalitatīvs Latvijas Attīstības plānam un konkursu vadlīnijām atbilstošs projekta pieteikums.

Latvijas bankas ir gatavas piedāvāt projektu pieteicējiem kredītus, ja tie varēs uzrādīt pamatotu projekta plānu un garantijas. Bankām nepieciešama organizācijas pastāvēšanas garantija, kā arī finanšu atmaksas garantija. Šajā sakarā būtisks valsts atbalsts sabiedriskajām organizācijām var būt:

- iespēja konkursa kārtībā saņemt nepieciešamo līdzfinansējumu (ne 100% apmērā, bet kādu daļu no tā) no kāda valsts fonda;
- iespēja saņemt garantijas kredītiestādei līdz ES līdzekļu saņemšanai no kāda valsts fonda.

Nevar noliegt, ka ES struktūrfondu līdzekļu saņemšanas noteikumi sabiedriskajām organizācijām ir grūti izpildāmi. Tāpēc jau šobrīd vajadzētu aktīvi iesaistīties gatavošanās procesā nākamajam ES plānošanas periodam (2007. – 2013. gads). Jāiepazīstas ar EK februāra vidū apstiprināto 3.Kohēzijas politikas ziņojumu, kurā ietverti nākošā perioda galvenie principi, 3 mērķi un 3 finanšu instrumenti. Aktīvi jāiesaistās Nacionālā Attīstības plāna izstrādē, ko plānots sākt 2004. gadā. Šis plāns būs pamatā nākamā perioda finansējumam.

Vairākas organizācijas bija optimistiski noskaņotas⁸³ par iespējām piesaistīt ES līdzekļus. Tomēr visbiežāk tās nebija iedziļinājušās konkrētos ar ES līdzekļu piesaisti saistītos jautājumos, vai arī pašām nebija līdzšinējas pieredzes ES līdzekļu apsaimniekošanā.

Lai iegūtu ES līdzekļus, ir jāzina valoda, jāprot kārtot dokumentāciju, jāprot izstrādāt projektus. Mazākas organizācijas minēja, ka ES līdzekļi vairāk pieejami lielākām organizācijām, ka tās šos līdzekļus varētu iegūt sadarbībā ar citām organizācijām vai pašvaldībām.

Tās pašvaldības, kuras plānojušas ES līdzekļu piesaisti, nesaredz nevalstisko organizāciju lomu šajos projektos. Šajos gadījumos runa galvenokārt ir par infrastruktūras un citiem investīciju projektiem.

Organizācijas, kuras nopietnāk analizējušas savas iespējas iegūt ES finansējumu, minēja šādus iespējamus šķēršļus:

- lai īstenotu ES projektus nepieciešams līdzfinansējums (10-20%, atkarībā no programmas). Samazinoties ārvalstu finansējumam un ierobežojot vietējo uzņēmumu iespējas ziedot, Latvijas organizācijām var būt sarežģīti šo līdzfinansējumu ģenerēt.
- ES procedūras paredz projekta pilnas izmaksas segt tikai pēc projekta pabeigšanas. Tas nozīmē, ka organizācijām var būt nepieciešams ņemt aizdevumu bankā. Tomēr tikai retai Latvijas NVO ir kredītvēsture, kas ļauj šādu aizdevumu saņemt. Ja projekts tiek īstenots par bankas līdzekļiem, vēl būs nepieciešams finansējums aizdevuma procentu apmaksai.

Vai rajona NVO būs tik zinošas, lai piedāvātu projektus ar kuru palīdzību iegūtu līdzekļus no NVO?

Smags jautājums, no šim 170 kādas divdesmit strādā ar projektiem, bet septiņas strādā ar diviem trim projektiem vienlaicīgi. Divas trīs organizācijas varētu izturēt prasības. Minimums ir 5 tūkstuši eiro un organizācijām nav šīs naudas, ko pēkšņi ieguldīt uz pusgadu, lai to varētu izdarīt.⁸⁴

⁸³ Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

⁸⁴ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, 2004 Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. IUMSILS pasūtījums.

- Vairākās jomās nevalstiskās organizācijas būs pašvaldību un to iestāžu konkurenti. Turklāt pašvaldībai ir vieglāk strādāt šajās programmās, jo līdzfinansējums ir valsts garantēts. Sabiedriskajām organizācijām līdzfinansējums jāmeklē pašām.
- ES projektu summas būs atkarīgas no tā, cik liela ir nevalstiskās organizācijas pieredze konkrētajā jomā. „Piemēram, ja pēdējais projekts bijis 5 tūkstošiem dolāru, tad vairāk par 10 vai 15 tūkstošiem dolāru tāda organizācija nesaņems. Pat mazāk, ne vairāk par 10 tūkstošiem dolāru. Tas nozīmē, ka ar vienu lēcienu nevar tikt pie lielām summām uzreiz. Ir jāstrādā secīgi, no viena projekta līdz otram, pakāpeniski palielinot projekta summu.”⁸⁵

5.2. Līdzdalības iespējas nacionālo pozīciju formulēšanā

Ministru kabineta pagaidu noteikumi par nacionālo pozīciju izstrādi paredz, ka tās gatavo atbildīgās ministrijas. Ministrijām ir pienākums informēt sabiedrību par to, ka tās strādā pie nacionālās pozīcijas gatavošanas. Ministru kabinetā šie dokumenti tiek izskatīti kā „Ministru kabineta lieta” – t.i. jautājumi netiek izsludināti Valsts sekretāru sanāksmē, kurā piedalās nevalstisko organizāciju pārstāvis.

Uz šo brīdi nav pieejama informācija, vai nevalstiskās organizācijas efektīvi tiek informētas par nacionālo pozīciju izstrādi un vai tās ir varējušas sniegt savu ieguldījumu vai kā citādi ietekmēt kādu Latvijas pozīciju.

5.3. Zināšanas par lēmumu pieņemšanu ES

Pētījuma ietvaros aptaujātās organizācijas bija ar ļoti dažādu zināšanu līmeni par lēmumu pieņemšanu Eiropas Savienībā. Tajās jomās, kur tiek veidotas sadarbības organizācijas, lai iesaistītos Eiropas Savienības nevalstisko organizāciju tīklos – vecu ļaužu aprūpe („Baltā māja”), cilvēku ar īpašām vajadzībām interešu aizstāvība („Sustento”) un citas jomas – jau tiek veidotas sadarbības struktūras un iegūta nepieciešamā izglītība.

Sorosa fonds – Latvija (SFL) un Baltijas Amerikas partnerattiecību programma 2003. gadā ir uzsākušas Eiropas Savienības projektu, kura pirmajā fāzē tika pētīta organizāciju kapacitāte un vajadzības, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā. Projekta otrajā fāzē (2004. gada pavasarī) notiek atlasītu „gatavāko” organizāciju apmācība par Eiropas Savienības fondiem, par lēmumu pieņemšanu un interešu aizstāvību ES. SFL darbojas arī Latvijas pārstāvis, kurš cieši sadarbojas ar nevalstisko organizāciju pārstāviecībām Briselē un attīsta sistēmu, kā Latvijas organizācijām visefektīvāk iekļauties jau esošajos interešu aizstāvības mehānismos.

Par Eiropas Savienības fondiem – sākotnēji tie likās ļoti cerīgi, bet ar laiku, ieklausoties un iedziļinoties nosacījumos, sapratu, ka mums – „mazajiem” – tie nav pieejami. Risinājums ir meklēt līdzīgas darbības organizācijas. Starptautiskie sadarbības partneri ir ļoti vajadzīgi, pastāv cerība, ka tiks iegūti šie partneri. Ar zviedriem sākām virzīt sadarbību jaunatnes izglītošanas līmenī. Viņiem tās lietas, kas aktuālas mums, nešķiet aktuālas, jo visā valstī tas jau ir nodrošināts. Bet ir arī citas valstis, ar kurām iespējama sadarbība. Pašvaldības līmenī sadarbības iespējas ir taustīšanās līmenī, tiek meklēti varianti.⁸⁶

5.4. Kopsavilkums

- Līdz ar iestāšanos ES būs pieejams ES struktūrfondu finansējums Vienotā programmdokumentā noteiktajiem mērķiem un prioritātēm, kā arī Eiropas Kopienas iniciatīvu INTERREG un EQUAL ietvaros pieejamais finansējums, kura saņemšanai kā pretendentes ir iekļautas arī nevalstiskās organizācijas. Tomēr ES fondu finanšu saņemšanas nosacījumi lielākajai daļai sabiedrisko organizāciju ir grūti izpildāmi. Galvenie kavējošie faktori ir līdzfinansējuma trūkums un nepietiekamas zināšanas kvalitatīvai projektu pieteikumu sagatavošanai. Turklāt NVO kredītvēsture vairumā gadījumu liedz saņemt banku aizdevumus projektu īstenošanai.
- Pilnvērtīgai ES līdzekļu piesaistei un efektīvai apgušanai nevalstiskajā sektorā būtu nepieciešama dažādu jaunu atbalsta formu attīstība no valsts un pašvaldību puses.
- Praktisko NVO līdzdalību Latvijas nacionālās pozīcijas formulēšanā nosaka subjektīvi faktori, t.i., sadarbības pieredze un personīgie kontakti ar ministriju amatpersonām, ministriju ieinteresētība.
- NVO zināšanas par lēmumu pieņemšanu ES ļoti atšķiras. Tās NVO, kurām izveidojušās sadarbības partnerības ar citu ES dalībvalstu organizācijām, ir ieguvušas nepieciešamās zināšanas un prasmes.

⁸⁵ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

⁸⁶ Intervija ar sabiedriskās organizācijas pārstāvi, Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.

6. Secinājumi

Iedzīvotāju sadarbība

Aktīvs iedzīvotāju kopums ir pilsoniskās sabiedrības pamats. Cilvēku ieinteresētība, motivēta un tieša līdzdalība formālajos un neformālajos tīklos attīsta pilsonisko sabiedrību un dod reālu guvumu. Līdzās nevalstiskajām organizācijām svarīgi ir neformālie tīkli, labdarība un brīvprātīgais darbs.

Iedzīvotāju informētība, (it sevišķi caur personīgajiem kontaktiem) veicina pozitīvu attieksmi un atbalstu pilsoniskās sabiedrības aktivitātēm. Jāveido tāda izglītības sistēma, kas rada prasmes savstarpēji sadarboties, jāiedibina un jāatjauno tradīcijas, kas apliecina pilsoniskās sabiedrības izpausmes.

Ir svarīgi, lai iedzīvotājiem būtu konkrētas iespējas sadarboties gan formāli, gan neformāli. Sabiedriskajām organizācijām un pašvaldībām būtu jāuzņemas iniciatīva sadarbības tīklu veidošanā un paplašināšanā. Nevalstiskās organizācijas var mudināt iedzīvotājus pašorganizēties, kā arī sadarboties ar tām. Pašvaldības var saskatīt iespējamās sadarbības tīklus un aicināt individuus iesaistīties tajos kāda jautājuma risināšanā. Ģeogrāfisku kopienu veidošana (nama, ielu, apkaimes, pilsētu rajonu, uc. līmeņos) ir labs veids kā palīdzēt cilvēkiem sākt aktīvi rīkoties. Jāatbalsta iesaistīšanās cilvēkiem, kuru darbības iespējas ierobežo finansu vai citi apstākļi (piemēram attālums, slimības, uc.).

Plānojot pilsoniskās sabiedrības veicināšanas politiku, jāņem vērā būtiskās atšķirības starp sadarbību lielajās pilsētās un mazpilsētās/laukos.

Ilgtermiņš NVO kopums

Lai Latvijas nevalstiskās organizācijas varētu apmierināt arvien vairāk sabiedrības vajadzību, nepieciešams ilgtermiņš NVO kopums, kas attīstās, pašorganizējas un pārveidojas atbilstoši sabiedrības vajadzībām.

Ir jāpaplašina sabiedrības izpratne un atbalsts nevalstisko organizāciju darbībai un jāpalielina NVO iespējas gūt līdzekļus no dažādiem avotiem. Informatīvi pasākumi par NVO organizācijām, to darbinieku izglītība un valsts atbalsts finanšu avotu daudzveidošanai ir nozīmīgi līdzekļi šā mērķu sasniegšanai. Kad cilvēki vairāk zinās par sabiedriskajām organizācijām, būs pārliecināti, ka NVO ir efektīvas un godīgas un jutīs, ka pašiem pietiek naudas savu vajadzību apmierināšanai, tie būs gatavi tās atbalstīt gan finansiāli, gan ar savu darbu.

Skaidrs nevalstisko organizāciju definīcijas un uzskaites trūkums kavē pilnvērtīgu sektora analīzi. Ir apgrūtināta ilgtermiņa attīstības stratēģijas izstrāde, ka arī mērķtiecīga valsts un pašvaldību institūciju atbalsta politikas izstrāde. Analizējot nevalstisko organizāciju finanšu izlietojumu, viena no būtiskākajām problēmām ir nepilnīga un dažkārt pretrunīga informācija. Tādēļ nepieciešams izveidot saskaņotu nevalstisko organizāciju ieņēmumu un izdevumu klasifikāciju un pilnveidot organizāciju sniegtos pārskatus.

Latvijā vērojama sabiedrisko organizāciju pārmērīga paļaušanās uz vienu ieņēmumu avotu. Tas var gan ietekmēt organizāciju mērķus, gan arī samazināt to ilgtermiņu.

Daudzi ārvalstu donori (ziedotāji), no kuriem nevalstiskās organizācijas saņem līdzekļus beidz vai samazina savu darbību Latvijā. Nav zināms, vai šos līdzekļus aizstās citi ārvalstu līdzekļu avoti. Tomēr, jebkurā gadījumā, ilgtermiņš NVO darbībai nepieciešami līdzekļi no dažādiem avotiem. Tas dod organizācijai rīcības brīvību izvēlēties mērķus, kas atbilst sabiedrības vajadzībām.

Pētījums apliecina, ka pašreizējais valsts atbalsts uzņēmumiem un privātpersonām (atļaušana saņemšana par veikto ziedojumu, nodokļa daļas atmaksa) nepietiekami stimulē filantropiju. Nav attīstījušies nodibinājumi (fondi), t.sk. kopienu fondi, kā arī citi iespējami mehānismi stabili pieejamiem līdzekļiem.

Par vienu no svarīgākajiem ilgtermiņš šķēršļiem NVO sektorā strādājošie uzskata līdzekļu trūkumu administratīvo izdevumu segšanai (telpām, algām, uc.). Ienākumi no biedru naudām un no ieņēmumiem par pakalpojumiem arvien pieaug sektorā kopumā, taču iedzīvotājiem ar maziem līdzekļiem šādas maksas var būt šķērslis līdzdarbībai.

Viens papildu līdzekļu avots nevalstiskajām organizācijām varētu būt ienākumi no pilnvarojuma veikt publiskās pārvaldes uzdevumus. Taču jāsaprot, ka šie ienākumi ir valsts mērķu īstenošanai, nevis NVO darbības attīstībai.

Lai gan ES struktūrfondu līdzekļu piesaiste būtu ievērojams solis NVO turpmākai attīstībai, pašreizējā situācijā pastāv būtiski ierobežojumi, kas liedz NVO izmantot šo iespēju. Tādēļ ir svarīgi domāt par valdības/pašvaldību atbalstu, lai sekmētu NVO iespējas izmantot ES piedāvātās iespējas.

Pilsoniskās sabiedrības līdzdalība politikas veidošanā

Lai valdības un pašvaldību politika, likumdošana un lēmumi būtu vieglāk ieviešami, kvalitatīvāki un atbilstu sabiedrības vajadzībām, nepieciešams uzlabot efektīvu iedzīvotāju un sabiedrisko organizāciju līdzdalību politikas veidošanā (t.sk. izveidošanā, ieviešanā un izvērtēšanā) pašvaldībās, centrālās valsts pārvaldes, Saeimas, ES līmeņos.

Pirmais valsts uzdevums ir iedzīvotāju izglītošana par politikas veidošanas principiem un mehānismiem.

Lai gan likumdošana nerada šķēršļus iedzīvotāju līdzdalībai politikas veidošanā, valdībai un pašvaldībām būtu jāizstrādā procedūras, kas palīdz pārvaldes darbiniekiem taisnīgi un efektīvi iesaistīt individuus un sabiedriskās organizācijas lēmumu pieņemšanā. Tām arī jāpiedāvā pilsoniskai sabiedrībai vienlīdz pieejama informācija par tiesībām un iespējām līdzdarboties, par līdzdalības lietderību un mehānismiem.

Ņemot vērā būtisku negatīvās pieredzes lomu cilvēku iniciatīvas apslāpēšanā, laipna publiskās pārvaldes darbinieku attieksme ir priekšnosacījums veiksmīgai sadarbībai. Atgriezeniska informācija par darbības rezultātiem radītu cilvēkos ticību, ka viņu līdzdalībai ir jēga.

Līdz šim prakse deleģēt valsts pārvaldes funkcijas un uzdevumus nevalstiskajām organizācijām nav attīstījusies vienmērīgi. Tas ir saistīts gan ar pieredzes trūkumu tik sarežģīta procesa īstenošanā, gan ar organizāciju kapacitāti un resursiem. Minētās problēmas mazina politisko gribu uzņemties atbildību par pārvaldes uzdevumu uzticēšanu nevalstiskajām organizācijām.

Atšķirībā no valsts pārvaldes institūcijām, pašvaldību institūcijām ir vieglāk iesaistīt savā darbā nevalstiskās organizācijas. Tām ir izveidojusies sadarbības pieredze. Tomēr, lai iedzīvotāji atbalstītu šo praksi, uzdevumu izpildītājs jāizrauga atklāti. Iedzīvotājiem arī jāsniedz saprotams pārskats, kas liecina par NVO darba lietderību un efektivitāti.

Protams, pilsoniskajai sabiedrībai nepieciešama informācija par tās iespējām piedalīties ar Eiropas savienību saistītos Latvijas politikas jautājumos. NVO jāiesaistās nacionālo pozīciju izstrādē. Tām nepieciešams atbalsts līdzdalībai ES tīklos.

Kopumā var secināt, ka lai gan nepastāv nopietni tiesiski un institucionāli šķēršļi pilsoniskās sabiedrības attīstībai un līdzdalībai publiskās pārvaldes procesos, ir nepieciešama valsts politika pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai Latvijā – tāda politika, kas vienlaikus dotu iespēju neaktīvajai sabiedrības daļai piedalīties pilsoniskajā sabiedrībā un veidotu stabilitāti nevalstiskajām organizācijām, lai tās varētu veltīt spēkus savu un sabiedrības mērķu sasniegšanai.

7. Izmantotā literatūra

1. Aistara, G. *Daudzdzīvokļu namu energoefektivitāte - sociāla un vides nepieciešamība*. Finansētājs: Sorosa fonds-Latvija. Sk. internetā www.politika.lv, 2002.
2. *Attieksme pret NVO un ziedojumiem*. Iedzīvotāju aptauja, SKDS, 2004.g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.
3. *Attieksme pret atsevišķiem ar integrāciju saistītiem jautājumiem*. Pasūtītājs: LR Tieslietu ministrijas Sabiedrības integrācijas departaments. Izpildītājs: SKDS, Sk. internetā www.integracija.gov.lv. 2002.
4. *Awakening Participation. Building Capacity for Public Participation in Environmental Decisionmaking*, Public Participation Training Module, Szentendre, December 1996, Sk. internetā (16.11.2002) www.rec.org/REC/Publications/PPTraining/cover.html
5. Bardach, E. *The Eight-Step Path of Policy Analysis (A Handbook for Practice)*. Berkeley Academic Press Berkeley, 1996.
6. Caddy, J. *Engaging the Citizen Leads to Better Results*. SIGMA, Public management Forum, Vol. V, No.3, 1999.
7. *Ceļā uz pilsonisku sabiedrību 2000: Pētījumu un rīcības programma*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts; LR Naturalizācijas pārvalde. 2000.gada novembrī veiktās iedzīvotāju aptaujas atskaite. Pētījums ir 1997.gadā veiktā pētījuma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību” turpinājums. Sk. internetā www.np.gov.lv. Rīga, 2001.
8. *Ceļā uz pilsonisku sabiedrību: Pētījumu un rīcības programmas materiāli 3 daļās*. Baltijas Datu nams; LR Naturalizācijas pārvalde. – 1997. – 1998.g. Sk. internetā www.np.gov.lv.
9. *Citizens as Partners: Information, Consultation and Participation in Policy-Making*. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD). Sk. internetā www.politika.lv. 2001.
10. *Citizens as Partners: Information, Consultation and active participation in policy-making*. OECD, PUMA, 2001.
12. Chetwind, E., Chetwind F. J. A. *Practical Guide to Citizen Participation in Local Government in Romania*. Bucharest: Research Triangle Institute, 2001.
13. *Code of practice of written consultation, Cabinet Office, Government of UK*. Sk. internetā (20.11.2002.) www.cabinetoffice.gov.uk/servicefirst/2000/consult/code/ConsultationCode.htm
14. *Commission Discussion Paper „The Commission and Non-governmental Organisations: Building a Stronger Partnership”*. Brussels COM 11 final. 19.01.2000.
15. *Communication from the Commission: „Towards a reinforced culture of consultation and dialogue - General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission”*. Brussels COM (2002) 704 final. 11.12.2002.
16. *Conditions of enhancement of civic participation*. Baltijas Datu Nams. Sk. internetā. www.politika.lv.
17. Crosby, B. *Participation Revisited: A Managerial Perspective*. United States Agency for International Development, Center for Democracy. Sk. internetā www.politika.lv. 2002
18. Dukāte, S. *Sabiedrības attieksme pret līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā vietējās pašvaldībās Latvijā*. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
19. *Eksperu diskusijas par nevalstisko sektoru Latvijā. „2003 NGO Sustainability Index for Latvia” materiāli*. 2003.gada decembris.
20. *Ekonomiskie aprēķini par sabiedriskā labuma organizāciju likumdošanā paredzēto nodokļu grozījumu ietekmi uz pašvaldību budžetu*. LR ZA Ekonomikas institūts. Npublicēts pētījums. 2001.
21. *Ekonomiskie aprēķini par sabiedriskā labuma organizāciju likumdošanā paredzēto nodokļu grozījumu ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem*. Autori: Dr. econ. Raita Karnīte, Krišs Karnītis. Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, BO SIA. Pasūtītājs: NVO centrs. Sk. internetā www.politika.lv.
22. *Finanšu ministrijas sagatavots pārskats par ziedojumiem likumprojekta grozījumi likumā „Par valsts un pašvaldību finansu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” izskatīšanai 2003. gada 2. jūnija Ministru kabineta komisijas sēdē*. Nav publicēts. 2003.
23. Graudiņš, R. *Involvement of Private Sector and Non-governmental Organizations in Provision of Social Services in Latvia. Current Position and Future Paths*. Bakalaura darbs Rīgas ekonomikas augstskolā. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
24. Gailis, A., Gavrilova, A., Štāls, R. *NVO ietekme uz likumdošanu Latvijā*. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
25. *Guidance on Government Research into Public Attitudes and Opinions, Cabinet Office*. Government of UK. Sk. internetā (29.11.2002.) www.Cabinet-office.gov.uk/centr.../guidance_on_government_research_attitudes.htm
26. *Iedzīvotāju integrācija : sabiedriskās aktivitātes*. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2002. gada marts, SKDS. ĪUMSILS pasūtījums, 2002.
27. *Iedzīvotāju aptauja par dažādiem integrācijas aspektiem, 2003 gada novembris*. SKDS. ĪUMSILS pasūtījums, 2003.
28. *Iedzīvotāju integrācija: sabiedriskās aktivitātes*. Pasūtītājs: LR Tieslietu ministrijas Sabiedrības integrācijas departaments, Izpildītājs: SKDS, Sk. internetā www.integracija.gov.lv. 2002.
29. *Iepriekšējo gadu ziedojumu analīze*. Finanšu ministrija. 2003.

30. Indāns, I, Kalniņš, V. *Sabiedrības integrācijas institucionālās politikas analīze*. Projekts veikts: Latvijas Ārpolitikas institūtā. Sk. internetā www.politika.lv. 2000.
31. Indrikšone, A., PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiāte. *Nevalstiskās organizācijas - pašvaldību partneri attīstības plānošanā*. Finansētājs: Sorosa fonds-Latvija. Sk. internetā www.politika.lv 2003.
32. Jaunpilsoņu aptauja: Pētījums, 2001.gada aprīlis / Baltijas Sociālo zinātņu institūts. Pētījumā aptaujāti Latvijas iedzīvotāji, kas Latvijas pilsonību ieguvuši naturalizācijas kārtībā laikā no 1995. līdz 2001.gadam. Sk. internetā www.np.gov.lv. 2001.
33. Kaido-Allan, L. *Participatory Democracy – the Role of NGOs in Developing Process of Local Authorities*. Sk. internetā www.politika.lv.
34. Karnīte, R., Karnītis K. Ekonomiskie aprēķini par sabiedriskā labuma organizāciju likumdošanā paredzēto nodokļu ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem. Rīga: - LZA Ekonomikas institūts, 2001.
35. *Korporatīvā filantropija*. Baltijas Datu Nams. Pasūtītājs: NVO Centrs Atbalsta: Sorosa fonds – Latvija. Sk. internetā www.politika.lv. 1999.
36. Kruks, S. Šulmane, I. Pilsoniskās sabiedrības attīstība un sabiedrības integrācija. Sk. internetā www.integracija.gov.lv. Rīga, 2002.
37. Kultūru daudzveidība un iecietība Latvijā: dati, fakti, viedokļi. Sk. internetā www.integracija.gov.lv. 2003.
38. Latvijas attīstības plāna (Vienotā programmdokumenta) 1.mērķa programma 2004.-2006.gadam, Finanšu ministrija, 2003.
39. Latvijas iedzīvotāju motivācija un ekspektācijas attiecībā pret Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā. Fokusa grupu diskusiju analīze, 2003.gada jūnijs – septembris. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Sk. internetā www.np.gov.lv. 2003.
40. Latvijas Republikas Saeimas Mandātu un iesniegumu komisijas informācija par iesniegumu birojā saņemtajiem iesniegumiem 1999. gadā. Sk. internetā (27.02.2004.) www.saeima.lv, 1999.
41. Latvijas sponsorēšanas tirgus pētījums, DDB, 2003. gada decembris
42. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 1995. Rīga: UNDP, 1996.
43. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2000., 2001. Rīga: UNDP, 2001.
44. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002-2003. Rīga: UNDP, Sk. internetā <http://www.un.lv> 2003.
45. Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padome. Informatīvs materiāls, Rīga, LOSP, 2001.
46. Liguta, T., Dribins, L., Volkovs, V., Ščerbinskis, V. Latvijas etnisko minoritāšu politiskās orientācijas un kultūras dzīves evolūcija sabiedrības integrācijas sākuma posmā. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
47. Miezaine, Z. Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeli meklējo., Providus, 1004, Rīga
48. Many Voices, One Song: A New Approach to Government Communications in the Republic of Latvia. A report and recommendations prepared by the Institute On Governance under the auspices of the Public Sector Bridge Programme of the Canadian International Development Agency, June 6, 2001.
49. Moro, G. The Citizen's side of Governance. Paper presented at the Instituto Nacional de Administracao seminar „A face da governanca: cidadania, administracao publice e sociedade” Lisbon, 19-20 November, 2001.
50. Nevalstisko organizāciju centrs, NVO sektors Latvijā 2000/2001. Rīgā 2002.
51. Pabriks, A., Vēbers, E., Āboltiņš, R. Sabiedrības integrācija: atsvešinātības pārvarēšana. Sk. internetā www.integracija.gov.lv. 2002.
52. Pārskats par NVO sektoru Latvijā 2000/2001. NVO centrs, 2002.
53. Phillips, S.D., Orsini, M. *Mapping the links: Citizen Involvement in Policy Processes*. Canadian Policy Research Networks Inc. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
54. Public Participation: Issues and Innovations. The Government's Response to the Committee's Sixth report of the session 2000-01, Public Administration Select Committee, First Report, Published by the Authority of the House of Commons, London, 2001.
55. Pujēna, S. Brīvs cilvēks, Brīvs cilvēks. Brīva rīcība. Brīva filozofija. Intervija ar Uldi Pilēnu, Kurzemes Vārds, 2001.g. februāris
56. Raihmans, L. Mediju likumdošana, mazākumtautību jautājumi un Latvijas gadījuma analīze. Latvijas Cilvēktiesību komiteja (F.I.D.H.), Sk. internetā www.politika.lv. 2003.
57. Putniņa, A., Aistara G. *Projekta „Atstāsim Rīgu saviem bērniem” gala ziņojums*. Sabiedriskās politikas institūts. Finansētājs: Baltijas-Amerikas partnerattiecību fonds. Sk. internetā www.politika.lv.
58. Sabiedrības integrācijas politikas un procesa attīstība. Situācijas analīze. LR Tieslietu ministrija, nepublicēts
59. Sabiedrība par atklātību – Delna. Kā ietekmēt likumu pieņemšanas procesu, izmantojot Saeimas un Ministru kabineta piedāvātos informatīvos resursus. Rīga, 2000.
60. Sabiedrība par atklātību – Delna. Lēmumu pieņemšanas atklātība un funkciju deleģēšana nevalstiskajam sektoram konsultatīvajās padomēs. Sk. internetā (20.06.2003) <http://www.delna.lv/?sec=112>, 2002.
61. Sabiedrības integrācijas politikas un procesa monitorings. Nepublicēts materiāls, 2002.

62. Shmasie, Y. Engaging with Civil Society. Lessons from the OAS, FTAA and Summits of the Americas, International Centre for Human Rights and Democratic Development, 2000. Sk. internetā (12.12.2002.) www.americascanada.org/politics/civilsociety/documents
63. SKDS apkopots materiāls par NVO izplatību reģionos, izmantojot interneta resursus, 2004.
64. Sorosa fonda – Latvija gada pārskats 2001. Sk. internetā (20.06.2003) <http://web142.deac.lv/index.php/lv/?id=64&tid=7&pid=122&date=2001>
65. Statistika par LR 7. Saeimu, Sk. internetā (27.02. 2004.) www.saeima.lv
66. Tisenkopfs, T. Korporatīvā ziedošana Latvijā, „Dienas” pielikums „Neredzamais Tikls” 20.10.2000.
67. The State of Local Democracy in Central Europe, Local Government and Public Service Reform Initiative, Budapest, 2002.
68. Trops, J. Sociālā kapitāla krājējs. Diena, 2004.gada 25.februārī.
69. Uzskati par pilsonisko sabiedrību. Intervijas ar sabiedriski aktīvajiem cilvēkiem, sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un pašvaldību darbiniekiem, SKDS, 2004. g. februāris. ĪUMSILS pasūtījums.
70. Uzskati par sabiedrības integrētību un saliedētību Latvijā. Pasūtītājs: LR Tieslietu ministrijas Sabiedrības integrācijas departaments Izpildītājs: SKDS. Sk. internetā www.integracija.gov.lv. 2001.
71. Viksna, A. Runa Nevalstisko organizāciju forumā 2002.g. 27. novembrī; www.ngo.org.lv, pēdējo reizi skat. 26.02.2004.
72. Voika, I., Janova, K., Kleinberga, V. Projekta „Pašvaldību budžetu sabiedriskā apspriešana. Valmieras pilsētas budžeta analīze” gala ziņojums. Sabiedrība par atklātību – Delna. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.
73. Verba S., Nie N., Kim J. Participation and Political Equality: A Seven Nation Comparison. Chicago: The University of Chicago Press, 1978.
74. 2001 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. United States Agency for International Development. Sk. internetā www.politika.lv. 2002.

NORMATĪVIE AKTI UN POLITIKAS DOKUMENTI

1. Valsts programma „Sabiedrības integrācija Latvijā” / LR Naturalizācijas pārvalde. Rīga, 2001. Pieejams interneta portālā www.integracija.gov.lv.
2. Sabiedrības integrācija Latvijā: Valsts programmas koncepcija / LR Naturalizācijas pārvalde. Rīga, 1999. Pieejams interneta portālā www.integracija.gov.lv.
3. Izglītības attīstības koncepcija 2002. - 2005. Gadam. <http://ppd.mk.gov.lv/ui/DocumentContent.aspx?ID=1468> pēdējo reizi sk. 20.06.2003.
4. Politikas plānošanas pamatnostādnes (09.10.2001.) http://www.mk.gov.lv/site/New%20Folder/san/politikas%20planosanas%20pamatnostadnes_fin_pec%20mk.doc Pēdējo reizi sk. 20.06.2003.
5. Valdības komunikācijas politikas pamatnostādnes (2002.) <http://www.mk.gov.lv/site/New%20Folder/files/Dazadi/pamatnostadnes.doc> Pēdējo reizi sk. 20.06.2003.
6. Latvijas Republikas Satversme (31.12.1997.) http://www.saeima.lv/Likumdosana/likumdosana_satversme.html Pēdējo reizi sk. 20.06.2003.
7. Deklarācija par Einara Repšes vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību (05.11.2002.) <http://www.mk.gov.lv/index.php/?id=30> Pēdējo reizi sk. 18.06.2003.
9. Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomes nolikums, LOSP, 2000..
11. Ministru kabineta noteikumi Nr.528, Izglītības ministrijas nolikums 16.09.2003.
12. Ministru kabineta 2001. gada 18. septembra instrukcija „Kārtība, kādā aizpildāma normatīvā akta projekta anotācija”, „Latvijas vēstnesis” 20.09.2001.
13. Ministru kabineta 2001. gada 4. decembra Instrukcija „Kārtība, kādā valsts institūcijas ievieto informāciju internetā”, „Latvijas vēstnesis”, 6.12.2001.
14. Ministru kabineta kārtības rullis. „Latvijas Vēstnesis”, 15.03.2002. ar grozījumiem 07.11.2002.
15. Saeimas kārtības rullis (pieņemts 28.07.1994.) http://www.saeima.lv/Likumdosana/likumdosana_kart_rullis.html Pēdējo reizi sk. 12.03.2003.
16. Valsts kancelejas 2001. gada pārskats <http://www.mk.gov.lv/site/Publikac/vk%202001%20proj.doc> Pēdējo reizi skat. 12.03.2003.
17. Ventspils Sabiedrības integrācijas programma. Ventspils: Ventspils pilsētas dome, 2000.

Likumi

Ārstniecības likums. Pieņemts 12.06.1997.

Informācijas atklātības likums. 06.11.98. (<http://www.likumi.lv>). Lauksaimniecības likums. „Latvijas Vēstnesis”, 08.11.1996; ar grozījumiem 22.02.2001. un 31.10.2002.

Izglītības likums. Latvijas Vēstnesis, 17.11.1998.

Par amatniecību. Pieņemts 02.02.1993.

Par Pašvaldībām. 24.05.94. (<http://www.nais.lv>).

Par vides aizsardzību „Latvijas Vēstnesis”, 08.06.1991; ar grozījumiem 31.10.2002

Par zvērinātiem revidentiem”. Pieņemts 03.05.2001

Valsts pārvaldes iekārtas likums. „Latvijas Vēstnesis”, 21.06.2002.

Veterinārmedicīnas likums. Pieņemts 26.04.2001

Internets

www.esfondi.lv

www.lsif.lv

www.ngo.org.lv

www.sfl.lv

www.talsi.info

www.vkase.gov.lv

www.ziedot.lv

Pielikums A. 1.tabula. Sabiedrisko organizāciju ieņēmumi						
informācija no 28.02.04						
VID dati						
Gads		2000.g.		2001.g.		2002.g.
Rādītāja nosaukums	Summa, Ls	Īpatsvars no kopējiem ieņēmumiem, %	Summa, Ls	Īpatsvars no kopējiem ieņēmumiem, %	Summa, Ls	Īpatsvars no kopējiem ieņēmumiem, %
Biedru nauda, iestāšanās nauda un citas gadskārtējās iemaksas	4453613	13,6	6904890	14,5	8641182	15,0
Saņemtie ziedojumi un dāvinājumi	14257511	43,6	21432952	44,9	21458205	37,4
No valsts budžeta unh pašvaldību budžetiem saņemtās dotācijas	3135540	9,6	4639890	9,7	9448660	16,4
Ieņēmumi no saimnieciskās darbības	2981703	9,1	5258275	11,0	5854591	10,2
Citi ieņēmumi	7857095	24,0	9494600	19,9	12071517	21,0
Ieņēmumi kopā:	32685462	100,0	47730756	100,0	57450810	100,0

Pielikums A. 2.tabula. Sabiedrisko organizāciju izdevumi						
informācija no 28.02.04						
VID dati						
Gads		2000.g.		2001.g.		2002.g.
Rādītāja nosaukums	Summa, Ls	% no izdevumiem	Summa, Ls	% no izdevumiem	Summa, Ls	% no izdevumiem
Izdevumi statūtos paredzēto mērķu un uzdevumu veikšanai	21417113	66	27997743	62	34238431	64
Administratīvie un saimnieciskās darbības izdevumi, t.sk.	10778313	33	16823474	37	19408292	36
Materiālu izdevumi	1194481	4	2020157	5	2107955	4
Algas	3075551	10	5055446	11	5580403	10
Sociālās apdrošināšanas maksājumi	817620	3	1295479	3	1454549	3
Pamatlīdzekļu un nemateriālo ieguldījumu nolietojums un norakstīšana	934516	3	1674635	4	1991675	4
Citi izdevumi	4763323	15	6757400	15	8268435	15
Nodokļi, t.sk.	60136	0,19	61480	0,14	75305	0,14
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	22383	0,07	2255	0,01	8953	0,02
Nekustamā īpašuma nodoklis	37749	0,12	58528	0,13	66352	0,12
Izdevumi kopā	32262984	100	44889315	100	53726929	100

Pielikums A. 3.tabula. Sabiedrisko organizāciju valsts budžetā faktiski iemaksātie nodokļi, nodevas un citi valsts noteiktie obligātie maksājumi

informācija no 28.02.04

VID dati

Gads	2000.g.		2001.g.		2002.g.		2003.g.	
	Summa, Ls	%	Summa, Ls	%	Summa, Ls	%	Summa, Ls	%
ledzīvotāju ienākuma nodoklis	1 068 205,34	37,98	1 243 106,19	36,84	1 419 581,99	36,18	1 742 220,60	38,72
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	8 367,83	0,30	4 128,72	0,12	1 889,87	0,05	5 763,93	0,13
Sociālās apdrošināšanas iemaksas	1 602 681,70	56,98	1 893 275,14	56,11	2 172 212,94	55,37	2 394 374,23	53,22
Pievienotās vērtības nodoklis	90 059,35	3,20	173 262,39	5,14	252 450,37	6,43	278 640,14	6,19
Akcīzes nodoklis	3 290,57	0,12	1 204,80	0,04	16 924,74	0,43	952,38	0,02
Dabas resursu nodoklis	1 082,17	0,04	3 384,27	0,10	3 913,72	0,10	3 388,42	0,08
Muitas nodoklis	2 703,10	0,10	30 106,34	0,89	18 915,49	0,48	26 378,11	0,59
Pārējie	36 118,77	1,28	25 669,40	0,76	37 488,64	0,96	47 619,56	1,06
Kopā:	2 812 508,83	100,00	3 374 137,25	100,00	3 923 377,76	100,00	4 499 337,37	100,00

Pielikums B. 1.tabula. Ministriju dotācijas sabiedriskajām organizācijām.

informācija no 28.02.04

Āptaujas datu apkopojums

		2002.g.		2003.g.		Kopā
Ministrija	S/o skaits, kam piešķirta dotācija	Dotāciju apjoms, Ls	S/o skaits, kam piešķirta dotācija	Dotāciju apjoms, Ls	S/o skaits, kam piešķirta dotācija	Dotāciju apjoms, Ls
Aizsardzības ministrija	3	31000	2	13100	5	44100
Ārlietu ministrija	0	0	0	0	0	0
Ekonomikas ministrija	0	0	0	0	0	0
Finanšu ministrija	0	0	0	0	0	0
Iekšlietu ministrija	1	77000	1	75691	2	152691
Izglītības ministrija, t.sk.	50	922216	57	1123387	107	2045603
Sports	48	914316	51	1100972	99	2015288
Profesionālā izglītība	2	7900	2	7900	4	15800
Interesu izglītība, jaunatnes lietas			4	14515	4	14515
ĪUMSILS			73	3555003,530	73	3555003,529
Kultūras ministrija	18	233357	20	156691	38	390048
Labklājības ministrija	7	48600	4	42910	11	91510
Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija	0	0	0	0	0	0
Satiksmes ministrija	0	0	0	0	0	0
Veselības ministrija					0	0
Vides ministrija	31	280028	32	278463	63	558491
Zemkopības ministrija	4	64500	6	156500	10	221000

Pielikums B. 2.tabula. Ministriju noslēgtie līgumi ar nevalstiskām organizācijām

informācija no 28.02.04

Aptaujas datu apkopojums

Ministrija	2002.gads			2003.gads		
	Līgumu ar SO skaits	Apjoms, Ls	Piezīmes	Līgumu ar SO skaits	Apjoms, Ls	Piezīmes
Aizsardzības ministrija	3	15492,5		8	40297,2	
Ārlietu ministrija	2	190	Nav uzradīts viss	2	22781,8	
Ekonomikas ministrija	1	2000		4	53000	
Finanšu ministrija	0	0		0	0	
Iekšlietu ministrija	1			1		
Izglītības ministrija	6	4363,59		1	2000	
ĪUMSILS			Sekretariāts izveidots 2003.g.	1	123	Bez tam 2 BOSIA - 4489
Kultūras ministrija	4	16416	Bez tam 1 BO SIA - 10000	25	103414	Bez tam 4 BOSIA - 63700
Labklājības ministrija	6	305394		6	266139	
Nodarbinātības valsts dienests	7	28348,1		5	45650,78	
Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija			Ministrija izveidota 2003.g.	0	0	
Satiksmes ministrija	0	0		0	0	
Veselības ministrija			Nav atsūtīts			Nav atsūtīts
Vides ministrija	12	24351,68		17	23491,75	
Zemkopības ministrija	2			2		